

Crna Gora

**ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE**

**IZVJEŠTAJ
NACIONALNOG PREVENTIVNOG MEHANIZMA
ZA 2015. GODINU**

Podgorica, jul 2016. godine

SADRŽAJ

I. UVOD	5
II. USLOVI ZA RAD NPM-a	7
III. METODOLOGIJA RADA	7
IV. AKTIVNOSTI NACIONALNOG PREVENTIVNOG MEHANIZMA U 2015. GODINI	8
A. REDOVNI OBILASCI	9
4.1. POLICIJSKE PROSTORIJE ZA ZADRŽAVANJE	9
4.1.1. Odnos prema licima lišenim slobode	10
4.1.2. Materijalni uslovi	10
4.1.3. Pravo na hranu	14
4.1.4. Pravo na zdravstvenu zaštitu	14
4.1.5. Video nadzor	14
4.1.6. Obezbijedjenost električnog ormara	15
4.1.7. Evidencije lica lišenih slobode i zadržanih lica	15
4.1.8. Zaključci i preporuke	17
4.2. JAVNA USTANOVA CENTAR „LJUBOVIĆ” PODGORICA	19
4.2.1. Materijalni uslovi	21
4.2.1.1. Prihvatna stanica	22
4.2.1.2. Prijemno odjeljenje sa dijagnostikom	22
4.2.1.3. Institucionalni tretman	23
4.2.2. Kuhinja	26
4.2.3. Fiskulturna sala	26
4.2.4. Biblioteka	26
4.2.5. Kontakt sa porodicom i spoljnim svijetom	26
4.2.6. Zdravstvena zaštita	27
4.2.7. Zlostavljanje	27
4.2.8. Zaključci i preporuke	27
4.3. JAVNA USTANOVA SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU KOTOR	29
4.3.1. Materijalni uslovi	31
4.3.1.1. Urgentno odjeljenje sa prijemnom ambulantom	32
4.3.1.2. Odjeljenje za liječenje od alkoholizma	33
4.3.1.3. Odjeljenje za liječenje od psihoaktivnih supstanci	33
4.3.1.4. Akutno muško odjeljenje	34

4.3.1.5. Akutno žensko odjeljenje	36
4.3.1.6. Hronično muško zatvoreno odjeljenje (VIII)	37
4.3.1.7. Hronično muško poluotvoreno odjeljenje (II i VI).....	38
4.3.1.8. Hronično žensko odjeljenje	39
4.3.1.9. Sudsko odjeljenje.....	39
4.3.1.10. Sredstva za oduzimanje slobode kretanja	40
4.3.1.11. Sloboda vjeroispovijesti	41
4.3.1.12. Posjete i komunikacije	41
4.3.1.13. Smrt pacijenta.....	42
4.3.1.14. Preporuke	42
4.4. ŽENSKO ODJELJENJE KAZNENO POPRAVNOG DOMA PODGORICA.....	43
4.4.1. Materijalni uslovi u disciplinskom odjeljenju	45
4.4.2. Materijalni uslovi u zatvorenom i poluotvorenom odjeljenju	46
4.4.3. Odnos službenika	49
4.4.4. Zaključci i preporuke	49
4.5. DOM STARIH „BIJELO POLJE“	54
4.5.1. Smještaj u Domu	55
4.5.2. Zaposleni	55
4.5.3. Materijalni uslovi	56
4.5.4. Pristup vodi za piće i hrana.....	56
4.5.5. Zdravstvena zaštita i odsustva.....	56
4.5.6. Smrt korisnika	57
4.5.7. Zaključci i preporuke	57
B. KONTROLNI OBILASCI.....	58
4.6. ISTRAŽNI ZATVOR PODGORICA.....	58
4.7. ZATVOR ZA KRATKE KAZNE PODGORICA.....	59
4.8. KAZNENO POPRAVNI DOM.....	59
4.9. ZATVOR BIJELO POLJE	60
4.9.1. Istražni zatvor	60
4.9.2. Zatvor za kratke kazne.....	61
V MONITORING POSTUPANJA POLICIJE SA LICIMA LIŠENIM SLOBODE	62
VI. MEĐUNARODNE I DOMAĆE AKTIVNOSTI NPM-A.....	72
6.1. SARADNJA SA POTKOMITETOM ZA PREVENCIJU TORTURE	72
6.2. UČEŠĆE NA KONFERENCIJAMA, OKRUGLIM STOLOVIMA I PREDAVANJIMA	72

I. UVOD

Crna Gora je 31. decembra 2008. godine, ratifikovala Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka¹(u daljem tekstu OPCAT), i tako preuzela obavezu "da ima, odredi ili uvede jedan ili više nezavisnih nacionalnih preventivnih mehanizama na nacionalnom nivou".

Zakonom o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore (čl.25), koji je stupio na snagu 23. avgusta 2011.godine², Zaštitnik³ je ustanovljen kao Nacionalni mehanizam za prevenciju mučenja i drugih oblika surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (u daljem tekstu NPM).

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore⁴, Zaštitnik je određen da vrši poslove nacionalnog preventivnog mehanizma za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, u skladu sa ovim Zakonom i Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.

NPM preduzima mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, sprovođenjem redovnih i kontrolnih obilazaka mjesta u kojima se nalaze ili se mogu naći lica lišena slobode⁵ ili lica kojima je ograničeno kretanje, odlukom suda ili drugog državnog organa.

Radi vršenja određenih poslova prevencije torture, za koja su potrebna potrebna specijalistička znanja Zaštitnik je obrazovao Radno tijelo u koji su uključeni stručnjaci iz odgovarajućih oblasti.

Prema odredbama člana 25c Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore⁶ predviđeno je da članovi tima NPM-a imaju pravo:

- a) da bez prethodne najave obilaze organe, ustanove i organizacije i pregledaju prostorije u kojima se nalaze ili bi se mogla nalaziti lica lišena slobode;
- b) na pristup podacima: organima, ustanovama i organizacijama u kojima se nalaze lica lišena slobode; broju lica lišenih slobode u organu, ustanovi ili organizaciji koju obilaze i o postupanju sa licima lišenim slobode;
- c) da bez prisustva službenih lica razgovaraju sa licima lišenim slobode i drugim licima koja mogu da daju odgovarajuće informacije u vezi sa sumnjom da se krše ljudska prava u organu, ustanovi ili organizaciji koju obilaze.
- d) da daje preporuke nadležnim organima, ustanovama i organizacijama radi poboljšanja postupanja prema licima lišenim slobode i uslova u kojima se nalaze, odnosno sprječavanja mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- e) daje mišljenja na Predloge zakona i drugih propisa radi zaštite i unapređenja ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode i lica kojima je ograničeno kretanje;

¹Zakon o potvrđivanju Opcionog protokola uz konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ponižavajućih kazni ili postupaka ("Službeni list Crne Gore" - Međunarodni ugovori, broj 9/08)

²("Službeni list Crne Gore", broj 42/2011)

³Svi izrazi koji se u ovom Izvještaju koriste za fizička lica u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu

⁴ ("Službeni list Crne Gore", broj 32/2014)

⁵ Značenje termina utvrđeno Zakonom o potvrđivanju Opcionog protokola uz konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ponižavajućih kazni ili postupaka ("Službeni list Crne Gore" - Međunarodni ugovori, broj 9/08) član 4

⁶ ("Službeni list Crne Gore", broj 42/11 i 32/2014)

- f) da saraduje sa Potkomitetom Ujedinjenih nacija za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (u daljem tekstu: Potkomitet za prevenciju torture).

Lica lišena slobode, u smislu ovog Zakona, smatraju se lica kojima je određeno bilo kakvo zadržavanje, pritvaranje, zatvaranje ili smještaj pod nadzorom organa, a koja to mjesto ne smiju napustiti po svojoj volji.

U cilju obrazovanja radnog tijela NPM-a, Zaštitnik je januara 2015. godine uputio javni poziv stručnjacima iz različitih oblasti koji su zainteresovani za saradnju na prevenciji torture. Na javni poziv odazvalo se 11 stručnjaka koji su ispunjavali kriterijume utvrđene Pravilima o radu Zaštitnika, pa je Zaštitnik donio rješenje o obrazovanju radnog tijela NPM-a.

Učešće stručnog tijela doprinijelo je sveobuhvatnom sagledavanju stanja, donošenju objektivnih zaključaka i davanju kvalitetnih preporuka. Tim NPM-a činili su: Zaštitnik Šučko Baković, zamjenica Zaštitnika Zdenka Perović, savjetnici Zaštitnika Dragan Radović, Marijana Sindić, Marica Nišavić, dr spec. sudske medicine Nemanja Radojević, prof dr Velimir Rakočević, psihijatar Olivera Vulić, psiholog Danijela Brajković, sociolog Milan Radović i gost saradnik dr. spec. sudske medicine Marija Gojanović Definis, članica SPT-a.

Polazeći od zatečenog stanja u običnim organima, organizacijama, ustanovama i drugim mjestima gdje se nalaze lica lišena slobode ili lica čija je sloboda kretanja ograničena Zaštitnik je, vršeći poslove NPM-a, u skladu sa članovima 25 i 48 Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sačinio ovaj izvještaj NPM-a za 2015. godinu.

II. USLOVI ZA RAD NPM-a

Kako ranije na raspisani javni oglas za popunjavanje radnog mjesta u prevenciji torture nije bilo prijavljenih kandidata koji su ispunjavali uslove (pet godina radnog iskustva i najmanje jedna godina u oblasti ljudskih prava), u toku izvještajne godine, u okviru sektora u kojem funkcioniše NPM raspisan je oglas za niže rangirano radno mjesto (jedna godina radnog iskustva) i u julu 2015 godine primljena samostalna savjetnica III na radno mjesto u zaštiti prava lica lišenih slobode. Budući da tim NPM-a⁷ još uvijek nije bio kompletiran, na poslovima prevencije angažovani su svi savjetnici iz ovog sektora.

Budžetom za 2015. godinu nisu bila odobrena sredstva za nabavku vozila kao osnovnog sredstva za terenski rad⁸ pa je, kao i prethodnih godina, korišteno zajedničko vozilo na nivou Institucije, što je zahtijevalo usklađivanje potreba različitih sektora i otežavalo realizaciju planiranih aktivnosti.

U odnosu na potrebni i traženi posebni radni prostor za rad NPM-a, Institucija nije dobila dodatni radni prostor, što znači da se rad obavljao u neadekvatnim uslovima za povjerljivo planiranje i realizaciju aktivnosti.⁹

III. METODOLOGIJA RADA

NPM Crne Gore praktikuje nenajavljene, najavljene, redovne, vanredne preventivne i kontrolne obilazke nadležnih organa, ustanova i organizacija u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničena sloboda kretanja (u daljem tekstu: lica lišena slobode). Redovno provjerava na koji se način lica tretiraju kako bi se prevenirala moguća tortura i druge surove, neljudske i ponižavajuće kazne ili postupci. NPM daje preporuke kako bi se unaprijedilo stanje i postupanje sa navedenim licima i spriječila tortura i drugi surovi, neljudski i ponižavajući postupci ili kazne.

U aprilu 2015. godine usvojena je unaprijeđena metodologija rada. Metodologija je urađena u okviru SOCCER projekta „Podrška instituciji Ombudsmana Crne Gore i Ustavnom sudu Crne Gore u primjeni evropskih standarda za ljudska prava“, realizovana od SE, koji je finansirala EU. Uvođenjem hijerarijskog modela podijeljenih uloga za sve članove tima, konkretno za svaku vrstu obilaska i izradom kontrolnih lista sa upitnicima, za različite vrste ustanova (policijske stanice, pritvorske jedinice, zatvore, bolnice, psihijatrijske ustanove, ustanove za brigu o djeci i omladini u sukobu sa zakonom i poremećajem u ponašanju, prihvatilišta za strance, centar za tražioce azila i domove za stara lica), unaprijeđena je ranije korištena metodologija rada i pojednostavljene procedure u postupanju. Liste se kontinuirano unapređuju u saradnji sa članovima eksternog radnog tijela za svaku vrstu ustanove posebno. Shodno novoj metodologiji, Zaštitnik je Odlukom odredio vođu tima za realizaciju obilazaka.

Vođa obilaska je odgovoran za planiranje i pravilno vođenje obilaska, odabir potrebnih stručnih saradnika, pregled objekata i dokumentacije, pravilno vođenje intervjua i sačinjavanje izvještaja o obilasku.

⁷ U drugom kvartalu 2016.godine primljen je savjetnik Zaštitnika za prevenciju torture

⁸ Sredstva su obezbijedena u budžetu za 2016.godinu i vozilo je nabavljeno

⁹ Planirani prostor je obezbijeden početkom 2016.godine

Obilasci NPM-tima su, po pravilu, nenajavljeni. Broj učesnika obilaska određuje vođa tima, prema veličini i tipu ustanove koju treba obići. Članovima tima određenog za konkretni obilazak, vođa najavljuje obilazak tri dana unaprijed (obično ne duže od toga) ili onoliko dana unaprijed koliko je potrebno za organizaciju u zavisnosti od prirode ustanove koja se namjerava obići. Isto tako, vođa upućuje pozvane članove tima o ciljevima i eventualno specifičnostima posjete, u cilju što bolje pripreme obilaska u cjelini. Po potrebi, prije obilaska održava se sastanak tima, detaljno planiraju faze obilaska i vrši podjela konkretnih zadataka.

Tokom pripremne faze obilaska, vođa obilaska vodi računa o tome da pripremi svu neophodnu dokumentaciju.

Vanredni ili kontrolni obilazak se priprema i sprovodi na isti način kao i redovni obilazak.

Na početku svakog obilaska, vođa razgovora sa rukovodstvom i predočava koji je dio ustanove odabran za obilazak, kategoriju lica sa kojima će obavljati razgovore, koju dokumentaciju i registre žele da pregledaju, kao i druge informacije koje su neophodne za kompletiranje izvještaja o stanju ljudskih prava u toj ustanovi.

Obilascima su obuhvaćene sve prostorije i mjesta u kojima se nalaze ili mogu nalaziti lica lišena slobode.

Po završetku obilazaka, tim održava kratki sastanak na kojem se razmjenjuju prvi utisci i identifikuju nepravilnosti. Nakon tog sastanka tim se ponovo sastaje sa rukovodstvom organa ili ustanove i vođa iznosi zapažanja i primijećene nedostatke ili nepravilnosti, koje je potrebno i moguće otkloniti bez odlaganja.

Nakon obavljenog obilaska vrši se obrada, analiza stanja i sačinjava Izvještaj o stanju ljudskih prava u obidenoj ustanovi.

IV. AKTIVNOSTI NACIONALNOG PREVENTIVNOG MEHANIZMA U 2015. GODINI

Shodno planu aktivnosti za 2015. godinu NPM je obavio 22 obilaska, od kojih 20 redovnih i dva (2) kontrolna obilaska organa, organizacija i ustanova u kojima su smještena lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje. Svi obilasci, osim jednog, bili su nenajavljeni. Izvršeni su radnim i neradnim danima u dane praznika, tokom i nakon radnog vremena.

Redovnim obilascima obuhvaćene su:

Organizacione jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije i to:

- Centri bezbjednosti u: Podgorici, Baru, Budvi, Bijelom Polju, Pljevljima, Herceg Novom i Beranama, odjeljenja bezbjednosti Danilovgrad, Kotor, Tivat, Ulcinj, Plav, Žabljak, Rožaje, Cetinje, Kolašin i Mojkovac.

Organizacione jedinice Ministarstva rada i socijalnog staranja:

- JU Centar "Ljubović"
- Dom za stare "Bijelo Polje"

Organizaciona jedinica Ministarstva zdravlja

- Zdravstvena ustanova -Specijalna bolnica za psihijatriju Kotor

Organizaciona jedinica Ministarstva pravde

- Zavod za izvršenje krivičnih sankcija
- Kazneno popravni dom - Žensko odjeljenje

Kontrolnim obilascima obuhvaćene su:

Organizacione jedinice Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i to:

- Zatvor u Bijelom Polju
 - Istražni zatvor
 - Zatvor za kratke kazne
- Zatvor u Podgorici
 - Istražni zatvor
 - Zatvor za kratke kazne i
 - Kazneno popravni dom

A. REDOVNI OBILASCI

4.1. POLICIJSKE PROSTORIJE ZA ZADRŽAVANJE

U 2015.godini tim NPM-a je obavio 17 redovnih obilazaka prostorija za zadržavanje Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Obiđeni su kao što je navedeno:

- centri bezbjednosti u: Podgorici, Baru, Budvi, Bijelom Polju, Pljevljima, Herceg Novom i Beranama i
- odjeljenja bezbjednosti: Danilovgrad, Kotor, Tivat, Ulcinj, Plav, Žabljak, Rožaje, Cetinje, Kolašin i Mojkovac.

Po usvojenoj metodologiji obilasci su obavljani u toku i poslije radnog vremena u neradne dane(u vrijeme praznika), bez najave.

Pristup svim prostorijama za zadržavanje lica lišenih slobode, prostorijama za saslušanje i informativni razgovor i drugim prostorijama bio je nesmetan,kao i prethodnih godina kao i dokumentaciji koja je tražena na uvid.

Cilj ovih obilazaka bio je uvid u poštovanje prava lica lišenih slobode, kontrola uslova u prostorijama za zadržavanje, broj prostorija, površina, opremljenost namještajem, posteljinom, osvjjetljenje prostorija, uz poseban osvrt na mogućnost čitanja pisanog teksta bez aktiviranja vještačke svjetlosti, grijanje, mogućnost provjetravanja, higijenskih uslova u prostorijama,opremljenost sanitarnih čvorova, pristup vodi za piće, način komuniciranja zadržanih lica sa službenicima Uprave policije, opremljenost video nadzorom i dr.

4.1.1. Odnos prema licima lišenim slobode

U vrijeme obilazaka prostorija za zadržavanje u organizacionim jedinicama Uprave policije, u CB Bijelo Polje i OB Ulcinj, zatečeno je po jedno zadržano lice (muškog pola). Jedno lice je bilo strani državljanin (BiH). Obavljen je razgovor sa oba lica, koja su se izjasnila da nemaju primjedbi na postupanje policijskih službenika. Oba lica su potvrdila da su, po lišenju slobode, upoznata sa pravima koja im pripadaju. Provjerom obrazaca (OBR1 i OBR2) utvrđeno je, u oba slučaja, da je tačno upisano vrijeme lišenja slobode, da im je omogućeno da o lišenju slobode obavijeste lice po izboru, da su upoznati sa pravom na advokata, da su dobili obrok, a da je njihovo zadržavanje odredio nadležni državni tužilac u trajanju do 72 sata. U slučaju stranog državljanina obaviješteno je i diplomatsko-konzularno predstavništvo njegove države.

4.1.2. Materijalni uslovi

a) Veličina i opremljenost

Prilikom obilazaka utvrđeno je da u pojedinim centrima i odjeljenjima bezbjednosti je došlo do rekonstrukcije i adaptacije. Tom prilikom je utvrđeno:

- CB Bar – bez promjena – i dalje ima dvije prostorije za zadržavanje i to: jednokrevetnu namijenjenu za osobe ženskog pola površine 3,4m² i trokrevetnu površine od 11,56m². *Obje prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja. (u daljem tekstu CPT)*
- CB Budva – i nakon rekonstrukcije 2013. godine– i dalje ima tri (3) prostorije za zadržavanje i to: jednokrevetnu, namijenjenu za osobe ženskog pola površine 4,58m², dvokrevetnu površine 6,38m² i trokrevetnu 11,66m². *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT-ija.*
- CB Berane – bez promjena – i dalje ima dvije(2) dvokrevetne prostorije za zadržavanje površine po 14,4m². *Obje prostorije imaju površinu u skladu sa standardima CPT.*
- CB Pljevlja – i dalje ima 4 jednokrevetne prostorije za zadržavanje i to; 3 dimenzija 4,7m x 1,57m površine od po 7,4m², a prostorija označena brojem 4, namijenjena za osobe ženskog pola, površine 9,4m². *Prostorije označene brojevima 1, 2 i 3 u pogledu površine i dimenzija i dalje ne ispunjavaju standarde CPT, dok prostorija namijenjena za osobe ženskog pola ispunjava standarde.*
- CB Herceg Novi ima dvije prostorije za zadržavanje i to: dvokrevetna površine 8,4m² i jednokrevetna, označena brojem 2 površine 4,5 m². *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- CB Bijelo Polje – bez promjena – ima tri (3) prostorije za zadržavanje i to: dvije jednokrevetne i jednu dvokrevetnu. Jednokrevetne prostorije su površine od po 5,7m², dok je dvokrevetna prostorija namijenjena za osobe ženskog pola, površine 8m². *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- CB Podgorica ima 10 prostorija, označenih kao prostorije za lica lišena slobode, prostorije za zadržavanje osoba muškog pola, prostorija za zadržavanje osoba ženskog pola, prostorija za zadržavanje maloljetnih lica i prostorija za pružanje medicinske pomoći. Prostorije označene brojevima 2, 4, i 7 koriste se za zadržavanje osoba muškog pola, jednokrevetne su, površine od po 8,5m².

Prostorija označena brojem 6 je jednokrevetna soba za zadržavanje osoba ženskog pola, površine 8,5m².

Prostorija označena brojem 5 je jednokrevetna soba, za zadržavanje maloljetnih lica, površine 8,5m².

Prostorija označena brojem 3 namijenjena je za pružanje medicinske pomoći, površine 8,5m².

Prostorije označene brojevima 1,8,9 i 10 koriste se za kraća zadržavanja(uglavnom prekršaji).

Prostorija označena brojem 1 je petokrevetna, površine 33,6 m². Prostorije označene brojevima 8 i 9 su jednokrevetne,površine po 8,5m². Prostorija označena brojem 10 je trokrevetna prostorija, površine 16,1m².

Sve prostorije u ovom Centru ispunjavaju standarde CPT-a.

- OB Ulcinj – promijenjeno stanje – ima dvije prostorije za zadržavanje i to: jednu dvokrevetnu označenu brojem 1, površine 6,93 m², jednu jednokrevetnu površine 5,98m².Nema označene prostorije za osobe ženskog pola.*Prostorije i pored rekonstrukcije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- OB Kotor – bez promjena – i dalje ima dvije prostorije za zadržavanje i to:jedna dvokrevetna prostorija označena brojem 1, površine 6,4m² i jedna jednokrevetna prostorija označena brojem 2, površine 5,12m² namijenjena osobama ženskog pola. *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT-a.*
- OB Tivat – bez promjena – ima dvije prostorije za zadržavanje i to: prostorija označena brojem 1 je jednokrevetna, površine 4,8m², prostorija označena brojem 2, označena kao prostorija za osobe ženskog pola je jednokrevetna površine 4,5m². *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT-a.*
- OB Kolašin – bez promjena – ima dvije (2) prostorije i to: jednokrevetna površine od 2,8m², dok je dvokrevetna prostorija u obliku slova "Г" površine 7m². *Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- OB Mojkovac – bez promjena – ima dvije (2) jednokrevetne prostorije površine od po 4m², od kojih je jedna namijenjena za osobe ženskog pola.*Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT-a.*
- OB Cetinje – bez promjena – ima dvije (2) jednokrevetne prostorije: prostorija označena brojem 1 površine od 5,67m² i prostorija označena brojem 2, površine od 7,28m², od kojih je jedna namijenjena za osobe ženskog pola. *Prostorija označena brojem 2 ispunjava standarde CPT-a ,dok prostorija označena brojem 1 ne ispunjava standarde.*
- OB Plav – promijenjeno stanje – ima jednu dvokrevetnu prostoriju za zadržavanje površine 7,7m². U ovom odjeljenju nema prostorija za lica ženskog pola.*Prostorija ne ispunjava uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- OB Žabljak – promijenjeno stanje – ima dvije dvokrevetne prostorije za zadržavanje; jedna prostorija površine 6,3m²,namijenjena je za osobe ženskog pola, dok je druga neoznačena prostorija površine 6,3m².*Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- OB Danilovgrad – promijenjeno stanje – ima dvije prostorije za zadržavanje;dvokrevetnu površine 12m² i jednokrevetnu površine 5,12m².*Prostorije ne ispunjavaju uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*
- OB Rožaje – promijenjeno stanje – ima dvije dvokrevetne prostorije za zadržavanje i to: prostorija označena kao broj 1, površine 7.1 m²,prostorija označena brojem 2 površine 12m², namijenjena osobama ženskog pola. *Prostorija br.1 ne ispunjava uslove u pogledu površine i dimenzija koje su predviđene standardima CPT.*

- Sve prostorije za zadržavanje u običnim centrima, odjeljenjima bezbjednosti Uprave policije su opremljene: fiksiranim drvenim krevetima i stočićima, jogi dušecima i odgovarajućom posteljinom (jastucima i čebadima), imaju ugrađene interfone, kako bi zadržana lica u svako doba mogla ostvariti nesmetanu komunikaciju sa službenim licima, osim u OB Mojkovac.

NPM je utvrdio da prostorije za zadržavanje u centrima bezbjednosti Bar, Bijelo Polje, Budva i Herceg Novi, Pljevlja i odjeljenjima bezbjednosti Kolašin, Mojkovac, Cetinje, (jedna ne ispunjava) Plav, Žabljak, Ulcinj, Kotor, Tivat Danilovgrad i Rožaje (jedna neispunjava) još uvijek ne ispunjavaju uslove u pogledu površine koje su predviđene standardima CPT. Naime CPT koristi sledeći kriterijum, koji se više smatra poželjni nivo a ne za minimalni standard: *da bude 2 ili više metara od zida do zida i 2,5m između poda i plafona*¹⁰, *a” 7m² za samicu, a najmanje 4m² po osobi za ćelije za više lica”*¹¹ slobodnog prostora bez mobilijara.

b) Higijena, osvetljenje, ventilacija i grijanje

Običene prostorije za zadržavanje su uredne i čiste, osim CB Berane i Bijelo Polje i OB Ulcinj, Kolašin i Žabljak. U svima je obezbijeđeno grijanje, osim CB Pljevlja i OB Žabljak. Vještačko osvetljenje obezbijeđeno je u svim centrima i odjeljenjima bezbjednosti, osim u Žablaku i Kolašinu.

Prirodno osvetljenje, nije obezbijeđeno u CB Herceg Novi, OB Kotor, Ulcinj, Mojkovac, Kolašin i Žabljak, a u CB Berane je jako slabo.

c) Prostorije za saslušanje i informativne razgovore

Ni u jednom centru i odeljenju bezbjednosti ne postoje posebne prostorije za saslušanje i informativne razgovore. Saslušanja i informativni razgovori i dalje se obavljaju u kancelarijama službenika Uprave policije. Obilaskom ovih prostorija nisu zatečeni predmeti koji bi se mogli koristiti u svrhu zastrašivanja ili mučenja, niti su pronađeni tragovi takvih eventualnih radnji.

d) Pristup vodi za piće i toaleti

- U CB Bar sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje, čist je suv i okrečen. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik, dok vodu za piće aktivira službenik policije, na poziv zadržanog lica.
- U CB Berane ne postoji poseban sanitarni čvor koji koriste zadržana lica, već se koristi sanitarni čvor na spratu namijenjen za službenike koji je neuredan. U prostorijama za zadržavanje ne postoje česme za vodu i umivaonik.
- U CB Bijelo Polje sanitarni čvor, smješten do prostorija za zadržavanje, je klizav i neuredan. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik, dok vodu za piće aktivira službenik policije, na poziv zadržanog lica.
- U CB Budva sanitarni čvor, smješten do prostorija za zadržavanje, je čist, suv i uredan. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik, a vodu za piće aktivira službenik policije na poziv zadržanog lica.
- U CB Podgorica, postoje dva fizički odvojena sanitarna čvora označeni kao toalet za muškarce i toalet za žene i osobe sa invaliditetom, u kojima se pored neophodnih sanitarija (wc

¹⁰CPT / Inf (92) 3, par. 43

¹¹CPT / Inf (2012) 17, par.31Izveštaj Vladi Republike Srbije

šolja,umivaonici) nalaze i tuš kabine.U prostorijama za zadržavanje su postavljene česme za vodu za piće sa metalnim umivaonikom,koji se aktiviraju pritiskom na dugme iznad umivaonika i propušta programirana količina vode. *U toku obilaska u tri prostorije za zadržavanje nije bilo vode.(7 prostorija su imale vodu pa je jasno da se radilo o kvaru).*

- U CB Pljevlja sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje je čist, suv i uredan. U prostorijama postoji česma za vodu i umivaonik, a vodu za piće aktivira službenik policije na poziv zadržanog lica.
- U CB Herceg Novi sanitarni čvor je smješten u prilaznom hodniku sa desne strane ispred prostorija za zadržavanje,u dvije prostorije u kojim su ugrađeni umivaonici i čučavci. U prostorijama za zadržavanje postoje česme za vodu za piće sa metalnim umivaonikom.Vodu aktivira službeno lice na poziv zadržanog lica, pomoću ventila koji je montiran sa spoljašnje strane prostorija za zadržavanje.
- U OB Ulcinj sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje, u toku obilaska sanitarni čvor je bio uredan. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik, a vodu za piće aktivira službenik policije na poziv zadržanog lica.
- U OB Mojkovac nije obezbijeđen poseban sanitarni čvor namijenjen za zadržana lica, već se koristi sanitarni čvor namijenjen za službenike, koji je renoviran uredan i čist. U prostorijama za zadržavanje ugrađena je česma za vodu i umivaonik, a vodu za piće aktivira službeno lice na poziv zadržanog lica.
- U OB Rožaje sanitarni čvor je smješten između prostorija za zadržavanje lica lišenih slobode,opremljen je ugrađenim čučavcem sa umivaonikom. U prostorijama za zadržavanje, postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom,koje aktivira službenik policije po prethodnom pozivu zadržanog lica putem interfona.
- U OB Cetinje sanitarni čvor, smješten do prostorija za zadržavanje,čist je, suv, okrečen i uredan. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik. Vodu za piće aktivira službenik policije, na poziv zadržanog lica.
- U OB Plav, stari sanitarni čvor kojeg su koristila lica lišena slobode nije u funkciji,izgrađen je novi sanitarni čvor, kojeg koriste i zadržana lica i policijski službenici. Čist je suv, okrečen i vrlo uredan. U prostorijama za zadržavanje postoji česma za vodu i umivaonik, a vodu za piće aktivira službenik policije na poziv zadržanog lica.
- U OB Kolašin sanitarni čvor smješten do prostorija za zadržavanje je čist, suv i uredan. U prostorijama postoje česma za vodu i umivaonik, dok vodu za piće aktivira službenik policije, na poziv zadržanog lica.
- U OB Tivat sanitarni čvor je smješten je između prostorija za zadržavanje lica lišenih slobode,opremljen je ugrađenim čučavcem sa umivaonikom. U prostorijama za zadržavanje, postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom,koje aktivira službenik policije po prethodnom pozivu zadržanog lica putem interfona.
- U OB Kotor sanitarni čvor je smješten do prostorija za zadržavanje lica lišenih slobode,opremljen sa potrebnim sanitarijama(wc šolja i umivaonik),čist je i uredan. U prostorijama za zadržavanje, postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom,koje aktivira službenik policije po prethodnom pozivu zadržanog lica putem interfona.
- U OB Žabljak, sanitarni čvor je smješten u samim prostorijama za zadržavanje u kome zadržana lica imaju nesmetan pristup vodi za piće. Čist je i uredan.
- U OB Danilovgrad, sanitarni čvor je smješten do prostorija zadržavanje,opremljen sa WC šoljom i umivaonikom. U prostorijama za zadržavanje, postoje česme za vodu sa metalnim umivaonikom,koje aktivira službenik policije po pozivu zadržanog lica putem interfona.

f) Vozila za prevoz

Centri bezbjednosti prevoz lica lišenih slobode vrše specijalnim vozilima za ovu namjenu, dok odjeljenja bezbjednosti prevoz obavljaju drugim službenim policijskim vozilima, najčešće patrolnim.

U zatečenim vozilima kojima se vrši prevoz lica lišenih slobode nisu nađeni nestandardni predmeti koji se mogu koristiti za zastrašivanje ili mučenje lica lišenih slobode, niti tragovi koji bi upućivali na korišćenje takvih predmeta.

4.1.3. Pravo na hranu

U običnim organizacionim jedinicama provjerom je utvrđeno da se uredno vode evidencije o ishrani zadržanih lica. Svako zadržavanje duže od 12 časova, shodno Pravilniku¹², predviđa da se licima koja se zadržavaju obezbjeđuje tri obroka dnevno. Službena lica su dala informaciju da se ovaj propis primjenjuje na način što se obezbjeđuju suvi obroci. *Ova praksa nije u skladu sa standardima CPT-ija kojima je predviđeno da hrana treba biti davana u prikladno vrijeme i pri tome treba biti uključen bar jedan puni obrok (nešto jače od sendviča) svaki dan¹³.*

4.1.4. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Zdravstvena zaštita za zadržana lica obezbjeđena je preko službi hitne medicinske pomoći i drugih zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori. Iz pregledane dokumentacije proizilazi da je medicinska pomoć, u svakom pojedinačnom slučaju, kad je za to bilo potrebe, pružena na vrijeme.

4.1.5. Video nadzor

Sistemom video nadzora su pokrivene prostorije za zadržavanje u centrima bezbjednosti Podgorica, Pljevlja, Bar, Berane, Budva, Bijelo Polje i Herceg Novi, kao i odjeljenja bezbjednosti Ulcinj, Kotor, Tivat, Plav, Kolašin, Mojkovac, Žabljak, Cetinje, Danilovgrad i Rožaje.

Pokrivenost sistemom video nadzora:

- u CB Bar – bez promjena - pokriven su prostorije za zadržavanje i prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje. *Nije pokriven ulaz do zgrade.*
- u CB Berane – bez promjena - pokriven su prostorije za zadržavanje, prilazni hodnik i gornji dio stepeništa, *dok ulaz u zgradu i donji dio stepeništa koji vodi do prostorija za zadržavanje nije pokriven video nadzorom.*
- u CB Bijelo Polje – ima promjena - pokriven su prostorije za zadržavanje, ulaz u zgradu centra, prostor ispred prostorije za dežurstvo. *Video nadzorom su sada pokriven stepenice koje vode do prostorija za zadržavanje i hodnik ispred prostorija za zadržavanje;*
- u CB Budva – bez promjena - pokriven su prostorije za zadržavanje, ulaz u zgradu centra, hodnik ispred prostorija za dežurstvo, hodnik ispred prostorija za zadržavanje. *Iako je izvršena rekonstrukcija prostorija za zadržavanje, sistemom video nadzora još uvijek nijesu pokriven*

¹²Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova ("Službeni list Crne Gore, broj 21/2014" od 6.5.2014. god.)

¹³ CPT / Inf (2010) par. 42

stepenice koje vode od hodnika ispred prostorije za dežurstvo do hodnika ispred prostorija za zadržavanje;

- u CB Podgorica – ima promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, ulaz ispred prostorija kao i hodnik ispred prostorija za zadržavanje. *Nije pokriven dio stepeništa od prijavnice br.2 do prostorija za zadržavanje.*
- U CB Herceg Novi – bez promjena – pokriven je ulaz u zgradu i prostorije za zadržavanje. *Stepenište i prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje nijesu pokrivene.*
- U CB Pljevlja – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje kao i spoljni prilaz.
- u OB Kolašin – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, prostor ispred prostorija za dežurstvo i prostor ispred zgrade, *a nijesu pokrivene stepenice od prostorije za dežurstvo do prostorija za zadržavanje i mali hodnik ispred ovih prostorija;*
- u OB Mojkovac – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, ulaz u zgradu, prostor ispred prostorije za dežurstvo, *nije pokriven hodnik ispred prostorija za zadržavanje;*
- u OB Plav – bez promjena - pokrivena je prostorija za zadržavanje, *međutim nije pokriven ulaz u zgradu i dio stepeništa koji vodi do prostorija za zadržavanje.*
- u OB Cetinje – bez promjena – pokrivene su prostorije za zadržavanje, prostor ispred prostorija za dežurstvo i prostor ispred zgrade, *a nijesu pokrivene stepenice od prostorije za dežurstvo do prostorija i mali hodnik ispred ovih prostorija.*
- u OB Kotor – bez promjena – pokriven je ulaz u zgradu, prostorije za zadržavanje kao i prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje.
- u OB Tivat – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje i prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje, *međutim nije pokriven ulaz u zgradu.*
- u OB Ulcinj – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje *međutim prilazni hodnik i stepenište koji vodi do prostorija za zadržavanje nijesu pokriveni video nadzorom.*
- U OB Rožaje – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, *dok ulaz i prilazni hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje nije pokriven video nadzorom.*
- u OB Danilovgrad – bez promjena – pokriven je ulaz u zgradu, prostorije za zadržavanje kao i hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje.
- U OB Žabljak – bez promjena - pokrivene su prostorije za zadržavanje, *dok ulaz u centru, prilazni hodnik sa stepeništem koji vodi do prostorija za zadržavanje nije pokriven video nadzorom.*

4.1.6. Obezbjedenost električnog ormara

Stanje je nepromijenjeno u centrima bezbjednosti Podgorica, Bijelo Polje, Budva, Pljevlja, Bar, Berane i Herceg Novi, odjeljenjima bezbjednosti Cetinje, Ulcinj, Plav, Tivat, Kotor, Rožaje, Danilovgrad i Žabljak električni ormari obezbijeđeni su u skladu sa standardima, a u OB Kolašin električni ormar i dalje nije zaključan i dostupan je neovlašćenim licima.

U CB Mojkovac stanje je promijenjeno, sada je električni ormar obezbijeđen.

4.1.7. Evidencije lica lišenih slobode i zadržanih lica

Izvršen je uvid u registre lica lišenih slobode (po osnovu prekršaja) i zadržanih lica (po osnovu krivičnih djela) i dokumentaciju, po metodu slučajnog uzorka, u više predmeta koji su formirani prilikom zadržavanja, odnosno lišavanja slobode.

Registri se uredno vode, uz prateću dokumentaciju.

Dokumentacija lica lišenog slobode sadrži: Službenu zabilješku povodom lišenja slobode, Zapisnik o zadržavanju, sa obrascima Obr- 1 i Obr- 2, u kojima su navedeni sledeći podaci: 1. o licu, vrijeme lišenja slobode 2. preuzimanju lica, 3. postupak prema licu (privremenom oduzimanju i vraćanju ličnih stvari i predmeta), 4. Informativni list za zadržano lice, 5. ljekarskoj pomoći, 6. pod naslovom Strani državljani – sa rubrikom vrijeme i datum obavještanja diplomatsko-konzularnog predstavništva, 7. žalba na rješenje o zadržavanju, 8. postupak sa zadržanim licima (smještaj, obrok i izvođenje) i Napomene u kojima se konstatuju eventualne povrede koje je lice imalo prilikom privođenja, kontakti sa drugim licima, pronađeni predmeti i ostala zapažanja značajna za tretman lica.

Iz pregledane dokumentacije proizilazi da se zadržanim licima ne uručuje tkz. "Informativni list za zadržano lice", koji sadrži opis prava zadržanog lica, na službenom jeziku ili jeziku koji zadržano lice razumije, osim u CB Pljevlja i OB Cetinje. Naime, u tački 4. Obrasca je predviđeno mjesto da zadržano lice svojim potpisom potvrdi da je primilo informativni list, ali u većini pregledanih slučajeva na obrascu nije bilo potpisa zadržanog lica, pa je zaključeno da lice nije stvarno i dobilo ovaj list. Ovo je potvrđeno i izjavama lica lišenih slobode u sprovedenom istraživanju u Istražnom zatvoru, predstavljenom u narednom poglavlju. U CB Podgorica, OB Ulcinj i Danilovgrad nisu ni imali odštampane informativne listove, a u OB Danilovgrad nisu ni znali o kakvim se to listovima radi.

Na osnovu iznesenog konstatovano je da nema garancije da su lica, prilikom lišenja slobode stvarno upoznata sa svojim pravima što svjedoči da se ne poštuju standardi CPT-a i preporuka data Crnoj Gori 2010.¹⁴

Uvidom u evidenciju lica lišenih slobode i zadržanih lica konstatovano je:

- U CB Bar za period od 01.01 do 25.08.2015.godine, lišeno je slobode 306 lica, od kojih je zadržanih 48 lica;
- u CB Bijelo Polje za period od 01.01. do 01.10.2015. godine, lišeno je slobode 239 lica, od kojih je zadržanih 74 lica;
- u CB Berane za period od 01.01. do 02.10.2015. godine, lišeno je slobode 100 lica, od kojih je zadržano 17 lica;
- u CB Budva u periodu od 01.01. do 09.09. 2015.godine, lišeno je slobode 338 lica, od kojih je zadržano 70 lica;
- U CB Pljevljau periodu od 01.01 do 02.10.2015.godine, lišeno je slobode 95 lica, od kojih su zadržanih 9 lica;
- U CB Podgorica u periodu od 01.01 do 31.12.2015.godine, lišeno je slobode 1745 lica, od kojih su 216 zadržana lica;
- U CB Herceg Novi za period od 01.01. do 28.08.2015. godine, lišeno je slobode 145 lica, od kojih su 34 zadržana lica;
- u OB Kolašin za period od 01.01. do 31.12.2015. godine, lišeno je slobode 92 lica, od kojih je 12 lica zadržano;
- uOB Mojkovac za period od 01.01 do 31.12.2015.godine, lišeno je 64 lica, od kojih je 9 bilo zadržanih;

¹⁴CPT/Inf(2010)3 par.33

- u OB Cetinje za period od 01.01.2015. godine do 29.08.2015. godine, evidentirano je 44 lica lišenih slobode, od kojih je 5 zadržanih lica;
- u OB Plav za period od 01.01. do 02.10.2015. godine, evidentirano je 33 lica lišenih slobode, od kojih je 7 zadržanih lica;
- u OB Kotor za period od 01.01. do 10.09.2015. godine, evidentirano je 161 lice lišeno slobode, od kojih su 38 zadržana lica;
- u OB Danilovgrad period od 01.01. do 11.09.2015. godine, evidentirano je 148 lica lišenih slobode od, kojih je 56 zadržanih lica;
- u OB Tivat od 01.01. do 11.09.2015. godine, evidentirano je 93 lica lišenih slobode, od kojih su 31 zadržana lica;
- u OB Ulcinj od 01.01. do 25.08.2015. godine, evidentirano je 152 lica lišenih slobode, od kojih je 9 zadržanih lica;
- u OB Rožaje od 01.01 do 02.10.2015.godine, evidentirano je 80 lica lišenih slobode, od kojih su 38 zadržana lica;
- u OB Žabljak od 01.01 do 16.12.2015.godine, evidentirano je 41 lice lišeno slobode, od kojih je 5 zadržanih lica;

4.1.8. Zaključci i preporuke

Na osnovu iznijetih podataka Zaštitnik konstatuje da i dalje veliki broj prostorija za zadržavanje ne ispunjava uslove u pogledu kvadrature i dimenzija koje preporučuje CPT za policijske pritvore. Donošenjem novog Pravilnika o uslovima koje moraju da ispunjavaju prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode¹⁵, sam propis koji je upodobljen sa stanjem na terenu, ne oslobađa Ministarstvo unutrašnjih poslova i Upravu policije od obaveze da se prostorije upodobu CPT standardima i da postupe po preporuci Zaštitnika datoj u ranijim izvještajima. *Zaštitnik podsjeća da je 2013.godine uputio preporuku da se Pravilnik upodobi sa standardima CPT-a.*

Zaštitnik upozorava da je proteklo previše vremena da bi se nepostupanje po preporukama i dalje moglo pravdati nedostatkom materijalnih sredstava. Naime, u međuvremenu je najavljeno i izvršeno više adaptacija u CB i OB, koje nisu dale očekivane rezultate. Osim toga, prostorije za zadržavanje u CB Podgorici su 2010. godine, dakle prije 6 godina, u potpunosti upodobljene standardima, tako da se sada sriječemo sa još jednim problemom više – nejednakim uslovima, odnosno tretmanom lica lišenim slobode u drugim CB i OB na teritoriji zemlje.

Na osnovu utvrđenog stanja Zaštitnik kao *NPM preporučuje* Ministarstvu unutrašnjih poslova - Upravi policije da preduzima mjere i radnje da se:

- **svakom licu lišenom slobode uručuje "informativni list" sa obavještenjem o pravima lica lišenih slobode;**
- **obezbijedi grijanje u prostorijama za zadržavanje u CB Pljevlja i OB Žabljak.**
- **obezbijedi vještačko osvjetljenje u OB Kolašin i Žabljak.**
- **obezbijedi prirodnu svjetlost u OB Mojkovac i OB Kolašin (u jednoj prostoriji);**
- **u CB Berane i Bijelo Polje i OB Kolašin i Žabljak obezbijedi redovno održavanje higijene u sanitarnim čvorovima;**

¹⁵ ("Službeni list Crne Gore, broj 52/2012" od 12.10.2012. god.)

- da se licima lišenim slobode redovno obezbjeđuju tri obroka na 24 časa provedena u prostorijama za zadržavanje¹⁶, od kojih jedan „nešto jače od sendviča” u skladu sa standardima CPT-a.

Prilikom sprovedenih obilazaka Zaštitnik je zapazio da još uvijek nije ispoštovana većina preporuka datih u Godišnjem izvještaju NPM-a za 2014 godinu, što predstavlja razlog za zabrinutost. Naime, od ukupno **14** preporuka sa **43 mjere**, ispunjene su svega **3** preporuke, djelimično ispunjene **5** preporuka sa **6 mjera**, dok su ostale neispunjene **6** preporuka sa **34 mjere**.

Zaštitnik podsjeća na preporuke date u prethodnim izvještajima:

Ispunjene su preporuke:

- u CB Berane je obezbijeđeno vještačko osvjetljenje hodnika koji vodi do prostorija za zadržavanje;
- u OB Mojkovac su unaprijeđeni higijenski uslovi u sanitarnom čvoru (rekonstrukcija postojećeg) i
- u OB Plav obezbijeđeno je redovno održavanje higijene u sanitarnom čvoru (izgrađen je nov sanitarni čvor pored dežurne službe).

Djelimično ispunjene preporuke:

- u CB Bijelo Polje obezbijeđena je potpuna pokrivenost video nadzorom (jedna mjera od 4)
- u OB Mojkovac obezbijeđeno je zaključavanje električnog ormara.
- u OB Kotor obezbijeđeno zaključavanje električnog ormara.
- u OB Ulcinj obezbijeđeno zaključavanje električnog ormara.
- u OB Plav je obezbijeđeno prirodno osvjetljenje;

Neispunjene preporuke date u prethodnim Izvještajima da se:

- Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode ("Sl.list CG", broj 52/2012), upodobi sa standardima CPT-a;
- U CB Bar, Bijelo Polje, Budva, Herceg Novi i Pljevlja, OB Mojkovac, Kolašin, Cetinje, Ulcinj, Tivat, Plav, Danilovgrad, Rožaje, Žabljak i Kotor, upodobu standardima CPT-a u pogledu površine i dimenzija;
- U CB Herceg Novi i Berane, OB Kotor, Ulcinj, Plav i Žabljak u prostorijama za zadržavanje obezbijedi adekvatno prirodno osvjetljenje;
- U CB Berane u prostorijama za zadržavanje ugrade česme za vodu za piće sa umivaonikom;
- U CB Podgorica, Berane, Nikšić, Herceg Novi, OB Ulcinj, Plav, Žabljak, Rožaje obezbijedi potpuna pokrivenost video nadzorom nepokrivenih prostora-prilaz prostorijama za dežurstvo, hodnici i stepeništa;
- U OB Ulcinj obezbijedi redovno održavanje higijene u sanitarnim čvorovima;
- u OB Kolašin *električni ormar* sa osiguračima zaključa i obezbijedi, na način kako ne bi bio dostupan neovlašćenim licima.

¹⁶ Vidjeti zaključke poglavlja V ovog izvještaja Monitoring postupanja policije sa licima lišenim slobode, strana 72

4.2. JAVNA USTANOVA CENTAR „LJUBOVIĆ” PODGORICA

Podaci o obilasku

Ustanova	JU Centar „Ljubović” Podgorica
Vrsta obilaska	Redovni obilazak prema Planu redovnih obilazaka NPM-a Crne Gore za 2015. godinu
Svrha obilaska	Ocjena stanja i uslova života maloljetnih lica u ustanovi, u cilju otklanjanja eventualnih nepravilnosti i prevencija torture
Datum obilaska	22. i 24. jul 2015. godine
Vrijeme obilaska	09,30 ^h -16,30 ^h
Najava obilaska	Obilazak nije najavljen
Tim koji je obavio obilazak	Vođa tima Dragan Radović, savjetnik Zaštitnika Članovi tima: Marica Nišavić, savjetnica Zaštitnika Danijela Brajković, psiholog, član radnog tijela Marija Definis Gojanović, dr.sc.med, gost saradnik

JU Centar "Ljubović" je jedina ustanova socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, koja se bavi institucionalnom zaštitom djece u sukobu sa zakonom. U Centru se zbrinjavaju, vaspitavaju i osposobljavaju djeca i omladina u sukobu sa zakonom, kao i djeca i omladina sa poremećajima u ponašanju, i to djeca i omladina oba pola, državljani Crne Gore kao i strani državljani.

JU Centar „Ljubović” ima obavezu, da svakom djetetu, pruži podršku za uključivanje u vrstu i stepen obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja, koje je u skladu sa njegovim potrebama i mogućnostima. Školovanje djece se organizuje u inkluzivnom školskom ambijentu i u lokalnoj zajednici. (npr. Osnovna škola "Musa Burzan", Srednja stručna škola "Sergej Stanić" i sl.)

Za svako dijete postoji *individualni plan rada*, u kome je obrazovanje jedan od segmenata. Tokom izrade plana, u saradnji sa nadležnim centrom za socijalni rad i samim djetetom, radi se sveobuhvatna procjena potreba i kapaciteta djeteta, radi izbora adekvatnog obrazovnog programa i škole.

Pojedini korisnici, na osnovu pomenutog plana, izvode se na lokalne (opštinske komisije) Komisije za usmjeravanje u obrazovno vaspitni program, te se, na osnovu tako dobijenih rješenja o usmjeravanju, radi i poseban plan u školama, u saradnji sa nastavnim osobljem i psihološko-pedagoškom službom škole. Ostvarivanje ciljeva iz ovog plana prati se na nedeljnom, a ponekad i dnevnom nivou, od strane zaduženih vaspitača iz Centra „Ljubović”, kako bi se kompenzovali propusti, unaprijedili rezultati i dijete što prije i bolje pripremio za dalje savladavanje predviđenog plana.

Vaspitači takođe pružaju djeci sistematsku podršku, nadzor i pomoć, u pogledu savladavanja školskog gradiva i motivisanja djeteta da redovno pohađa školu ili alternativne programe obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja.

Pomoć i podrška u učenju se posebno odnose na djecu sa zastojima i propustima u učenju, lošim radnim navikama, neizgrađenim tehnikama učenja, ili prisutnim razvojnim nedostacima. Podrška i pomoć ovakve vrste ne zamjenjuje redovno pohađanje škole i socijalizaciju već je samo prati i dopunjava.

a) Broj zaposlenih u ustanovi

U JU Centru „Ljubović“ je sistematizovano 24 radna mjesta sa 41 izvršiocem, a trenutno je 39 zaposlenih. U stručnim službama je 10 sistematizovanih radnih mjesta sa 22 izvršioca, trenutno je angažovano 19. Služba za finansijsko-administrativne i tehničke poslove ima 18 izvršilaca, od čega administraciju u upravnoj zgradi čini 5 zaposlenih, a 13 je angažovano kao tehničko i drugo osoblje. Trenutna procjena je da je broj stručnih radnika dovoljan za adekvatan tretman korisnika smještenih u ustanovi.

b) Osnovi za upućivanje u Centar

Maloljetnici se smještaju u Centar na osnovu:

1) odluke suda u krivičnom postupku o izrečenoj vaspitnoj mjeri *upućivanja u vaspitnu ustanovu*, a na osnovu Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, koji predviđa „upućivanje u ustanovu nezavodskog tipa“, tj. Centar „Ljubović“, kao jedinu ustanovu takvog tipa u Crnoj Gori (od 6 mjeseci do 2 godine).

2) odluke suda u krivičnom postupku o izrečenoj vaspitnoj mjeri *pojačan nadzor uz dnevni boravak u ustanovi za vaspitavanje maloljetnika*, na osnovu Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (od 6 mjeseci do 2 godine).

3) odluke suda za maloljetnike u krivičnom postupku, do okončanja pripremnog postupka na osnovu Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

4) odluke Suda za prekršaje u prekršajnom postupku o izrečenoj mjeri *upućivanja u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa*, na osnovu Zakona o prekršajima. (od 8 dana do 3 mjeseci)

5) odluke Organa starateljstva, u dva slučaja: kada se posumnja da maloljetnik nema roditeljsko staranje ako su roditelji umrli ili napustili dijete ili da roditelji zloupotrebljavaju ili grubo zanemaruju svoje roditeljske dužnosti, i drugo kada je iz nekog razloga staralac prinuđen da sa ustanovom socijalne zaštite podijeli obaveze o staranju o djetetu, a na osnovu Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (prihvat do 30 dana).

6) U Centar se smještaju maloljetni stranci koji ilegalno uđu u Crnu Goru, jer ne postoji odgovarajuće prihvatilište za djecu – strance, na osnovu Zakona o strancima.

c) Predmet obilaska

NPM tokom obilaska ove ustanove posebnu pažnju posvetio je ocjeni stanja poštovanja ljudskih prava šticećenika Centra, posebno u pogledu poštovanja zabrane mučenja ili nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

d) Tok posjete

Obilazak ustanove obavljen je u skladu sa usvojenom metodologijom, po kojoj se obilazak realizuje u sledećim fazama:

Faza I: Razgovor sa upravom

Posjeta tima NPM-a započeta je razgovorom sa direktoricom Ustanove i njenim saradnicima.

U uvodnom izlaganju vođa tima ukazao je na mandat NPM-a, opšte ciljeve koji se žele postići, principe postupanja i plan posjete.

Direktorica je predstavila Ustanovu u opštim crtama, ukazujući i na probleme sa kojima se suočavaju u svom radu.

Faza II: Obilazak centra

Vođa tima rasporedio je tim u dvije grupe sa unaprijed utvrđenim zadacima. Prvu grupu sačinjavali su članovi koji su imali zadatak da obave razgovore sa vaspitačima, specijalnim pedagogima, socijalnim radnicima i pedagogima sa osvrtom na vaspitni i obrazovni dio tretmana kao i podršku za uključivanje u vrstu i stepen obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja. Druga grupa imala je zadatak da obiđe sve objekte Centra, da sagleda uslove boravka štíćenika, smještaja, ishrane, higijene, zdravstvene zaštite, grijanja, osvjetljenja, ventilacije, sanitarnih uslova i prostora za sport i fizičku kulturu i obave razgovore sa zatečenim štíćenicima. Zadatak obje grupe je prikupljanje što više informacija o uslovima života korisnika Centra kao i o njihovim ličnim utiscima.

Faza III: Razgovor sa zatečenim licima

U vrijeme obilaska u Centru je zatečeno devet (9) štíćenika. Svi su slobodno i otvoreno razgovarali sa članovima tima i iznosili svoje utiske i zapažanja. Razgovori su bili povjerljivi i obavljeni su nasamo bez prisustva službenih lica. Opšti utisak nakon obavljenih razgovora je da su svi zadovoljni boravkom i tretmanom u Centru i roditeljskim odnosom svih službenika Centra prema njima.

Faza IV: Uvid u dokumentaciju

Izvršen je uvid i kopiranje dokumentacije, relevantne za utvrđivanje stanja poštovanja prava korisnika Centra.

Faza V: Završni razgovor sa upravom

Obilazak je završen razgovorom tima NPM-a sa direktoricom Centra.

Vođa tima iznio je prve utiske o Ustanovi, uočenoj atmosferi između štíćenika i odnosu zaposlenih prema njima i ukazao na predusretljivost i saradnju zaposlenih sa članovima tima za vrijeme obilaska.

4.2.1. Materijalni uslovi

Centar raspolaže sa četiri (4) nove zgrade apartmanskog tipa, sa različitim bojom fasade. U potpunosti su opremljene i odgovaraju potrebama štíćenika. Štíćenici su raspoređeni prema mjeri koja im je izrečena.

Objekti u centru zadovoljavaju međunarodne standarde iz oblasti dječije zaštite, a jedan od objekata posjeduje i sobu za smještaj lica koje se koristi invalidskim kolicima, prilagođenu potrebama takvog štíćenika, sa isto tako opremljenim kupatilom i prilazom dnevnom boravku i trpezariji.

4.2.1.1. Prihvatna stanica

Prihvatna stanica namijenjena je pružanju pomoći u smislu privremenog, kratkotrajnog smještaja i zbrinjavanja djece i mladih zatečenih u skitnji, bez nadzora roditelja ili drugih odraslih osoba, dok se ne ostvari trajnije rješenje, odnosno smještaj maloljetnika do okončanja pripremnog postupka ukoliko to naloži sud.

Prema evidenciji organizatora vaspitnog rada, mjesečno kroz prihvatnu stanicu prođe od 10 do 15 djece. U momentu obilaska nije zatečeno ni jedno lice.

a) Veličina, kapaciteti i opremljenost

Prihvatna stanica kapaciteta je 6 soba, sa po 2 kreveta, sa mogućnošću povećanja broja kreveta u slučaju potrebe. Sobe se nalaze u prizemlju i na spratu.

U prizemnom dijelu ove zgrade nalaze se dvije dvokrevetne sobe za djecu mlađeg uzrasta, veličine po 8m². Na spratu prihvatne stanice nalaze se četiri dvokrevetne sobe, dimenzija 5,5x3,3 ili 18,5 m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, jastucima, odgovarajućom posteljinom, natkasnama i ormarima, a ambijent odiše kućnom atmosferom (tepisi na podu i zavjese na prozorima). Takođe, u prizemnom dijelu prihvatne stanice postoji veći dnevni boravak, kancelarija za vaspitača i mini kuhinja.

b) Osvjetljenje, ventilacija grijanje

Prozori u sobama omogućavaju dovoljno prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulaciju vazduha. Obezbijedeno je adekvatno vještačko osvjetljenje, grijanje i hlađenje.

c) Sanitarni uslovi

U prizemnom dijelu kao i na spratu nalaze se kupatila, sa sanitarnim čvorom, opremljena sanitarnim uređajima. Kupatila su okrečena, uredna, čista i suva. Označena su, prema polu štićenika kojem su namijenjena.

4.2.1.2. Prijemno odjeljenje sa dijagnostikom

Ovo odjeljenje je u okviru dnevnog centra i pojačanog nadzora uz dnevni boravak. Na prijemnom odjeljenju se utvrđuje etiologija i fenomenologija ponašanja djece u sukobu sa zakonom, vaspitni i obrazovni profil, porodične prilike, razvojne karakteristike i predlaže oblik zaštite i dalji tretman.

U okviru ovog odjeljenja smješten je Dnevni centar za izvršavanje mjere dnevnog boravka pod nadzorom organa starateljstva.

Mjera *pojačanog nadzora uz dnevni boravak u ustanovi za vaspitavanje maloljetnika*, izvršava se tako što maloljetnici jednom dnevno posjećuju Centar radi razgovora i tretmana od strane stručnih lica u Centru. Ova mjera traje od 6 mjeseci do 2 godine i sud je može obustaviti u toku njenog trajanja, na predlog Centra.

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

U prizemnom dijelu prijemnog odjeljenja sa dijagnostikom, nalazi se prostorija namijenjena licima sa invaliditetom sa specijalno namijenjenim krevetom za takva lica. Takođe, postoji dnevni boravak i čajna kuhinja za djecu.

Gornji sprat ovog odjeljenja kapaciteta je 5 soba sa po 2 kreveta. Sobe su dimenzija 5.2 m x 3,4 m ili po 17,7m². Sve sobe su apartmanskog tipa, opremljene krevetima, dušecima, jastucima, odgovarajućom posteljinom, natkasnama i ormarima.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori u sobama omogućavaju dovoljno prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulaciju vazduha. Obezbijedeno je adekvatno vještačko osvjetljenje, grijanje i hlađenje.

c) Sanitarni uslovi

U prizemnom dijelu nalazi se specijalno opremljeno kupatilo sa daskom za sjedenje na wc šolji i fiksnim držačima namijenjenim licima sa invaliditetom.

Na gornjem spratu, sve sobe imaju kupatila sa sanitarnim čvorom.

Kupatila su okrečena, uredna, čista i suva, opremljena sanitarnim uređajima.

d) Video nadzor

Ulaz, stepenište i hodnici u objektu pokriveni su video nadzorom.

4.2.1.3. Institucionalni tretman

Ova jedinica sastoji se iz dva fizički podijeljena objekta, razvrstana u mušku vaspitnu grupu i kombinovanu vaspitnu grupu.

U mušku vaspitnu grupu smješteni su izvršiocri krivičnih djela ili starija djeca, po odluci Centra za socijalni rad, dok su u kombinovanu vaspitnu grupu smještene djevojčice i mlađa djeca sa blažim problemima u ponašanju do 14 godina.

U vrijeme obilaska u Centru su smještena djeca samo na institucionalnom tretmanu, podijeljena su u dva objekta - ženski i muški. Kapacitet oba objekta je po 5 soba sa po 2 kreveta. Obzirom na brojno stanje u trenutku obilaska sva djeca sui mala posebnu sobu.

Muška vaspitna grupa

U vrijeme obilaska zatečeno je 5 štićenika, od kojih 3 maloljetnika.

- 1 punoljetni štićenik iz Berana ima ozbiljne zaostatke u pohađanju nastave, tako da je uz pomoć Centra, polagao VII razred osnovne škole, shodno individualnom planu, u toku su aktivnosti za

završetak osnovne škole, ali i traženje alternativnih oblika obuka za neki zanat, koji bi bio usklađen sa njegovim interesovanjima i mogućnostima;

- drugi punoljetni štíćenik vanredno završava drugi razred SSŠ „Ivan Uskoković“, u toku su aktivnosti na pripremi za polaganje preostalih predmeta za ovu školsku godinu, ali i traženju radnog angažmana za njega;
- jedan maloljetnik (uskoro postaje punoljetan), uz pomoć Centra nedavno je položio II razred SMŠ u "Andrijevići" - smjer veterina, a planirane su i aktivnosti za nastavak vanrednog školovanja;
- jedan dječak, (13 godina), uz pomoć Centra završio je VII razred OŠ „21 Maj" u Podgorici, na način što je polagao vanredno sve predmete, a ove godine je redovno pohađao školu, uz poseban nadzor i podršku vaspitača, ali i aktivnosti koje slijede u izradi Individualnog obrazovnog programa za njega u školi, shodno Rješenju o usmjeravanju, sa nadležnim organima škole;
- jedan dječak, uz asistenciju Centra položio je popravne ispite za VIII razred OŠ „Oktoih", trenutno se nalazi u porodici u Herceg Novom, gdje Centar za socijalni rad Herceg Novi, pokušava da ga uključi u redovno školovanje, uz podršku oca, kod koga trenutno živi.

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

Ova vaspitna grupa smještena je u novom, dvospratnom objektu. Zgrada je plave boje. Prizemlje se sastoji iz velikog dnevnog boravka, kancelarije vaspitača, čajne kuhinje i sanitarnog čvora. Na spratu nalazi se pet soba apartmanskog tipa. Četiri sobe su dvokrevetne veličine 5,1m x 3,3 m ili po 17,50 m², dok je jedna soba jednokrevetna, dimenzija 3,5mx3,4m ili ukupno 12,1m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, posteljinom, ormarima i natkasnama. U svakoj sobi nalazi se TV – prijemnik povezan sa kablovskim operaterom, sa velikim brojem televizijskih kanala.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori u sobama su veliki i omogućavaju dovoljno prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulacije vazduha. Obezbijeđeno je i adekvatno vještačko osvjetljenje, grijanje i hlađenje.

c) Sanitarni uslovi

Sobe su apartmanskog tipa u okviru kojih se nalaze kupatila sa sanitarnim čvorom. Kupatila su okrećena, uredna, čista i suva, opremljena sanitarnim uređajima.

d) Video nadzor

Ulaz u zgradu, dnevni boravak, stepenište koje vodi do soba na spratu, kao i hodnik između soba na spratu, pokriveni su video nadzorom.

e) Higijena u sobama

Sve prostorije su čiste suve i higijenski uslovne. Higijenu u sobama održavaju djeca uz nadgledanje i asistenciju vaspitača. Jednom nedeljno radi se generalno spremanje soba, ličnih stvari, pranje posteljine i veša, po utvrđenom rasporedu u saradnji sa angažovanim osobljem.

f) Mogućnost personifikacije prostora

Štićenima je dozvoljeno da ukrase svoj životni prostor i unesu lični pečat, crtaju grafite i murale po sobama i osmišljavaju dekoracije soba, u skladu sa njihovim godinama i željama.

Kombinovana vaspitna grupa

U kombinovanu vaspitnu grupu (za djevojčice i mlađu djecu, sa manjom problematikom do 14 godina) smještene su četiri štíćenice:

- najstarijoj, punoljetnoj štíćenici, uskoro, za par dana ističe mjera institucionalnog tretmana;
- dvije djevojčice, po 15 godina, uz asistenciju Centra i saradnju sa školama, a uz prethodne konsultacije sa njima i njihovim roditeljima, upisane su u SSŠ „Sergej Stanić“, smjer - tehničar prodaje i SSŠ „Spasoje Raspopović“, smjer - obrađivač plemenitih metala;
- četvrta djevojčica, shodno Rješenju o usmjeravanju pohađa program Resursnog centra „1 Jun“ u Podgorici.

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

Ova vaspitna grupa smještena je u novo izgrađenom, objektu sa dva nivoa. Zgrada je zelene boje. Prizemlje se sastoji iz velikog dnevnog boravka, kancelarije vaspitača, čajne kuhinje i sanitarnog čvora. Na spratu nalazi se pet soba apartmanskog tipa. Četiri sobe su dvokrevetne veličine 5,1m x 3,3 m ili po 17,50m², dok je jedna soba jednokrevetna, dimenzija 3,5m x 3,4m ili ukupno 12,1m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, posteljinom, ormarima i natkasnama. U svakoj sobi se nalazi TV – prijemnik povezan sa kablovskim operaterom. Primjećuje se da je prostor personalizovan i da su djeca u značajnoj mjeri dala svoj pečat sobama u kojima borave.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori u sobama su veliki i omogućavaju dovoljno prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulacije vazduha. Obezbjedeno je i adekvatno vještačko osvjetljenje, grijanje i hlađenje.

c) Sanitarni uslovi

Sobe su apartmanskog tipa u okviru kojih se nalaze kupatila sa sanitarnim čvorom. Kupatila su okrečena, uredna, čista i suva, opremljena sanitarnim uređajima.

d) Video nadzor

Ulaz u zgradu, dnevni boravak, stepenište koje vodi do soba na spratu kao i hodnik između soba na spratu pokriven je video nadzorom.

e) Higijena

Sve prostorije su čiste, suve i higijenski uslovne. Higijenu u sobama održavaju djeca uz nadgledanje i asistenciju vaspitača. Jednom nedeljno radi se generalno spremanje soba, ličnih stvari, pranje posteljine i veša, po utvrđenom rasporedu u saradnji sa angažovanim osobljem.

f) Mogućnost personifikacije prostora

Štićenicama je dozvoljeno da ukrase svoj životni prostor i unesu lični pečat, crtaju grafite i murale po sobama i osmišljavaju dekoracije soba, u skladu sa njihovim godinama i željama.

4.2.2. Kuhinja

Objekat u kome je smještena kuhinja nalazi se pored zgrade za institucionalni tretman. Doručak, ručak i večera dopremaju se iz studentskog doma – menze, dok se užina priprema u kuhinji. Kuhinja je površine 9m x 4,8 m ili ukupno 44m². Opremljena radnim stolom sa opremom, hladnjacima, zamrzivačima, rashladnim komorama, pećnicama, roštiljem i perilicama posuđa. Prostor je vrlo čist i uredan. U sklopu ovog objekta nalazi se i trpezarija površine 16 m² u kojoj su smještena četiri trpezarijska stola sa 16 stolica. Sistem posluživanja je linijski. Štićenici ručaju u trpezariji, koja je odvojena od kuhinje.

Pravo na hranu i vodu

Štićenici imaju nesmetan pristup vodi za piće u prostorijama u kojima borave. Obezbijedeno im je pet obroka dnevno. Prema jelovniku zadovoljene su potrebe pripadnika različitih konfesija. Zatečeni štićenici, iskazali su zadovoljstvo količinom i kvalitetom obroka i izborom voća.

4.2.3. Fiskulturna sala

Fiskulturna sala smještena je na spratu iznad kuhinje, ukupne veličine 75 m². Sala je opremljena novom i modernom opremom, prilagođena je uzrastu i potrebama štićenika i ispunjava standarde za održavanje različitih sportskih događaja. Pod sale je obložen parketom. U sklopu sale nalazi se svlačionica sa kupatilom i dvije tuš kabine.

4.2.4. Biblioteka

Pored fiskulturne sale je biblioteka sa oko 1000 naslova, prilagođena uzrastu štićenika Centra.

4.2.5. Kontakt sa porodicom i spoljnim svijetom

Po kućnom redu štićenici stariji od 16 godina imaju mogućnost izlaska van ustanove, tri puta u toku nedelje u trajanju od tri sata, najkasnije do 21.30^h. Mlađi od 16 godina ovo pravo ostvaruju takođe tri put nedeljno ali u trajanju od dva sata i najkasnije do 19^h. Na raspolaganju im je telefon za razgovor sa porodicom, svakog dana. Što se tiče posjeta porodice nadležni Centar za socijalni rad po prijemu štićenika u ustanovu dostavlja pismenu saglasnost u kojoj se navode imena i prezimena kao i broj lične karte osoba koje mogu posjećivati štićenika u ustanovi.

Pravo na rad i aktivnosti

Muška grupa angažovana je u bravarskoj radionici u krugu Centra u periodu od 09-12^h. Za vrijeme radnog angažovanja štićenici su pod nadzorom vaspitača, majstora i domara. Za radno angažovanje dobijaju nagradu u garderobi ili obući. Kako je trenutno mali broj štićenika u Centru, ne postoje prepreke za redovno organizovanje sadržajnih radionica za štićenike, koja se pokazuje kao dobar metod u radu sa djecom u

sukobu sa zakonom. Radionice sa dobro odabranim temama utiču na izgradnju i podizanje psihosocijalnih, zdravih sposobnosti, navika stavova i životnih stilova kod djece.

4.2.6. Zdravstvena zaštita

Potpisan je memorandum između Centra i Doma zdravlja, pa svi štićenici centra imaju svog izabranog ljekara. Po uputu izabranog ljekara, dostupna im je sekundarna i tercijalna zdravstvena zaštita u Kliničko bolničkom centru Crne Gore.

4.2.7. Zlostavljanje

Stiče se utisak da su odnosi između zaposlenih i korisnika srdačni i prisni, ali uz poštovanje autoriteta vaspitača, kao i poštovanje ličnosti i prava djeteta od strane vaspitača. U povjerljivim razgovorima štićenici su kazali timu NPM-a da je odnos vaspitača prema njima krajnje prijateljski i roditeljski.

4.2.8. Zaključci i preporuke

Rad sa maloljetnim licima podrazumijeva poznavanje specifičnih razvojnih karakteristika rane i srednje adolescencije, kao i tipičnih problema koji su vezani za ovaj uzrast (fizičke, hormonske i kognitivne promjene koji uzrokuju smjenu intenzivnih i promjenljivih osjećanja, osjetljivost na ponašanje autoriteta - roditelja, terapeuta, nastavnika, bijes, pojačanu anksioznost, tenziju od budućih edukacija, relacije u okviru vršnjačke grupe, potencijalni gubitak samopoštovanja u situaciji odlučivanja da li da nastave školovanje, da li da se zaposle, usljed manjka iskustva pravljenje loših bihejvioralnih izbora itd.)

Obzirom na navedeno potrebna su kontinuirana usavršavanja zaposlenih koji sprovode tretmanski rad sa maloljetnicima, što je tokom 2015. godine sprovedeno učešćem zaposlenih na različitim edukacijama.

Saradnja sa stručnom službom Višeg suda u Podgorici zaduženom za maloljetnike, prema informacijama koje smo dobili, tokom 2015 godine bila je intenzivna, kako putem telefonskih kontakata i čestih posjeta, dok to nije bio slučaj sa stručnom službom Višeg suda u Bijelom Polju. O saradnji sa stručnom službom Vrhovnog državnog tužilašta, koja je zadužena za maloljetnike, nismo dobili nikakvu informaciju. Saradnja sa ovim službama koje su zadužene za tretman maloljetnika u krivičnom postupku jako je važna i neophodno je da bude kontinuirana i intenzivna, kako bi bio postignut željeni efekat izrečenih mjera i institucionalnog tretmana maloljetnika.

Kada je u pitanju tretmanski rad sa korisnicima Centra u ustanovi nisu imali pisani Pravilnik koji bi jasno definisao tretmanski rad tj. na osnovu kojeg je precizirano izvršavanje pedagoških mjera, način njihovog praćenja i evidentiranja, evaluacija, kao i kojim bi bila definisana nedozvoljena ponašanja korisnika za koja mogu biti izrečena pedagoške i zaštitne mjere.

U radu sa djecom i adolescentima koji su u sukobu sa zakonom ili koji ispoljavaju poremećaje u ponašanju bitno je graditi pozitivnu sliku o sebi, raditi na jačanju samopouzdanja i izgradnje funkcionalne kritičke misli (u odnosu na prkosnu koja prati fazu adolescencije). U skladu sa navedenim bilo bi poželjno da korisnici i kada su u pitanju njihove sugestije, žalbe i prigovori imaju na uvid i upotrebu Pravilnik na osnovu kojeg bi bio definisan postupak ulaganja žalbi i odlučivanja po žalbama korisnika (definisati koje su to vrste i oblici žalbi, kako se o njima odlučuje itd.)

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti predviđeno je da se korisniku smještaja u javnoj ustanovi socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju sredstva za lične potrebe u iznosu koji utvrđuje nadležni organ državne uprave. Tokom posjete ustanovili smo da postoji procedura o postupanju prilikom dodjele džeparca. Procedura je definisana u okviru pisanog dokumenta koji korisnici Centra imaju na uvid. U okviru ovog dokumenta precizirana je redovna podjela džeparca korisnicima, ukidanje džeparca zbog neprimjerenog ponašanja, zbog nadoknade štete koju su sami napravili i dodjela nagradnog džeparca.

Uvidom u procedure o postupanju Centra evidentirano je u izvještajnoj godini: samovoljno udaljavanje 55 puta (od toga M 30 i Ž 25), **samopovređivanje** 14 puta (M 7 i Ž 7 puta), fizički napadi/tuča 62 puta (M 39 i Ž 23 puta) i uništavanje inventara 47 (M 27 i Ž 20 puta).

Kada su u pitanju mehanizmi rada u specifičnim situacijama – sprečavanje samopovređivanja maloljetnika i povređivanja drugih, a kako se radi o mješovitoj populaciji djece, čije ponašanje u određenim situacijama može biti van kontrole, nameće se potreba za **primjenom „time out“ procedure**, odnosno, kratkotrajno izdvajanje maloljetnika u posebnu prostoriju radi smirivanja, psihološke reorganizacije i stabilizacije. Takav tretmanski postupak koristi se u hitnim situacijama, kada postoji direktna opasnost od samopovrede djeteta ili nanošenja povreda drugim licima. Soba za kratkotrajnu terapijsku izolaciju djeteta treba da zadovolji vrlo stroge kriterijume bezbjednosti, kako bi se osiguralo da se maloljetnik u stanju uznemirenosti ne bi povrijedio. Takve sobe moraju da budu posebno opremljene upravo za takvu svrhu i provjerene u pogledu bezbjednosti prije upotrebe. Kontrola i supervizija „time out“ procedura mora se obavljati od strane visoko kvalifikovanog osoblja npr. psihologa, psihijatra i stručnih radnika, a prema za tu svrhu usvojenom Protokolu.

Prema svim korisnicima Centra sa kojima je obavljen intervju tokom posjete postupalo se odgovorno i profesionalno od strane zaposlenih.

Na osnovu zatečenog stanja a koji se tiče tretmana sa maloljetnim licima zaključujemo da su kadrovske potrebe zadovoljene. U ustanovi polažu pažnju na edukaciju zaposlenih i praćenje savremenih trendova psihološkog i pedagoškog rada.

Na osnovu sagledanog stanja Zaštitnik daje sledeće preporuke Ministarstvu rada i socijalnog staranja i JU Centru "Ljubović" da:

- **donese Pravilnik kojim bi se definisao tretmanski rad, na osnovu kojeg je precizirano izvršavanje pedagoških mjera, način njihovog praćenja i evidentiranja, evaluacija, kao i kojim bi bila definisana nedozvoljena ponašanja korisnika za koja mogu biti izrečena pedagoške i zaštitne mjere;**
- **donese Pravilnik na osnovu kojeg bi bio definisan postupak ulaganja žalbi i odlučivanja po žalbama korisnika (definirati koje su to vrste i oblici žalbi, kako se o njima odlučuje itd.);**
- **obezbjedi time out sobu- za kratkotrajnu terapijsku izolaciju maloljetnika, kako bi se osiguralo da maloljetnik u afektivnim stanjima i stanjima jake agitiranosti ne povrijedi sebe ili druge.**

4.3. JAVNA USTANOVA SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU KOTOR

Ustanova	Zdravstvena ustanova – Specijalna bolnica za psihijatriju Kotor
Vrsta obilaska	Redovni obilazak prema Planu redovnih obilazaka NPM-a Crne Gore za 2015 godinu
Svrha obilaska	Ocjena stanja i uslova života smještenih lica u ustanovi, u cilju otklanjanja eventualnih nepravilnosti i prevencije torture
Datum obilaska	21, 22, 23 i 24. jul 2015 godine
Vrijeme obilaska	09,30 ^h -20,30 ^h
Najava obilaska	Obilazak nije najavljen
Tim koji je obavio obilazak	Vođa tima Dragan Radović, savjetnik Zaštitnika Članovi tima: Marica Nišavić, savjetnica Zaštitnika, član radnog tijela Olivera Vulić, psihijatar, član radnog tijela Marija Gojanović Definis, dr.sc.med, Hrvatska, član SPT-a

Bolnica za psihijatriju Kotor (u daljem tekstu Bolnica) je izgrađena i počela sa radom 1953. godine i najznačajnija je stacionarna ustanova za psihijatrijsku zdravstvenu djelatnost u Crnoj Gori koja zbrinjava, liječi i unapređuje i rehabilituje zdravlje mentalno oboljelih lica.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti ("Sl.list.Crne Gore" br. 39/2004), ova ustanova postala je Specijalna bolnica: "koja kao zdravstvena ustanova na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite obavlja specijalističko konsultativnu i visoko specijalizovanu konzilijarnu zdravstvenu djelatnost i bolničko liječenje za određene vrste bolesti i odgovarajuću medicinsku rehabilitaciju".

Zdravstvena djelatnost Bolnice odvija se kroz rad osam odjeljenja paviljonskog tipa, ukupnog kapaciteta 241 bolesničke postelje namijenjene bolničkom liječenju korisnika, radu u prijemnoj ambulanti, neurofiziološkom kabinetu (EEG) i stomatološkoj ambulanti. Odjeljenja su kaskadno raspoređena i povezana stepenicama, bez pristupnih rampi i nepristupačna nepokretnim pacijentima ili posjetiocima bolnice koji koriste invalidska kolica.

a) Broj zaposlenih

U Bolnici je radno angažovano 143 zaposlena:

11 doktora specijalista psihijatrije i neuropsihijatrije, od kojih je 1 doktor subspecijalista za liječenje bolesti zavisnosti, 1 stomatolog, 3 ljekara na specijalizaciji, 1 stomatolog pripravnik, 77 zdravstvenih radnika sa srednjom stručnom spremom, 3 zdravstvena radnika sa višom spremom, 8 zdravstvenih saradnika (2 defektologa – radno okupaciona terapija, 3 psihologa i 3 socijalna radnika) i 39 zaposlenih drugih struka.

Bolnica godišnje realizuje u prosjeku oko 1.200 hospitalizacija, 3.000 prvih i kontrolnih ambulantnih pregleda i interventnih terapija, 350 pregleda dijagnostike iz oblasti neurofiziologije, 600 stomatoloških usluga za hospitalizovane pacijente. Popunjenost bolničkih kapaciteta tokom cijele godine iznosi 100%.

Bolnica zbrinjava pacijente iz kruga psihoza (F20-F29), oba pola, u akutnoj i hroničnoj fazi bolesti, i zavisnike od alkohola (F10) i droga (heroina-F11, uz komorbiditet, najčešće F60), na posebnom odjeljenju za bolesti zavisnosti ali isključivo muškog pola. Posebno odjeljenje za žene zavisnice ne postoji, već se žene kojima je izrečena mjera obaveznog liječenja alkoholičara ili obavezno liječenje narkomana u zdravstvenoj ustanovi smještaju na akutno-žensko odjeljenje, sa ostalim bolesnicama iz kruga psihoza.

Imenovan je **Zaštitnik prava pacijenata** koji kontaktira sa pacijentima. Takođe formirano je nezavisno multidisciplinarno tijelo – Savjet za zaštitu prava mentalno oboljelih lica, koji ima pet članova, od kojih su dva zaposleni u bolnici, a tri su spoljni članovi.

b) Predmet obilaska

NPM tokom obilazaka ustanove u kojima su smještena lica kojima je ograničeno kretanje provjerava poštovanje njihovih ljudskih prava, da li u ustanovi postoje uslovi, okolnosti ili elementi koji dovode ili mogu dovesti do pojave torture ili drugih oblika surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Faza I: Razgovor sa Upravom

Posjeta tima započeta je razgovorom sa direktorom Ustanove. U uvodnom izlaganju vođa tima ukazao je na mandat NPM-a, opšte ciljeve koji se žele postići, principe postupanja i plan posjete Ustanovi.

Direktor Ustanove predstavio je Ustanovu u opštim crtama ukazujući i na problematiku sa kojom se suočavaju u svakodnevnom radu.

Faza II: Obilazak ustanove

Prva grupa tima, imala je zadatak da obiđe sve objekte u bolnici, da sagleda materijalne uslove u kojima borave pacijenti i izvrši uvid u određenu dokumentaciju ustanove.

Drugu grupu tima sačinjavali su članovi radnog tijela koji su imali zadatak da obave razgovore sa psihijatrima, neuropsihijatrima, defektolozima, psiholozima, kao i da pregledaju medicinsku dokumentaciju. Zadatak obje grupe je prikupljanje što više informacija o tretmanu i uslovima života pacijenata.

Faza III: razgovor sa pacijentima

Obavljen je razgovor sa desetak pacijenata, na akutnim i sudskom odjeljenju, sa kojima je moguća komunikacija, povjerljivo, bez prisustva službenih lica. Svi su izrazili zadovoljstvo uslovima boravka u bolnici i radnookupacionom terapijom. Takođe, pohvalno su se izrazili radom i brigom medicinskog osoblja prema njima.

Faza IV: Uvid u dokumentaciju

Izvršen je uvid i kopiranje dokumentacije relevantne za utvrđivanje stanja poštovanja prava pacijenata.

Prilikom kontrole medicinskih kartona dobrovoljno smještenih pacijenata, konstatovano je da svi sadrže formular o dobrovoljnom pristanku na liječenje, potpisani od strane pacijenata.

Ne postoji odvojeni formular za pristanak na smještaj i pristanak na tretman, niti aktuelni Zakon¹⁷ pravi razliku između njih.

¹⁷Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica ("Sl. listu RCG", br. 32/ 2005,i "Sl. list Crne Gore", br. 27/2013)

Uvidom u medicinske kartone pacijenata na Akutnom ženskom odjeljenju, metodom slučajnog uzorka, u kartonu pacijentkinje N.N., utvrdili smo da je pacijentkinja prinudno zadržana u bolnici dana 26. 06. 2015. godine, po protokolu za prisilnu hospitalizaciju. Osnovni sud u Kotoru je o tome obaviješten istog dana, i donio Rješenje o prisilnom smještaju.

U knjigama evidencije, koje postoje na svakom odjeljenju posebno, ne vidi se da li se pacijent još uvijek nalazi u bolnici, odnosno nema datuma kad je otpušten iz Bolnice takođe, ne evidentira se promjena iz dobrovoljne u prisilnu hospitalizaciju i obrnuto, kada se to desi.

Uvidom u protokol ambulantnih prijema, knjigu zavisnika i knjigu hospitalnih infekcija, metodom slučajnim uzorkom pregledano je više rješenja. Pregledom dokumentacije uvrđeno je da su poštovane sve zakonom propisane faze postupka kao i vremenski rokovi.

Obilazak je okončan razgovorom tima NPM-a sa direktorom Bolnice.

Vođa tima NPM-a ukazao je na prve utiske o uslovima u Bolnici sa akcentom na poštovanje prava pacijenata, njihovom tretmanu, ishrani, zdravstvenoj zaštiti, uočenoj atmosferi između pacijenata, odnosu zaposlenih prema pacijentima, saradnji sa timom NPM-a. Ovom prilikom NPM tim je ukazao na nehigijenu na akutnim i hroničnim odjeljenjima, a posebno u sanitarnim čvorovima, sa preporukom da se taj problem odmah riješi.

4.3.1. Materijalni uslovi

Na dan obilaska, prema informaciji dobijenoj od Uprave, na bolničkom liječenju se nalazilo 260 pacijenata. Kapacitet bolnice je 241 krevet. Razliku između broja aktuelno hospitalizovanih pacijenata i smještajnih kapaciteta, Direktor je objasnio činjenicom da se jedan broj pacijenata nalazio van bolnice, kod kuće na tzv. "adaptacionim vikendima", najčešće sa akutnih i sudskog odjeljenja do sedam dana. Kad se vrate ljekar koji ih je uputio obavlja ponovo pregled i procjenjuje da li da produži vikend ili da ih otpusti.

Naime, više od 100 pacijenata pripada kategoriji socijalnih pacijenata. Naime, sa psihijatrijskog aspekta, njihovo dalje liječenje u hospitalnim uslovima nije potrebno, ali je bolnica u nemogućnosti da ih otpusti zbog nepostojanja odgovarajućih ustanova socijalnog tipa u zajednici ili odbijanja porodica da ih prihvati.

Trenutno postoji tri odjeljenja za akutne pacijente, od kojih dva namjenjena za bolesnike muškog pola, jedno otvorenog i jedno zatvorenog tipa, a jedno za pacijentkinje, zatvorenog karaktera. Osim toga četiri odjeljenja namijenjeno je za pacijente na produženom boravku (hronična odjeljenja od kojih tri za pacijente muškog pola i jedno za žene).

Ukupno ima 241 krevet sa sledećom strukturom soba: 3 jednokrevetne, 8 dvokrevetnih, 29 trokrevetnih i 26 sa 6 i 8 kreveta (podaci su zbirni za sva odjeljenja).

Bolnicu čine sljedeća odjeljenja: Urgentno odjeljenje, Odjeljenje za liječenje bolesti zavisnosti, Akutno muško odjeljenje, Akutno žensko odjeljenje, Hronično žensko odjeljenje, Sudsko odjeljenje, Hronično muško zatvoreno odjeljenje i Hronično muško poluotvoreno odjeljenje (rehabilitaciono odjeljenje)

4.3.1.1. Urgentno odjeljenje sa prijemnom ambulantom

Urgentno odjeljenje je smješteno u prvom paviljonu zajedno sa prijemnom ambulantom, bolničkom apotekom i kabinom EEG sa psihološkom ambulantom. U prijemnu ambulantu pacijenti dolaze sa uputom od izabranog ljekara ili u hitnim slučajevima. Ovdje se sprovodi dobrovoljna hospitalizacija na osnovu Zakona¹⁸.

Pristanak pacijenta na smještaj u bolnicu ne znači i pristanak na tretman. Prema Zakonu mentalno oboljelo lice koje može razumjeti prirodu, posljedice i opasnost predloženog medicinskog postupka i koje je u stanju da odluči i saopšti svoju odluku, treba da se pregleda i medicinski tretira samo uz pisani pristanak. Ovu sposobnost pacijenta utvrđuje psihijatar ili doktor medicine druge specijalnosti i u tu svrhu izdaje pisanu potvrdu koja se čuva u medicinskoj dokumentaciji.

a) Veličina kapaciteti i opremljenost

Urgentno odjeljenje se nalazi na spratu, kapaciteta deset kreveta smještenih u četiri sobe, namijenjenih za dobrovoljnu hospitalizaciju. Sobe su dvokrevetne i trokrevetne, numerički označene, istih dimenzija 4m x 3m ili ukupno po 12m². Opremljene su krevetima, dušecima, jastucima, posteljinom i natkasnama. U svim sobama postoji i TV aparat.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori u sobama omogućavaju prirodnu svjetlost i cirkulaciju vazduha. Obezbijedeno je vještačko osvjetljenje i centralno grijanje. Hlađenje soba ne postoji. Klima aparat je postavljen u hodniku i zajedničkoj trpezariji.

c) Sanitarni uslovi

U prizemnom dijelu i na spratu nalaze se opremljena kupatila sa sanitarnim čvorom i tuš kabinom. Kupatila su okrečena, uredna, čista i suva.

d) Trpezarija

Kapacitet trpezarije je za 10 korisnika. Hrana se doprema iz centralne kuhinje koja se nalazi u okviru bolnice. Donose je sami pacijenti što predstavlja jedan od segmenata radno okupacione terapije. Trpezarija je uredna, čista i okrečena.

ODJELJENJA ZA LIJEČENJE BOLESTI ZAVISNOSTI

Smještena su u posebnom paviljonu u okviru bolnice. Paviljon čini prizemlje i sprat. U prizemlju se nalazi Odjeljenje za liječenje od alkoholizma, a na spratu je Odjeljenje za liječenje od psihoaktivnih supstanci (droga). U vrijeme obilaska u oba odjeljenja zatečen je 21 pacijent (popunjenosti 100%).

¹⁸Isto

4.3.1.2. Odjeljenje za liječenje od alkoholizma

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

Odjeljenje za liječenje od alkoholizma se nalazi na prizemlju ovog paviljona, *poluotvorenog je tipa*, kapaciteta 12 ležaja, podijeljenih u 3 sobe. Popunjenost na godišnjem nivou je 100 %. Liječenje u ovom odjeljenju u prosjeku traje 3 mjeseca.

Soba označena brojem 7 je šestokrevetna, ukupne površine 19m². Opremljena je krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

Soba je pretrpana i neuslovna.

Sobe označene brojevima 2 i 3 su trokrevetne dimenzija 3mx4m ili ukupno po 12m². Opremljene su krevetima, dušecima, dovoljnim brojem ćebadi, odgovarajućom posteljinom i natkasnama.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Prozori omogućavaju prirodnu svjetlost i cirkulaciju vazduha. Obezbijeđeno je vještačko osvjetljenje i centralno grijanje u sobama. Ne postoji hlađenje u sobama.

c) Sanitarni uslovi

Na ovom odjeljenju postoji samo jedan sanitarni čvor i tuš kabina. Pod je prekriven vodom, a sanitarije su dotrajale.

d) Trpezarija

Trpezarija je ukupne površine 25 m² i predviđena je za 20 korisnika. Pored trpezarije postoji i čajna kuhinja gdje pacijenti samostalno pripremaju hranu. Sami donose hranu iz centralne kuhinje u čajnu kuhinju i sami se poslužuju, kao dio radnookupacione terapije.

Na ovom Odjeljenju ne postoji prostorija za fiksaciju pacijenata u stanju delirijum tremens-a¹⁹, koji se redovno javlja kao neposredan rezultat nagle apstinencije posle dugog i prekomjernog uzimanja alkohola.

Ne postoje uslovi za stvaranje pozitivnog terapijskog okruženja, jer nije obezbijeđeno dovoljno prostora po pacijentu.

4.3.1.3. Odjeljenje za liječenje od psihoaktivnih supstanci

Odjeljenje je zatvorenog tipa za smještaj pacijenata zavisnika od psihoaktivnih supstanci, po odluci suda na mjeru liječenja „dok traje potreba, ali ne duže od tri godine“. Popunjenost na godišnjem nivou je 100%.

¹⁹Stanje ekstremne uznemirenosti drhtanje, tahikardija, povišena temperatura, pretjerano znojenje, konfuzija stanja svijesti, halucinacije, iluzije, košmarni snovi, anksioznost, uznemirenost i nesanic

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

Sobe su trokrevetne, označene brojevima 1,2 i 3 istih dimenzija (4m x 3m ili ukupno po 12m²). Opremljene krevetima, dušecima, jastucima, posteljinom i natkasnama.

Prisutna je vlaga u sobama.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Na prozorima su ugrađene bezbjedonosne rešetke i tkz. vanjske mreže, koje omogućavaju prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulaciju vazduha. Obezbjedeno je vještačko osvjetljenje i centralno grijanje u svim sobama.

Ne postoji hlađenje u sobama.

c) Sanitarni uslovi

Na odjeljenju postoji sanitarni čvor i tuš kabina. Higijena se uredno održava, uprkos dotrajanim sanitarijama.

d) Trpezarija

Trpezarija je predviđena za 9 korisnika. Hranu ovim pacijentima dostavljaju pacijenti iz odjeljenja za liječenje od alkoholizma, u okviru okupacione terapije.

e) Video nadzor

Prostorije su pokrivene video nadzorom.

f) Ambulanta

Ambulanta je opremljena indikovanim medikamentima-antibioticima, antidepresivima, sedativima, anksioliticima i dr, koji se čuvaju zaključani u posebnom ormariću. Terapiju dijeli medicinska sestra u sobama, prema terapijskom listu, tri puta dnevno.

Nedostaju, test trake za detekciju tragova psihoaktivnih supstanci i fiksacioni kaiševi. Ambulanta je uredna, opremljena.

U ovom odjeljenju ne postoji obezbjeđenje, pa je medicinsko osoblje po njihovim navodima izloženo čestim fizičkim napadima od strane pacijenata.

Na oba odjeljenja moguće je smjestiti samo muškarce, dok se žene sa izrečenom mjerom smještaju na žensko akutno odjeljenje.

4.3.1.4. Akutno muško odjeljenje

Na ovom odjeljenju se smještaju pretežno pacijenti na prisilnoj hospitalizaciji, dok je broj dobrovoljnih pacijenata vrlo mali. Međutim, zbog nedostatka smještajnih kapaciteta u sudskom odjeljenju ovdje se, po

potrebi, smještaju i ti pacijenti. U vrijeme obilaska zatečeno je 30 pacijenata, dok se, po evidenciji, 18 nalazilo na adaptacionom vikendu.

a) Veličina kapaciteta i opremljenost

Na prizemlju se nalaze tri trokrevetne sobe dimenzija 4x3m ili po 12m². Sve sobe u prizemlju su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

Na prvom spratu se nalaze tri sobe i to dvije dvokrevetne i jedna jednokrevetna, koja služi za izolaciju.

Dvokrevetne sobe su istih dimenzija 3x4m ili po 12m², dok je soba za izolaciju dimenzija 2,2x4,4m ili 9,7m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

Soba za izolaciju opremljena metalnim krevetom, dušekom i ćebadima. U vrijeme obilaska nije zatečen ni jedan pacijent.

Na drugom spratu se nalaze tri sobe i to: jednokrevetna veličine 9 m², dvokrevetna i trokrevetna dimenzija 4x3m ili površine 12 m².

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Obezbijedeno je vještačko i prirodno osvjetljenje i centralno grijanje u svim sobama. Ne postoji hlađenje u sobama.

c) Sanitarni uslovi

Na prizemlju postoje dva sanitarna čvora i jedna tuš kabina. Pod je neuredan, klizav i pliva u vodi. Sanitarije su dotrajale, ne postoje vrata na sanitarnom čvoru i slavine su polomljene. Slična situacija je na prvom i drugom spratu. Toaleti ne omogućavaju pacijentima minimum privatnosti.

d) Trpezarija

Kapacitet trpezarije u ovom odjeljenju je predviđen za 32 osobe. Trpezarija je uredna.

e) Ambulanta

U ambulanti postoje antidepresivi, antipiretici, neurolitici, antiepileptici, antišok terapija i dr. Obezbjeden je frižider za čuvanje terapije.

Na odjeljenju je uočen nedostatak sredstava za dezinfekciju.

Medicinsko osoblje je ukazalo na nedostatak dušeka, madraca i garderobe za pacijente, koji u velikom procentu nemaju porodicu ili porodica neće da se stara o njima

U cijelom odjeljenju stolarija je u lošem stanju, a na drugom spratu je izuzetno loša.

4.3.1.5. Akutno žensko odjeljenje

U ovom odjeljenju se smještaju pacijentkinje sa akutnim psihozama, (od F20 do F30) sa izrečenim sudskim mjerama i pacijentkinje sa prisilnom hospitalizacijom. Prosjek zadržavanja je 45 dana. Na ovom odjeljenju se koriste adaptacioni vikendi koji traju 7 dana, što znači da manjak kreveta rješavaju tako da pacijente puštaju preko vikenda, a nekad i na duže vrijeme ili primjenjuju tzv. parcijalnu hospitalizaciju, odnosno «probni terapijski vikend», što je dobro kao priprema za otpust. U vrijeme obilaska zatečeno je 15 pacijenata, dok su 6 bile na adaptacionim vikendima.

a) Veličina, kapaciteti i opremljenost

U prizemnom dijelu akutnog ženskog odjeljenja nalaze se tri trokrevetne sobe dimenzija 3x4m ili ukupno po 12m.²

Na prvom spratu nalaze se dvije trokrevetne sobe i soba za izolaciju. Trokrevetne sobe su dimenzija 3x4m ili ukupno po 12 m². Soba za izolaciju je je površine 9m².

Opremljene su krevetima, dušecima, posteljinom i natkasnama.

Vidan je nedostatak ćebadi.

U sobi za izolaciju zatečena je fiksirana pacijentkinja X.Y. ²⁰

B) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Omogućena je prirodna svjetlost i cirkulacija vazduha. Obezbijedeno je adekvatno vještačko osvjetljenje i centralno grijanje u svim sobama.

Klima aparati su postavljeni u hodnicima, dok nema pojedinačnog hlađenja soba.

c) Sanitarni uslovi

U prizemnom dijelu kao i na spratu nalaze se 2 kupatila sa sanitarnim čvorom i tuš kabinom, bez zastora tako da nema privatnosti.

Kupatila su okrečena, uredna, čista i suva. Sanitarije su dotrajale.

d) Trpezarija

Trpezarija je kapaciteta za 22 osobe. Hrana se donosi iz kuhinje i predstavlja vid okupacione terapije za pacijente. Ista prostorija se koristi i za posjete pacijentima.

²⁰ Detalji u vezi sa ovim slučajem data su u okviru poglavlja „Sredstva za oduzimanje slobode kretanja“

e) Ambulanta

U ambulanti su u trenutku obilaska zatečeni antidepresivi, antipiretici, neuroletici, antiepileptici, antišok terapija i dr. Obezbijeđen je frižider za čuvanje terapije koja zahtijeva određenu temperature za čuvanje. Ambulanta je uredna.

Kaiševi koji se koriste za fiksaciju su u jako lošem stanju i posuđuju se na drugim odjeljenjima.

Stolarija je u lošem stanju.

Prisilni smještaj na akutnim odjeljenjima

Od ukupnog broja hospitalizacija oko 20-30% su prisilne, a pacijente najčešće dovodi Hitna medicinska pomoć, uz asistenciju policije, rjeđe rodbine.

- Prvi pregled na prijemu obavlja dežurni psihijatar koji donosi odluku o prisilnom zadržavanju. Nakon toga kopije dokumenata se šalju Osnovnom sudu Kotor, nadležnom Centru za socijalni rad i Savjetu za zaštitu mentalno oboljelih lica. U roku od 48 sati od prijema u Bolnici se održava sudsko ročište u vanparničnom postupku, uz prisustvo pacijenta koji je sposoban da shvati značaj postupka i ljekara iz bolnice. Sudija određuje advokata po pravu na besplatnu pravnu pomoć ovih pacijenata i vještaka psihijatra, za drugo mišljenje. Sa pribavljenim mišljenjem sudija donosi rješenje o prisilnoj hospitalizaciji u trajanju od mjesec dana, na koje pacijenti imaju pravo žalbe u roku od 3 dana. Po isteku mjesec dana, odnosno nedelju dana prije isteka, bolnica obavještava Sud, koji ponovo pokreće postupak, o nastavku hospitalizacije na 3 mjeseca, pa ponovo na 3 mjeseca i tako dalje do prestanka potrebe. Obično se, nakon isteka prvog mjeseca, pacijentu predlaže dobrovoljna hospitalizacija.

Na osnovu pregledane dokumentacije utvrđeno je da se procedure i zakonski rokovi u ovim postupcima uglavnom poštuju.

4.3.1.6. Hronično muško zatvoreno odjeljenje (VIII)

U ovom odjeljenju se smještaju pacijenti sa hroničnom bolešću i socijalni slučajevi. Ovo odjeljenje je i rehabilitaciono, što znači da postoji nada da se stanje pacijenta poboljša. U vrijeme obilaska zatečeno je 45 pacijent, dok se jedan nalazio na adaptacioni vikend.

a) Veličina kapaciteti i opremljenost

Postoje pet šestokrevetnih soba i dvije osmokrevetne sobe, ukupne površine 30m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Omogućeno je prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulacija vazduha u svim sobama i obezbijedeno je adekvatno vještačko osvjetljenje u svim sobama. Sve sobe se centralno griju.

c) Sanitarni uslovi

Postoje četiri sanitarna čvora, tri tuš kabine i jedan veći umivaonik sa tri slavine. Prostorije su uredne čiste i suve.

d) Trpezarija

Za muško hronično i žensko hronično odjeljenje na prizemlju paviljona postoji velika trpezarija kapaciteta za 110 osoba, pored koje je i bolnička kuhinja. Trpezarija je uredna i čista.

4.3.1.7. Hronično muško poluotvoreno odjeljenje (II i VI)

U ovom odjeljenju se smještaju pacijenti sa hroničnom bolešću i socijalni slučajevi. U vrijeme obilaska zatečeno je 49 pacijenata, dok su dva bila na adaptacionim vikendima.

a) Veličina kapaciteti i opremljenost

U dvojci postoje dvije dvokrevetne sobe ukupne površine, dvije trokrevetne površine i tri četvorokrevetne sobe površine sve po 12m², dok je jedna četvorokrevetna soba površine 19m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

Stolarija je u lošem stanju.

U šestici postoje šest četvorokrevetnih soba površine po 12m² i jedna petokrevetna soba površine 19m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Omogućeno je prodiranje prirodne svjetlosti i cirkulacija vazduha u svim sobama i obezbijedeno vještačko osvjetljenje u svim sobama.

I dvojka i šestica se neadekvatno zagrijavaju - kaloriferima.

c) Sanitarni uslovi

U dvojci postoje tri sanitarna čvora, tri tuš kabine i jedan veći umivaonik sa tri slavine.

Prostorije su uredne, čiste i suve.

U šestici postoje dva sanitarna čvora, dvije tuš kabine i jedan veći umivaonik, sa tri slavine. Prostorije su jako neuredne iz koje se širi oštri neprijatni zadah. Primjetno je da se higijena ne održava svakodnevno.

d)Trpezarija

Za muško hronično i žensko hronično odjeljenje na prizemlju paviljona postoji velika trpezarija kapaciteta za 110 osoba,pored koje je i bolnička kuhinja. Trpezarija je uredna i čista.

4.3.1.8. Hronično žensko odjeljenje

Hronično žensko odjeljenje je poluotvoreno. U ovom odjeljenju se smještaju pacijentkinje sa hroničnom bolešću i socijalni slučajevi. Ovo odjeljenje je i rehabilitaciono. U vrijeme obilaska zatečen je 34 pacijent, dok je bilo 7 slobodnih kreveta.

a)Veličina, kapaciteti i opremljenost

Sobe označene brojem 1,3,4, su šestokrevetne, površine po 20m². Opremljene su krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama.

Soba označena brojem 2 je petokrevetna površine 20m². Soba je opremljena krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem ćebadi i natkasnama. U sklopu ove sobe postoji i sanitarni čvor.

Sobe označene brojevima 6 i 7 su sedmokrevetne površine po 20m². Opremljene su krevetima, dušecima, dovoljnim brojem ćebadi, odgovarajućom posteljinom i natkasnama.

b)Osvjetljenje,ventilacija i grijanje

Omogućena je dovoljna prirodna svjetlost i cirkulacija vazduha i obezbijedeno adekvatno vještačko osvjetljenje i centralno grijanje u svim sobama. U sobama nema hlađenja.

c)Sanitarni uslovi

U ovom odjeljenju nalaze se tri sanitarna čvora i tri tuš kabine sa zastorom i dva veća umivaonika. Sanitarije su dotrajale, ali čiste i suve.

d)Trpezarija

Na prizemlju odjeljenja postoji velika trpezarija kapaciteta za 110 osoba, pored koje je kuhinja. Istu trpezariju koristi i muško hronično i žensko hronično odjeljenje.Kako je već rečeno,trpezarija je uredna i čista.

4.3.1.9. Sudsko odjeljenje

U vrijeme obilaska u bolnici je smješten ukupno 61 sudski pacijent. Pacijenti su smješteni i van Sudskog odjeljenja, koje je kapaciteta 21 krevet. I dalje status ovog odjeljenja nije jasno utvrđen, zbog još uvijek nepostojanja pisanih procedura od strane nadležnih ministarstava pravde i zdravlja.

Zaštitnik i ovom prilikom podsjeća da su sudskoforenzička odjeljenja izdvojena iz neuropsihijatrijskih bolnica i u svim zemljama u okruženju smještena u zatvorskim ustanovama.²¹

a) Veličina, kapaciteti i opremljenost

U ovom odjeljenju postoji sedam trokrevetnih soba dimenzija 3x4m ili površine po 12m². Sobe su opremljene krevetima, dušecima, odgovarajućom posteljinom, dovoljnim brojem čebadi i natkasnama. Odjeljenje je obezbijedeno rešetkastim vratima, koja se zatvaraju noću, što je upitan način obezbjeđenja²².

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

Omogućeno je prodiranje dovoljne prirodne svjetlosti i cirkulacija vazduha. Obezbiđeno je adekvatno vještačko osvjetljenje i centralno grijanje, u svim sobama.

Nije obezbijedeno direktno hlađenje soba.

Hlađenje je obezbijedeno u hodniku koji povezuje sobe.

c) Sanitarni uslovi

U ovom odjeljenju nalaze se dva sanitarna čvora, dvije tuš kabine sa zastorom i jedan veći umivaonik, sa dvije slavine. Sanitarije su u lošem stanju i nisu uredne, pod je vlažan i klizav, što može predstavljati rizik za samopovređivanje.

d) Trpezarija

Trpezarija je površine 18 m². Dobro je opremljena, kapaciteta za potrebe odjeljenja, uredna i čista. Hranu iz kuhinje donose pacijenti, uz nadzor fizičkog obezbjeđenja. Pacijenti u trpezariji provode i slobodno vrijeme uz TV prijemnik.

e) Video nadzor

Prostorije i hodnici su pokriveni video nadzorom.

4.3.1.10. Sredstva za oduzimanje slobode kretanja

U psihijatrijskoj ustanovi ponekad je potrebno obuzdati uznemirene i/ili nasilne pacijente. Ovo je oblast koju Zaštitnik prati sa posebnom pažnjom, zbog mogućnosti zloupotrebe i zlostavljanja.

Prema navodima osoblja, fizičko oduzimanje slobode kretanja vrši se, prema pisanom Protokolu, magnetnim kaiševima (kožnim i platnenim), u prostoriji posebno opremljenoj za tu svrhu. Maksimalno trajanje fiksacije je od 4 do 5 sati. Po potrebi, u slučaju dalje agresivnosti pacijenta, fiksacija može biti

²¹Poseban izvještaj o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenih u ustanovama, mart 2011, strana 33
<http://www.ombudsman.co.me/izvjestaji.php>

²²Isto, strana 33

ponovljena, a takvi slučajevi su rijetki. Za vrijeme trajanja fiksacije na svakih pola sata se mjere vitalni parametri (temperatura, krvni pritisak, puls).

Fiksaciju određuje dežurni psihijatar, pismeno. U urgentnim situacijama, fiksaciju inicira medicinski tehničar, uz obavezu da odmah obavijesti dežurnog psihijatra tražeći njegovo odobrenje.

U vrijeme obilaska, u Akutnom ženskom odjeljenju, zatečena je pacijentkinja X.Y. Pacijentkinja je urednih vitalnih funkcija i prema njoj je primijenjeno sredstvo za oduzimanje slobode kretanja – sredstvo sputavanja (platneni- magnetni kaiš). Kaišem je fiksirana jedna ruka, a druga je slobodna, tako da je bila u mogućnosti da pije i da se samostalno hrani. U ovom slučaju sputavanje je određeno od strane ljekara – psihijatra. Tim NPM-a nije mogao uspostaviti komunikaciju sa pacijentkinjom zbog njenog trenutnog stanja.

Provjerom – uvidom u fiksacioni list pacijentkinje i dosije, upisan je početak fiksacije, ime ljekara koji je odredio fiksaciju, osnov sputavanja. Tim NPM-a se uvjerio da je u ovom slučaju sputavanje trajalo 2,50^h. Soba u kojoj je pacijentkinja boravila za vrijeme sputavanja je prijatne temperature i odgovarajuće osvijetljena.

Tim NPM-a je takođe utvrdio da se vodi poseban registar, tkz. list fiksacije pacijenta, u kojem se upisuju slučajevi primjene sredstva za ograničavanje slobode kretanja pacijenta. U registru se pored vitalnih parametara pacijenta upisuje datum i vrijeme primjene i prestanka fiksacije i registruju eventualne tjelesne povrede.

Iz registara - knjiga evidencije fizičkog oduzimanja slobode kretanja na akutnom muškom i akutnom ženskom odjeljenju, zapaženo je da se evidencije uredno vode u skladu sa standardima CPT-a.

Upisi sadrže tačno vrijeme kada je mjera otpočela i kada je okončana, ime ljekara koji je naredio ili odobrio mjeru, kao i informaciju da li je pacijent dobio medikamente za vrijeme trajanja mjere.(tkzv.fiksacioni list). Fizičko oduzimanje slobode kretanja je uglavnom trajalo do dva sata. Upoređujući knjige fiksacije (koje se vode po odjeljenjima) sa Centralnim registrom fiksacije ustanovljeno je da je broj fiksacija istovjetan.

U pregledanim registrima nije evidentiran ni jedan slučaj tjelesnih povreda za vrijeme primjene mjere sputavanja (pacijenta ili osoblja).

4.3.1.11. Sloboda vjeroispovijesti

U ustanovi ne postoje organizovane vjerske aktivnosti, niti posebna prostorija u kojoj se obavljaju vjerski obredi. Pojednim pacijentima, koji to žele i ukoliko njihovo psihičko stanje to dozvoljava, omogućuje se odlazak u grad radi prisustvovanja važnijim vjerskim obredima.

4.3.1.12. Posjete i komunikacije

Svim pacijentima omogućena je posjeta porodice svakodnevno, na samom odjeljenju, u krugu ili u dnevnom boravku. Posjete bolnici su dozvoljene svakog dana od 08 do 18 časova. Ne postoje ograničenja vezana za posjete (izuzev privremeno u okolnostima epidemije zaraznih bolesti). Ulazak djece na akutna odjeljenja se ne preporučuje. Nema pacijenata kojima je u potpunosti zabranjena posjeta. U rijetkim

slučajevima, posebno kod pacijenata zavisnika od psihoaktivnih supstanci, limitira se posjeta na najuže članove porodice.

Dozvoljena je telefonska i internet komunikacija o sopstvenom trošku, kao i primanje i slanje pošte. Ograničenje ovog prava se uvodi na kartkoročnoj bazi, shodno relevantnim odredbama Zakona.²³

U ustanovi ne postoje javne telefonske govornice. Međutim, pacijentima se dozvoljava da primaju pozive putem službenih telefona na pojedinim odjeljenjima, uz poštovanje privatnosti razgovora kao i da obavljaju pozive u posebno hitnim slučajevima. Sopstveni mobilni telefon pacijenti koriste sat do dva dnevno, nakon čega se uređaj vraća glavnom tehničaru odjeljenja.

4.3.1.13. Smrt pacijenta

U 2015 godini u bolnici je umrlo 9 pacijenata. Jedan pacijent je imao 48 godina u trenutku smrti, 3 pacijenta su bila u starosnoj grupi između 51 i 60 godina, 3 u grupi od 61 do 70 godina, a dva između 71 i 80 godina života. Uzrok smrti se konstatuje od strane dežurnog ljekara ili ordinirajućeg psihijatra u saradnji sa konsultativnim internistom. Nakon toga, u zavisnosti od okolnosti, procjenjuje se potreba za sprovođenjem patološke obdukcije. Obdukcija je u praksi izuzetno rijetka – uglavnom zbog otpora porodice, tako da je u zadnjih 15 godina, sprovedena samo u jednom slučaju.

4.3.1.14. Preporuke

Nakon sagledanog stanja, Zaštitnik kao NPM daje sledeće preporuke:

Ministarstvu zdravlja i Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici:

- **da se obezbijede adekvatni higijenski uslovi u svim sanitarnim čvorovima;**
- **da se obezbijedi posebna prostorija za fiksaciju pacijenata u Odjeljenju za liječenje od alkoholizma;**
- **da se na Odjeljenju za liječenje od alkoholizma, u svim sobama obezbijede adekvatni higijenski uslovi – izolacija od vlage;**
- **da se na Odjeljenju za liječenje od psihoaktivnih supstanci obezbijedi dovoljan broj test traka za detekciju psihoaktivnih supstanci;**
- **da se na Akutnom muškom, ženskom i Sudskom (forenzičkom) odjeljenju, u sanitarnim čvorovima unaprijede higijenski uslovi i zamijene dotrajale sanitarije;**
- **da se na Akutnom muškom i ženskom odjeljenju obezbijedi privatnost u sanitarnim čvorovima;**
- **da se na Akutnom muškom i ženskom i hroničnom muškom (II i VI) odjeljenju zamijeni dotrajala stolarija;**
- **da se u Hroničnom muškom zatvorenom odjeljenju (VIII) obezbijedi adekvatno grijanje u sobama;**
- **da se obezbijedi dovoljna količina dušeka, ćebadi i posteljine za akutna i hronična odjeljenja;**
- **da se obezbijedi nedostajuća garderoba na akutnom muškom i ženskom odjeljenju;**

²³Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica ("Sl. listu RCG", br. 32/ 2005,i "Sl. list Crne Gore", br. 27/2013)

**Zaštitnik podsjeća na neispunjene preporuke²⁴ date:
Ministarstvu zdravlja i Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici**

- da se u skladu sa propisima preduzmu mjere na procjeni opravdanosti daljeg boravka tzv. socijalnih pacijenata u Bolnici;

Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu pravde

- da se preduzmu sve neophodne mjere na izmještanju sudskog (forenzičkog) odjeljenja iz Bolnice;

4.4. ŽENSKO ODJELJENJE KAZNENO POPRAVNOG DOMA PODGORICA

Ustanova	Zavod za izvršenje krivičnih sankcija Žensko odjeljenje Podgorica
Vrsta obilaska	Redovni obilazak prema Planu redovnih obilazaka NPM-a Crne Gore za 2015 godinu
Svrha obilaska	Ocjena stanja i uslova života i tretmana zatvorenica u ustanovi, u cilju otklanjanja eventualnih nepravilnosti i prevencije torture
Datum obilaska	25.i 30. Mart 2015 godine
Vrijeme obilaska	25.03.2015 od 09,30 ^h -12,30 ^h 30.03.2015 od 09,30 ^h -12,00 ^h
Najava obilaska	Obilazak je najavljen
Tim koji je obavio obilazak	Vođa tima Dragan Radović, savjetnik Zaštitnika Članovi tima Zdenka Perović, zamjenica Zaštinika Marijana Sindić, savjetnica Zaštitnika Nemanja Radojević, specijalista sudske medicine- član radnog tijela Zaštitnika Velimir Rakočević, kriminolog-penolog- član radnog tijela Zaštitnika
Obilasku su prisustvovali	Klavs Dus Kinerup Hede, član Ekspertske misije u oblasti ljudskih prava Evropske Unije Mladenka Tešić, Delegacija EU u Crnoj Gori Vlade Šuković, Delegacija EU u Crnoj Gori Ana Janković, Ministarstvo pravde Crne Gore Vesna Popov, prevodilac

Planom obilazaka NPM-a za 2015 godinu, utvrđen je redovan obilazak Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS-a), Ženskog odjeljenja Podgorica. Zaštitnik je formirao tim za obilazak i odredio vođu tima. Vođa tima je utvrdio plan obilaska, podijelio zadatke među članovima tima i podijelio tim u dvije grupe.

²⁴ Godišnji Izvještaj NPM-a za 2013.godinu

U obilazak su pozvani dva člana radnog tijela NPM-a, specijalista sudske medicine u cilju ocjene zdravstvene zaštite u ovom odjeljenju i kriminolog-penolog radi sagledavanja prilika u ženskom odjeljenju, sa ovog aspekta. Oba eksperta su bili upućeni da obrate posebnu pažnju na: specijalista sudske medicine - kontrolu rokova trajanja zatečenih lijekova, obzirom da je Zaštitnik imao informacije da se u ovom odjeljenju daju lijekovi kojima je istekao rok trajanja, i kriminolog/penolog da ispita postupanje zatvorskog kriminologa, zbog informacija koje je Zaštitnik dobio, da postoje nepravilnosti u njegovom radu.

U vrijeme planiranog obilaska, Ekspertska misija u oblasti ljudskih prava Evropske unije bila je u posjeti Crnoj Gori. Član ekspertske misije, g-din Klavs Dus Kinerup Hede izrazio je želju da prisustvuje jednom obilasku i upozna se sa praktičnim radom NPM tima, na terenu. Vrijeme koje je g-din Hede mogao da provede u obilasku, bilo je ograničeno agendom Ekspertske misije, pa se NPM- tim odlučio da, u njegovom društvu obavi dio redovnog obilaska planiranog za žensko odjeljenje Podgorica, Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Saradnja službenih lica sa NPM timom

Saradnja je bila na zavidnom nivou. Članovima NPM-tima bio je omogućen ulaz u sve prostorije odjeljenja, povjerljiv razgovor sa svim zatvorenicama i nesmetan uvid u svu traženu dokumentaciju.

FAZA I : Razgovor sa upravom

Obilazak je obavljen u skladu sa usvojenom metodologijom. Na početku je obavljen razgovor sa predstavnicima Uprave, pomoćnicima direktora Slađanom Raičkovićem i Dragoljubom Bulatovićem. U uvodnom izlaganju, vođa tima predstavio je članove tima NPM-a, osobe prisutne obilasku i razloge njihovog prisustva. Ukazao je na mandat NPM-a, saopštio koje je odjeljenje odabrano za obilazak i okvirno vrijeme planirano za trajanje obilaska.

Zamjenik direktora je predstavio ZIKS u kratkim crtama i poželio dobrodošlicu svim prisutnima i izrazio spremnost na punu saradnju sa NPM timom. Kratko je predstavljena galerija umjetničkih radova zatvorenika, koja se nalazi u upravnoj zgradi.

FAZA II: Obilazak ženskog odjeljenja

Žensko odjeljenje je smješteno u novom prizemnom objektu, koji je useljen 2012 godine. Objekat je izgrađen u krug u čijem je središtu uređen prostor za šetnju, sa betonskim stazama i travnatim površinama i potrebnim mobilijarom za odmor na ovorenom. U ovom odjeljenju ima 9 soba i dvije samice. Pored ovih prostorija postoji dnevni boravak sa trpezarijom, prostorija za posjete, biblioteka i prostorija u kojoj je smješteno zajedničko kupatilo.

U dnevnom boravku nalazi se sandučić za pritužbe Zaštitniku. Prilikom pokušaja da se isprazni sadržaj sandučića, konstatovano je oštećenje brave, koje se desilo u periodu od poslednjeg pražnjenja do dana obilaska.

Obilazak je zbog vanrednih prilika (ograničenog vremena trajanja i većeg broja prisutnih) organizovan atipično, odnosno prilagođen vanrednim prilikama. Vođa tima je rasporedio tim u dvije grupe, sa unaprijed utvrđenim zadacima. Jedna grupa je upućena u obilazak zatvorenog odjeljenja dok je druga grupa upućena u obilazak poluotvorenog odjeljenja. Članovi radnog tijela - eksperti pošli u obilazak samostalno.

Zadatak prve i druge grupe je bio pregled smještajnih i drugih uslova zatvorenog i poluotvorenog odjeljenja i prijemnog odjeljenja tkz.“karantin“. Takođe, njihov zadatak je bio i da u razgovoru sa osuđenicama, sa unaprijed pripremljenim upitnicima, prikupe što više informacija o uslovima života u ovom odjeljenju Zavoda, o tretmanu zatvorenica, njihovim ličnim utiscima i sve drugo što bi željele da saopšte.

Specijalista sudske medicine i kriminolog/penolog su samostalno obavljali razgovore i preglede, svaki sa svog sručnog aspekta. Osim toga imali su i zadatak: specijalista sudske medicine da provjeri saznanja Zaštitnika da se osuđenicama daju lijekovi kojima je istekao rok trajanja; kriminolog/penolog da ispita postupanje zatvorskog kriminologa, obzirom da je Zaštitnik imao saznanja da se osuđenice žale na postupanje zatvorskog kriminologa.

Nakon obavljenog obilaska, u prostoriji za posjete održan je kraći sastanak NPM-tima, na kojem su svi članovi, u kratkim crtama, iznijeli svoje prve utiske i zapažanja. Utvrđene su prve preporuke koje će se odmah usmeno iznijeti Upravi, na završnom sastanku.

Nakon toga, održan je završni sastanak sa predstavnikom Uprave, pomoćnikom direktora Slađanom Raičevićem. Ukazano je da su uočene otrovne supstance slične mišomoru u prijemnom odjeljenju (karantinu), postavljene blizu kreveta i mjesta na kojem se drži hrana. Preporučeno je da se odmah uklone. Takođe, ukazano je da sobe u zatvorenom i poluotvorenom odjeljenju, nijesu označene rednim brojem, niti su na bilo koji način označene.

Ekspert sudske medicine se interesovao da li postoji unaprijed pripremljen plan za prihvatanje bebe od strane ZIKS-a čije se rođenje uskoro očekuje. Pomoćnik direktora je iznio uvjerenja da je sve pripremljeno za rođenje djeteta, da je određena odgovarajuća osoba koja će boraviti sa budućom majkom i pomagati joj oko djeteta u početnom periodu. Da je, obzirom da je trudnica državljanka Republike Srbije, obaviještena i Ambasada Republike Srbije, kako bi zatvorenica nakon isteka odnosno eventualno prekida izdržavanja kazne, bila zbrinuta po izlasku iz KPD-oma.

FAZA III: Razgovor sa osuđenim licima

Obavljen je razgovor sa osuđenicama koje su zatečene u sobama. Sve su pokazale otvoreno zadovoljstvo dolaskom NPM-tima. Veliki broj se za vrijeme ranijeg boravka u Istražnom zatvoru susreo sa NPM-timom i bio im je već ranije predstavljen mandat NPM. I pored toga u svakoj sobi je ostavljen promotivni materijal. Sve osuđenice slobodno su i otvoreno razgovarale sa članovima tima i iznosile svoje utiske, zapažanja, zamjerke i zahtjeve. Jedna osuđenica je izrazila želju za povjerljiv razgovor - nasamo sa članicom tima, bez prisustva drugih članova, kojem zahtjevu je udovoljeno.

FAZA IV: Uvid u dokumentaciju

Uvid u dokumentaciju obavljen je drugog dana obilaska, početkom naredne nedelje, u ponedjeljak 30.03.2015. godine, u vremenu od 09,30^h do 12,00^h.

4.4.1. Materijalni uslovi u disciplinskom odjeljenju

U ovom odjeljenju postoje dvije prostorije - samice za izvršenje disciplinske mjere-„usamljenje“, obilježene brojevima 1 i 2, u prednjem dijelu kod ulaznih vrata je toaletni dio. Položaj toaleta omogućava potpunu privatnost disciplinski kažnjenog lica u vrijeme kad koristi toalet. U produžetku je pregradnim zidom, bez unutrašnjih vrata, odvojen dio sa krevetom, fiksiranim stočićem i fiksiranom stolicom. Prostorija je dimenzija

9m²i u skladu je sa standardima. Na spoljnjem zidu prostorija nalaze se veći prozori za provjetravanje i prodor dnevnog svjetla. Dnevno svjetlo omogućava nesmetano čitanje bez dodatnog vještačkog osvjetljenja. Prostorije su obezbijedene i vještačkim osvjetljenjem i centralnim grijanjem. U vrijeme obilaska obje „samice“ su bile prazne. Prostorije su pokrivene video nadzorom u dijelu sa krevetom, dok je u sanitarnom dijelu obezbijedena privatnost.

4.4.2. Materijalni uslovi u zatvorenom i poluotvorenom odjeljenju

a) Kapacitet i površina u sobama

u Zatvorenom odjeljenju:

- u prvoj sobi, sa desne strane kruga, koju nazivaju „sedmica“ površine 24m², zatečeno je 4 lica, sa 4 kreveta odnosno 6m² po licu i krevetu; druga soba, koju nazivaju „osmica“ je površine 24m², zatečeno je 4 lica, četiri kreveta, odnosno 6m² po licu i po krevetu; prijemna soba tkz., karantin., je površine 37m², zatečeno je dva lica, osam kreveta odnosno 18,5m² po licu, a po krevetu 4,7m².

u Poluotvorenom odjeljenju:

- u prvoj sobi sa lijeve strane kruga, a koju nazivaju „jedinica“ površine 21m², zatečeno je 4 lica, 6 kreveta odnosno 5,25m² po licu, a po krevetu 3,5m².; druga soba, koju nazivaju „dvojka“ je površine 19m², zatečeno je 3 lica, četiri kreveta, odnosno 6,4 m² po licu, a po krevetu 4,75m²; treća soba, koju nazivaju „trojka“ je površine 20m², zatečeno je 4 lica, četiri kreveta, odnosno 5m² po licu i krevetu.

Soba koju nazivaju „petica“ namijenjena je za osobe sa invaliditetom koja koriste invalidska kolica. Jednokrevetna je i opremljena upodobljenim sanitarnim čvorom i tušem.

b) Osvjetljenje, ventilacija i grijanje

U zatvorenom i poluotvorenom odjeljenju sve sobe su prirodno osvijetljene, provjetrene. Obezbiđeno je vještačko osvjetljenje i parno grijanje.

c) Sanitarni uslovi

Sanitarni čvor se nalazi u sklopu svih soba, uredni su i čisti. Sve sanitarne prostorije su obložene keramičkim pločicama, imaju toaletnu šolju sa poklopcem i lavabo sa ogledalom. U dijelu poluotvorenog odjeljenja postoji kupatilo koje je zajedničko za osuđenice zatvorenog i poluotvorenog odjeljenja. Ima 4 kabine, odvojene eloksiranom bravarijom koja obezbjeđuje potreban nivo privatnosti, uredno je, čisto i dostupno cjelodnevno svim osuđenicama oba odjeljenja. Topla voda je obezbijedena velikim centralnim bojlerom.

d) Higijena

Sve prostorije su čiste, suve i higijenski uslovne. Međutim, u pojedinim sobama primjetne su fleke koje podsjećaju na vlagu, jer je dio zidne obloge otpao. Osuđenice su objasnile da se ne radi o vlazi, nego o nekvalitetnom moleru jer nije čekano da se glet masa osuši, već je na vlažan zid nanijeta boja koja sada zbog toga otpada. One su pokušale da te ružne fleke prikriju papirnim ukrasima koje lijepe na zid.

Primjećuje se da bi bilo potrebno higijensko krečenje, u svim sobama.

Zatvorenice same održavaju svoj životni prostor.

e) Mogućnost personifikacije prostora

Osuđenicama je dozvoljeno da ukrase svoj životni prostor i unesu lični pečat kako bi im boravak bio što ugodniji. U sobama se vide razni ukrasi koji su okačeni na zid, ili postavljeni po krevetima, tople podne obloge, zavjese na prozorima. Svaka soba je različita.

f) Pravo na hranu i vodu

Sve osuđenice imaju pristup vodi za piće u prostorijama u kojima borave. Obezbjedeana su im tri obroka dnevno, prema jelovniku koji se mijenja svakih 15 dana i prilagođen je potrebama pripadnika različitih konfesija. Svježe voće dobijaju dva puta nedeljno. Opšta ocjena, osuđenica koje uzimaju hranu iz zatvorske kuhinje, je da je hrana kvalitetna, raznovrsna. Određeni broj osuđenica nije se mogao izjasniti o kvalitetu hrane jer koriste mogućnost da dobijaju hranu od porodice.

g) Kontakt sa porodicom i spoljnim svijetom

Sve osuđenice imaju pravo na posjete i kontakte telefonom sa porodicom.

Osuđenice koje su klasifikovane u prvu klasifikacionu grupu, imaju dostupnost sopstvenog mobilnog telefona neograničeno vrijeme. Dok osuđenice koje su klasifikovane u druge klasifikacione grupe, imaju pravo korišćenja mobilnog telefona od 15 do 22^h.

Dopisivanje, posjete i prijem pošiljki redovno se ostvaruju.

Osuđenice ostvaruju pravo na informisanje i na pravnu pomoć.

Osuđenice koje su ispunjavale uslove ostvarivale su pravo na bračni život.

h) Pravo na rad i aktivnosti

Od 23 zatvorenice koje su u vrijeme obilaska izdržavale kaznu, 19 je bilo radno angažovano. Radno angažovanje je dobrovoljno i omogućeno je svim zatvorenicama, a realizuje se u vešeraju, na pranju i peglanju veša, koje je mašinsko, šivenjem na dvije šivaće mašine i održavanjem higijene u upravnoj zgradi i prostorijama za bračne posjete.

Osuđenice imaju mogućnost da se bave sportom, jer postoji opremljena prostorija za tjelesne vježbe. Šetnja na otvorenom je za poluotvoreno odjeljenje stalno omogućena, dok je za zatvoreno odjeljenje omogućena shodno Pravilniku.

Biblioteka je snabdjevena literaturom na više jezika i sadrži oko 1200 primjeraka, uglavnom novijih izdanja. Takođe, osuđenice imaju pristup kompjuteru.

U gotovo svim sobama je uočen TV prijemnik.

i)Pravo na vjerski život

Iz razgovora sa osuđenicama informisani smo da su bez ograničenja ostvarivale pravo na vjerski život. Ne postoje posebne prostorije za ispovijedanje vjere i zadovoljenje vjerskih potreba.

j)Zdravstvena zaštita

S obzirom da se u ženskom odjelenju KPD-a nalazi i jedna trudnica u 7-om mjesecu trudnoće, posebna pažnja je posvećena tom pojedinačnom slučaju, i zaključeno je da je istoj dostupna kompletna osnovna i specijalistička zdravstvena zaštita, adekvatna njenim aktuelnim potrebama i koja je na istom nivou kao i zdravstvena zaštita žena trudnica van KPD-a. Kako je u početku trudnoće ona željela da izvrši najmerni pobačaj, kompletna medicinska i zakonska procedura je ispoštovana i konačnu odluku je donijela komisija Doma zdravlja, koja je našla da nije medicinski indikovano prekinuti trudnoću van zakonskog okvira i odbila je zahtjev trudnice, a što je takođe u skladu sa zakonskim procedurama koje se odnose na cjelokupnu populaciju Crne Gore. U razgovoru sa predstavnicima Uprave KPD-a, dobijena su uvjerenja da su spremni za porođaj i prihvata bebe, te da će u najskorijoj budućnosti obezbijediti sve potrebno za boravak bebe sa majkom.

Pojedinačne zamjerke zatvorenica se odnose na manju dostupnost vitamina i mali izbor antibiotika, istekli rok trajanja pojedinih lijekova, nedostupnost ginekologa, nezadovoljstvo radom psihijatra i prisustvo straže ljekarskom pregledu:

Komentar na iznešene zamjerke sa aspekta medicinske struke:

- vitamini su pomoćna lijekovita sredstva koja se ne izdaju na recept, već se nalaze u slobodnoj prodaji, te ukoliko zatvorenica smatra da joj je isti potreban ili pak ukoliko ljekar propiše terapiju vitaminima, isti joj trebaju biti obezbijedjeni, ali ne i nužno preko apoteke KPD-a.
- uvidom u apoteku, sasvim je racionalan izbor dostupnih antibiotika, te ukoliko je u nekom pojedinačnom slučaju potreban neki specifični antibiotik, koji se ne nalazi u apoteci, isti se nabavlja preko apoteke KPD-a, jer su antibiotici lijekovi koji se ne mogu kupiti u slobodnoj prodaji;
- detaljnim pregledom apoteke ženskog odjeljenja KPD-a, nađeno je pet kutija lijekova sa isteklim rokom trajanja (Medazol, 01.2015; Clozapine, 01.2014; Flunisan, 09.2012; Belmiran Dan, 01.2014; Lidokain inj, 06.2014;), a nekim drugim lijekovima takođe ističe rok trajanja u drugoj polovini 2015. godine. Provjere apoteke je potrebno vršiti više puta tokom godine kao rutinsku proceduru i uklanjati lijekove kojima je istekao rok trajanja, a takođe i racionalnije planirati nabavku lijekova kako bi se spriječili nepotrebni troškovi;
- ginekolog, kao "izabrani doktor" nije dostupan zatvorenicama ženskog odjeljenja KPD-a za redovne preglede u okolnostima kada zatvorenica želi posjetiti ginekologa preventivno (dakle, kada nije bolesna). Imajući u vidu opštu nisku svijest ženske populacije Crne Gore u vezi sa brigom o zdravlju reproduktivnih organa, a koja se odslikava i na žensko odjeljenje, nije neophodno za ovako malu populaciju (oko 25 zatvorenica) imati ginekologa kao redovnog ili pak povremenog posjetioca ženskom odjeljenju, već je sasvim dovoljno svakoj pojedinačnoj zatvorenici koja želi otići na redovan ginekološki pregled obezbijediti isti, ne češće od jednom na 6 mjeseci u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi van sistema zdravstvene zaštite KPD-a, npr. u Domu zdravlja Danilovgrad ili Podgorica;
- personalna ocjena kvaliteta rada psihijatra (ili bilo kog drugog ljekara) i nezadovoljstvo ordiniranom terapijom, nije relevantna za procjenu stručnosti ljekara specijaliste. Međutim, ukoliko

je zatvorenik KPD-a nezadovoljan radom bilo kog ljekara (specijaliste), potrebno je razmotriti mogućnost izbora ljekara po sopstvenoj želji;

- Ljekarski pregled ima oblik povjerljivog sastanka ljekara sa pacijentom i samo u slučaju kada je postoji opasnost da ljekar bude napadnut i samo ukoliko ljekar to zatraži, potrebno je da stražar bude prisustan prilikom ljekarskog pregleda. U svakom drugom slučaju nije dozvoljeno da bilo ko prisustvuje ljekarskom pregledu.

Opšti utisak koji se stiče u razgovoru sa 15 zatvorenica, a koje predstavljaju reprezentativan uzorak populacije ženskog odjeljenja KPD-a, jeste da je sistem zdravstvene zaštite na zadovoljavajućem nivou uz manje pojedinačne zamjerke.

4.4.3. Odnos službenika

Zatvorenice su se pohvalno izrazile o odnosu službenih lica prema njima, naglašavajući da se odnose krajnje korektno, profesionalno i brižno.

Od formiranja Zatvora za žene nije registrovan ni jedan slučaj torture, što je utvrđeno na osnovu razgovora sa osuđenicama koje su u toj ustanovi od prvog dana konstituisanja ove posebne organizacione jedinice ZIKS-a i uvida u službenu dokumentaciju.

Takođe, nije primijećen ni jedan oblik diskriminacije osuđenica po osnovu nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, političkog uvjerenja, vjeroispovijesti, jezika i sl.

Nijesu registrovani slučajevi upotrebe sredstava prinude (vatreno oružje, hemijska sredstva, gumena palica i vezivanje) od strane službenih lica prema osuđenicama.

Registrovan je jedan slučaj upotrebe fizičke snage i izdvajanja osuđenog lica 2013. godine.

Osuđena lica nijesu uputila ni jednu pritužbu u pisanoj formi zbog zlostavljanja od strane službenih lica.

Prema evidenciji jedna osuđenica je počinila težu disciplinsku povredu Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u poslednjih tri godine.

(posjedovanje nedozvoljenih stvari i predmeta i nepostupanje po naredbi službenog lica), zbog čega joj je izrečena disciplinska mjera u postupku predviđenom relevantnim propisima.

U vrijeme uslovnog otpusta jedna osuđenica je počinila krivično djelo.

Jedna osuđenica se nije vratila na vrijeme u ustanovu prilikom korišćenja mogućnosti ponovljenog prekida izvršenja kazne.

4.4.4. Zaključci i preporuke

U Zatvoru za žene primjenjuje se savremeni sistem izvršenja kazne zatvora koji počiva na resocijalizaciji kao cilju kažnjavanja, zatim individualizaciji u izvršenju kazne zatvora i humanom postupanju prema osuđenim licima.

Izvršavanje kazne ostvaruje se u uslovima koji obezbjeđuju realizaciju tretmana i poštovanje ljudskog dostojanstva osuđenog lica.

Osuđena lica ženskog pola nakon prijema na izdržavanje kazne ni u jednom slučaju nijesu bila zadržana duže od 30 dana u Odsjeku za ispitivanje ličnosti i tom prilikom su bila odvojena od ostalih lica koja izdržavaju kaznu.

Osuđenice su u prijemnom odjeljenju upoznate sa pravima i obavezama za vrijeme izdržavanja kazne i načinom na koji mogu ostvarivati svoja prava.

Osuđenicima su bili dostupni važeći pozitivni propisi koji regulišu njihova prava i dužnosti na maternjem jeziku ili jeziku koji razumiju, ali se ni u jednoj prostoriji ne nalazi primjerak Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.

Osuđenice su po okončanju boravka u Odsjeku za ispitivanje ličnosti potpisale izjavu da su upoznata sa pravima i obavezama koje imaju za vrijeme izdržavanja kazne.

Osuđenice su potpisale izjavu da li žele biti radno angažovane.

U odnosu na sve osuđenice, izvršena je kriminološka ekspertiza po prijemu, kriminološka dijagnoza i kriminološka prognoza što omogućava da se korišćenjem multidisciplinarnog pristupa odredi klasifikaciona grupa i tretman.

Klasifikacija osuđenih lica, smještaj, radno mjesto, tretmanska grupa i intenzitet individualnog i grupnog rada vrši se na osnovu četiri objektivna i jednog subjektivnog kriterijuma.

Reklasifikacija osuđenih lica vršena je tri puta u toku godine.

Prema svim licima sa kojima je obavljen povjerljiv intervju, postupalo se od strane službenih lica, kako su same istakle, uz maksimalno poštovanje njihovih prava.

Život osuđenica u ustanovi je tako koncipiran da približno odgovara životu u društvenoj zajednici.

Oblici tretmana i forme prevaspitnog rada su fundirani na način da izvjesno omogućavaju reintegraciju ovih osoba u društvo nakon izdržane kazne.

Sva lica sa kojima je obavljen razgovor nalaze se u zatvoru na osnovu presude nedležnog suda.

Zatvor je projektovan za 34 mjesta i nije prenaseljen.

Na izdržavanju kazne nije bilo osoba sa invaliditetom.

Značajan broj osuđenica ostvario je pravo na nagrade.

Nije registrovan ni jedan slučaj materijalne odgovornosti osuđenih lica.

Od ukupno 23 osuđenice 19 je radno angažovano.

U vrijeme obilaska zatvora sva lica na izdržavanju kazne su bila punoljetna.

Utvrđeno je da su u jednom slučaju u istoj prostoriji zajedno smještene lica sa različitim klasifikacionim grupama.

Ukupno pet osuđenica bile su penološke povratnice.

Prilikom posjete Zatvoru za žene utvrđeno je da nije izvršena kategorizacija u ovoj penitencijarnoj ustanovi shodno usvojenom konceptu individualizacije i klasifikacije osuđenica. Na osnovu preporuka Standardnih minimalnih pravila UN o postupanju sa zatvorenicama (67) i Evropskih zatvorskih pravila (18.8) kazneno popravne ustanove se razvrstavaju prema brojnim kriterijumima od kojih se jedan odnosi na dužinu kazne. Standard je danas u svijetu da se kratkotrajne kazne zatvora (većinom do 6 mjeseci) izvršavaju u posebnim ustanovama ili odvojenim odjeljenjima. Ovaj model obuhvata sistem razvrstavanja osuđenica u određene grupe prema vrsti i visini kazne. Svrha ovog modela je prevencija štetnih uticaja među zatvorenicama i primjena posebnih tretmana. U prvoj fazi primjene ovog modela bilo bi dovoljno da se izdvoje prostorije za smještaj lica osuđenih na kratke kazne zatvora, dok bi se u sljedećoj fazi izvršilo potpuno odvajanje ovih kategorija lica, što bi uključivalo preuređenje postojećeg objekta.

Prilikom obilaska utvrđeno je da van redovnog radnog vremena nema dežurnih službenika Sektora za tretman, koji bi kontinuirano pružali podršku zatvorenicama. Evropska zatvorska pravila (52.4) predviđaju da: »Obračanje zatvorenika osoblju bude omogućeno u svako vrijeme, uključujući i noću«. Stoga je od posebne važnosti da pored dežurnih službenika Sektora obezbjeđenja, permanentno budu prisutni i službenici Sektora za tretman, u cilju rješavanja mogućih kriznih situacija u ustanovi.

Prilikom obilaska Zatvora za žene utvrđeno je da su formirane heterogene grupe osuđenih lica. U kriminološko-penološkoj nauci prevladava stav da treba formirati homogene grupe, jer se na taj način prevenira negativni uticaj težih osuđenika na ostala lica lišena slobode kao i zbog toga što je, kada su u pitanju homogene grupe, lakše primijenti određene korektivne metode zasnovane na grupnom radu.

Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa osuđenima (67.a) vrlo jasno predviđaju sljedeće: " Ciljevi klasifikacije treba da budu odvajanje zatvorenika koji bi zbog njihove kriminalne prošlosti ili rđave sklonosti, vršili štetan uticaj na druge zatvorenike..."

Prilikom posjete Zatvoru za žene utvrđeno je da u jednoj prostoriji borave lica koja imaju različite klasifikacione grupe.

Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa osuđenim licima (67.b) predviđaju: "...raspoređivanje zatvorenika u grupe da bi se olakšalo postupanje sa njima u pogledu njihovog ponovnog prilagođavanja društvu". Zavisno od klasifikacione grupe sprovodi se odgovarajući oblik penološkog tretmana, što može biti znatno otežano kod različitih klasifikacionih grupa.

Na osnovu raspoloživih informacija konstatovano je da nijesu na potrebnom nivou organizovana specijalistička usavršavanja službenika Sektora za tretman.

Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa osuđenima (47.3.) predviđaju: "Posle prijema u službu, u toku karijere osoblje treba da održava i upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje koji će biti povremeno organizovani".

Evropska zatvorska pravila (81.3) predviđaju: " Osoblje koje radi sa posebnim grupama zatvorenika kao što su... žene...dobiće posebnu obuku za njihov poseban rad".

Utvrđeno je da ne postoji kontinuirana i sistematična podrška službenim licima u cilju smanjenja štetnih posljedica stresa.

Brojna kriminološka istraživanja (T. Eisenberg /1988, R. Lundman/1980 i dr.) ukazuju da je poziv zatvorskog službenika emocionalno i psihički među najtežim poslovima u savremenom društvu. Stresogene situacije utiču negativno ne samo na njihovu ličnost nego i na njihovu porodicu, zbog čega je neophodna kontinuirana podrška i pomoć službenim licima.

Edukacija je i do sada bila zastupljena, ali ne u mjeri predviđenoj Evropskim zatvorskim pravilima.

Citirani dokument u odredbama 81.4. predviđa obuku cjelokupnog osoblja, koja obuhvata edukaciju o međunarodnim i regionalnim instrumentima i standardima o ljudskim pravima, posebno Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i Evropskoj konvenciji o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja.

Osuđena lica permanentno edukovati o vještinama izbjegavanja sukoba i skretanja mogućeg konflikta ka nenasilnim rješenjima, što bi značajno doprinijelo potpunoj eliminaciji osuđeničkog konflikta.

Standardima minimalna pravila UN (48) predviđaju da: " Osoblje u svakoj prilici treba da se ponaša i da vrši svoju dužnost, tako da primjerom povoljno utiče na zatvorenika i izaziva njegovo poštovanje".

Jedan od zadataka kriminologa treba biti i stvaranje uslova za što raniju identifikaciju znakova upozorenja u vezi sa ekspresivnim²⁵ i instrumentalnim²⁶ nasiljem u svrhu blagovremenog i adekvatnog preventivnog djelovanja. Doktrinarna i činjenično utemeljena bezbjednosna kriminološka procjena, od prijema u ustanovu do izlaska iz ustanove, osuđenog lica kroz sve faze tretmana, klasifikacije, reklasifikacije i smještaja, prevenirala bi i neutralisala potencijalne sukobe među osuđenim licima, koji mogu da egzistiraju bilo usljed ranijeg konflikta ili tenzičnih odnosa u samoj ustanovi.

Shodno odredbama 51 i 52 Evropskih zatvorskih pravila, bezbjednosna procjena zatvorenika vrši se u što kraćem roku nakon prijema u ustanovu, radi utvrđivanja rizika koji mogu predstavljati za zajednicu ukoliko pobjegne ili rizika od bjekstva koje bi pokušali sami osuđenici ili uz spoljnu pomoć. Ključna uloga kriminologa shodno odredbi 52.1. Evropskih zatvorskih pravila je da u najkraćem roku izvrši procjenu rizika zatvorenika, radi utvrđivanja da li oni predstavljaju bezbjednosni rizik za druge zatvorenike, zaposlene u zatvoru ili druga lica koja rade u zatvoru ili ga posjećuju i da li postoji vjerovatnoća da će pokušati da se samopovrijede. Stoga je zadatak kriminologa kreiranje bezbjednosne strategije za svakog zatvorenika koja obuhvata bezbjednosnu procjenu njegove lične sigurnosti, bezbjednosnu analizu zatvorskog osoblja uključujući i predviđanje rizika od nasilja i drugih događaja, koji mogu ugroziti bezbjednost osuđenika, službenih lica i ustanove u cjelini.

²⁵Nasilje u čijoj pozadini dominira afektivni pritisak koji se oslobađa ispoljavanjem agresije

²⁶Neposredna motivacija kod instrumentalnog nasilja je u vezi sa drugim ciljem, najčešće pribavljanjem novca, predmeta, uklanjanjem rivala i tsl.

Na osnovu sagledanog stanja Zastitnik, kao NPM daje sljedece Preporuke Upravi ZIKS-a:

1. da se odmah uklone lijekovi kojima je istekao rok trajanja;
2. da se vrše redovne sistematske kontrole roka trajanja lijekova;
3. da se obezbijede posjete ginekologu van KPD-a, po svakom pojedinačnom zahtjevu zatovrenice i u slučajevima kada nisu bolesne, ali ne češće od jednom u 6 mjeseci;
4. da se ljekarski pregledi obavljaju bez prisustva stražara, osim u slučajevima navedenim pod naslovom *j) Zdravstvena zaštita*;
5. Formirati Odjeljenje za žene osuđene na kaznu zatvora do šest mjeseci, u okviru raspoloživih kapaciteta Zatvora za žene;
6. da se obezbijede posebne prostorije za ispovijedanje vjere i zadovoljavanje vjerskih potreba.
7. Obezbijediti kontinuirano prisustvo službenika Sektora za tretman u Zatvoru za žene;
8. Formirati homogene grupe osuđenica;
9. U sobe za smještaj osuđenih lica raspoređivati samo osuđenice iste klasifikacione grupe;
10. Organizovati specijalističke obuke službenika Sektora za tretman u cilju ovladavanja savremenim eksplorativno dijagnostičkim i korektivnim metodima²⁷;
11. Intenzivirati aktivnosti na redukciji profesionalnog stresa službenih lica;
12. Sistematično i kontinuirano nastaviti sa osposobljavanjem službenih lica u svim sektorima u cilju preveniranja ponižavajućeg i nečovječnog postupanja prema osuđenim licima;
13. Realizovati edukaciju osuđenih lica koja bi obuhvatila modele ublažavanja tenzija među osuđenicima i smanjenja opšte izloženosti nasilju;
14. Ulogu kriminologa je neophodno jasnije definisati, što bi uključivalo anticipaciju bezbjednosne dimenzije za svakog osuđenika posebno u odnosu na osuđenički konflikt i njegovu genezu prije prijema u ustanovu;
15. U svim prostorijama zatvora za žene neophodno je obezbijediti po jedan primjerak Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, koji će biti u svakom trenutku dostupan osuđenim licima radi neophodnog informisanja o njihovim pravima.

²⁷Način na koji se realizuje neki oblik tretmana naziva se metodom. Prema namjeni metode tretmana se dijele na eksplorativno dijagnostičke i vaspitno korekzione.

4.5. DOM STARIH „BIJELO POLJE“

Ustanova	Dom starih „Bijelo Polje“
Vrsta obilaska	Redovni obilazak prema Planu redovnih obilazaka NPM-a Crne Gore za 2015 godinu
Svrha obilaska	Ocjena stanja ljudskih prava i uslova života starih lica u ustanovi, u cilju prevencije torture
Datum obilaska	20. jul 2015 godine
Vrijeme obilaska	11,30 ^h -18,30 ^h
Najava obilaska	Obilazak nije najavljen
Tim koji je obavio obilazak	Vođa tima Dragan Radović, savjetnik Zaštitnika Članovi tima: Marica Nišavić, savjetnica Zaštitnika Milan Radović, član radnog tijela Marija Gojanović Definis, dr.sc.med, dr.sc.med, gost saradnik

Planom obilazaka NPM-a za 2015. godinu, utvrđen je redovan obilazak Javne ustanove – Dom starih “Bijelo Polje” (u daljem tekstu „Dom“) Zaštitnik je formirao tim za obilazak i odredio vođu tima. Vođa tima je utvrdio plan obilaska, podijelio zadatke među članovima tima i podijelio tim u dvije grupe.

Obilazku su prisustvovali članovi radnog tijela NPM-a i to: sociolog radi sagledavanja prilika u Domu, sa ovog aspekta i specijalista sudske medicine u cilju ocjene zdravstvene zaštite korisnika.

Dom je ustanova socijalne zaštite koja se nalazi u blizini Opšte bolnice i Hitne medicinske pomoći u Bijelom Polju. Izgrađen je pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalnog staranja i i Opštine Bijelo Polje.

Počeo sa radom 01.12.2010.godine, na lokaciji površine oko 1 ha. Sastoji se iz objekta za smještaj korisnika u kojem se nalazi upravna zgrada, portirnica, vešeraj, kuhinja, magacin, prostorije za rekreaciju, rehabilitaciju, ljetnja bašta i zelene površine.

Na dan obilaska u Domu je bilo smješteno 132 korisnika. Ukupni kapacitet u Domu je 230 ležajeva.

Cilj obilaska je bio usmjeren na utvrđivanje poštovanje slobode kretanja unutar i izvan doma, na koji je način korisnicima osigurana privatnost i kako se štiti njihovo ljudsko dostojanstvo.

FAZA I : Razgovor sa upravom

Na početku je obavljen razgovor sa predstavnicima Doma- direktorom i rukovodiocem socijalne službe- psihologom u Domu. U uvodnom izlaganju, vođa tima predstavio je članove tima NPM-a, osobe prisutne obilasku, razloge njihovog prisustva i ukazao je na mandat NPM-a.

Direktor i rukovodilac socijalne službe su predstavili način rada Doma u kratkim crtama i poželjeli dobrodošlicu svim prisutnima i izrazili spremnost na punu saradnju sa NPM timom.

FAZA II: Obilazak doma

Zadatak prve grupe je bio pregled materijalnih i smještajnih uslova prostorija u domu. Takođe, njihov zadatak je bio i da u razgovoru sa korisnicima sa unaprijed pripremljenim upitnicima, prikupe što više informacija o uslovima života u ovoj ustanovi, njihovim ličnim utiscima i sve drugo što bi željeli da saopšte.

Specijalista sudske medicine i sociolog su samostalno obavili razgovore i preglede, svaki sa svog stručnog aspekta. Ispitali su načine pripreme za dolazak u dom; razvijanje realnog odnosa prema starosti, a kod zaposlenih korektnog odnosa prema korisnicima; podsticanje optimističkog raspoloženja, nasuprot depresivnosti; izrada prijemne procjene i individualnog plana usluga za svakog korisnika; uspostavljanje konstruktivne komunikacije sa srodnicima, radi socijalne sigurnosti i psihičke stabilnosti korisnika; uključivanje korisnika u sve aspekte života u Domu u kojima su u stanju da participiraju.

Nakon obavljenog obilaska, u prostoriji za posjete održan je kraći sastanak NPM-tima, na kojem su svi članovi, u kratkim crtama, iznijeli svoje prve utiske i zapažanja.

Nakon toga, održan je završni sastanak sa predstavnikom Uprave.

FAZA III: Razgovor sa korisnicima usluga

Obavljen je razgovor sa korisnicima koje su zatečeni u sobama. Svi su slobodno i otvoreno razgovarali sa članovima tima i iznosili svoje pozitivne utiske i zapažanja.

4.5.1. Smještaj u Domu

Smještanje u Domu je isključivo na dobrovoljnoj osnovi. Korisnici prilažu sledeću dokumentaciju za smještaj: nova lična karta, važeća zdravstvena knjižica (crnogorski osiguranik), izvod iz knjige rođenih, ček od penzije ili dokaz o drugim primanjima, zahtjev centra Fondu PIO o preusmjerenu penzije na Dom ukoliko je koristi, izjava volje korisnika o saglasnosti smještaja u Dom, socijalna anamneza, geront skala, svjež nalaz interniste i psihijatra, rješenje o smještaju i medicinski karton (dokaz o prethodnom zdravstvenom stanju).

Osobe zadužene za brigu starih lica smještenih u domu navode da je adaptacija i organizacija novog života korisnika u Domu je veoma teška. Tome se poklanja posebna pažnja uz puno angožovanje i posvećenost socijalnih radnika i psihologa.

U domu ne postoje uslovi za smještaj dementnih pokretnih osoba ali postoje uslovi za dementne nepokretne osobe. Međutim, u domu u vrijeme posjete nije bila smještena ni jedna nepokretna dementna osoba.

4.5.2. Zaposleni

U Domu je zaposlenih 52 osobe. Korisnicima medicinsku njegu pružaju tri ljekara (internista, psihijatar i ljekar opšte prakse koji je izabrani ljekar) i 14 medicinskih tehničara i sestara. U socijalnoj službi rade dva socijalna radnika i psiholog. Takođe, u domu rade sedam njegovateljica i sedam higijeničarki. U trpezariji radi šest radnika. Stručni kadar vodi brigu ne samo o vitalnim funkcijama, već i o ishrani korisnika, higijeni, dobrom izgledu, psihofizičkom stanju i dobrom raspoloženju.

4.5.3. Materijalni uslovi

Objekat ima veliki broj prostorija za smeštaj korisnika sa luksuzno opremljenim dnevnim boravkom, apartmanskog tipa, moderno opremljenu kuhinju koja je uredna i čista.

Sve sobe za korisnike su dvokrevetne. Prostorije su okrečene, uredne, čiste i suve.

Svaka soba ima kupatilo koje je prilagođeno korisnicima usluga. Opremljene su nameštajem, LCD televizorom. Kvadratura jedne od izmjerenih soba je 20m². Sve sobe su prostrane, uredne, sa dosta dnevne svetlosti, prijatne za boravak. Higijenu u sobama i zajedničkim prostorijama održavaju zaposleni u domu.

4.5.4. Pristup vodi za piće i hrana

Svi korisnici imaju nesmetan pristup vodi za piće. Obezbijedena su im tri obroka dnevno, shodno jelovniku. Ishrana korisnika u Domu je raznovrsna i obezbeđuje se u skladu sa utvrđenim nutricionističkim standardima, starosnoj dobi i zdravstvenom stanju korisnika.

Korisnicima se obezbeđuju tri glavna obroka i dvije užine, a u zavisnosti od korisničke grupe ili uputstva ljekara uvodi se i više obroka.

Poseban režim ishrane imaju korisnici oboljeli od dijabetesa i ulkusne bolesti.

Korisnicima koji imaju problem sa žvakanjem i gutanjem hrane pripremaju se miksovani obroci.

Ishrana se obezbeđuje prema nedeljnom jelovniku. Obroci se serviraju u trpezarijama i sobama korisnika, u zavisnosti od želja i mogućnosti korisnika.

Kuhinja i trpezarija sa magacinskim prostorom su čisti, suvi i uredni. Inventar je nov, savremen i u odličnom stanju.

4.5.5. Zdravstvena zaštita i odsustva

Korisnici imaju zdravstveno osiguranje. Dom je umrežen u zdravstveni sistem sa Fondom zdravlja. Po prijemu u Ustanovu, vrši se kompletan ljekarski pregled korisnika, laboratorijska ispitivanja, pregled psihijatra, otvara se protokol bolesnika koji se kasnije vodi i popunjava u zavisnosti od potrebe. Po uputu izabranog doktora, korisnicima je dostupna sekundarna i tercijalna zdravstvena zaštita u Opštoj bolnici Bolnici i Hitnoj Pomoći u Bijelom Polju. Prilikom pružanja sekundarne zdravstvene zaštite korisnici se tretiraju kao i ostali građani. Zdravstveni nadzor i higijenski tretman korisnika Doma obezbeđuje se 24 časa. Rad medicinskih sestara i njegovateljica je smjenski.

Angažovani su dva puta sedmično ljekari drugih specijalnosti i to: neuropsihijatar, neurolog, fizijatar. Pored njih angažovano je sedam(7) medicinskih sestara na podjeli terapije, njezi i brizi.

Ustanova raspolaže sa opštom ambulantom. U opštoj ambulanti se nalazi standardni instrumentarijum, EKG aparat, aparat za mjerenje krvnog pritiska i sterilizator.

Apoteka, lijekovi i pomoćni medicinski materijal su zaključani u ormarićima u ambulanti. Snadbjevena je sa brojnim lijekovima iz grupe antibiotika, analgoantipiretika, internističkih lijekova i psihijatrijskih lijekova. Lijekovi se nalaze u originalnim kutijama u ormaru, iz kojih se vade i stavljaju na dozerima- ispregrađivanim paletama koja se potom nosi po sobama radi dijeljenja terapije. Podjelu terapije razvrstanu u posudicama sa imenima korisnika, vrše sestre po principu pojedinačnih doza. Korisnici ne mogu imati neiskorišćenu terapiju kod sebe. Rijetka je upotreba lijekova moditen depo i haldola. Dešava se da korisnici odbijaju terapiju o čemu se obavještava psiholog koji traži motiv odbijanja a nekad je potrebna i hospitalizacija (psihijatrijske dijagnoze).

Korisnicima su dostupni lijekovi koji su na pozitivnoj listi, ali ustanove obezbjeđuju lijekove koji nijesu na pozitivnoj listi preko Centra, rodbine ili donacijama.

Tim NPM-a je upoznat da u cilju rehabilitacije korisnika Uprava doma preduzima aktivnosti na uspostavljanju kontakta sa širom društvenom zajednicom, kako u okviru ustanove tako i van nje. U dvorištu Doma su klupe za odmor bez nadstrešnica za zaštitu od sunca i atmosferskih padavina. Korisnici imaju mogućnost da borave na otvorenom tokom cijelog dana, uz prisustvo stručnog radnika.

Prema Pravilniku o kućnom redu korisnici usluga imaju pravo na dnevni odmor. Radi dnevnog odmora korisnika usluga, u poslijepodnevnim satima od 13,00^h do 16,00^h i noćnim satima od 22,00^h do 06,00^h u Domu vlada mir i red.

Korisnik usluga Doma ima pravo na dnevna i višednevna odsustva. Dnevno odsustvo od nekoliko sati korisnik usluga je dužan najaviti dnevnoj sestri, a odlazak u posjetu rodbini i prijateljima na više dana dužan je najaviti socijalnoj službi i glavnoj sestri radi izdavanja potrebne terapije.

Kod dužih odsustava korisnik je dužan ostaviti adresu na kojoj će se nalaziti u period odsustva.

4.5.6. Smrt korisnika

U slučaju smrti korisnika, obavještava se izabrani ljekar ili poziva ekipa hitne medicinske pomoći da konstatuje smrt. Obdukcija se traži samo u slučaju postojanja sumnje na uzrok smrti.

4.5.7. Zaključci i preporuke

Sagledavajući stanje smještajnih i drugih uslova NPM zaključuje da je stanje zadovoljavajuće. Opšti utisak koji je stekao tim NPM-a tokom obilaska da u Domu vlada pozitivna porodična atmosfera i da je odnos osoblja prema korisnicima human i posvećen.

Nakon sagledanog stanja Zaštitnik daje sljedeće preporuke Ministarstvu rada i socijalnog staranja i Domu starih Bijelo Polje da se:

- **postave nastrešnice za zaštitu od sunca i atmosferskih padavina u dvorištu;**
- **obezbijede uslovi za smještaj pokretnih dementnih osoba.**

B. KONTROLNI OBILASCI

4.6. ISTRAŽNI ZATVOR PODGORICA

U novembru 2015. godine, obavljen je kontrolni obilazak Istražnog zatvora Podgorica, radi provjere stepena ispunjenosti preporuka. Tokom obilaska je utvrđeno, da je u Istražnom zatvoru Podgorica, zapažen izvjesni napredak, napravljena su još dva kruga za šetnju, tako je sad na raspolaganju 7 krugova za šetnju, u svim krugovima postavljane su rampe za potrebe osoba sa invaliditetom, renovirana je i upodobljena prostorija potrebama za dječje posjete kao i stacionar.

Međutim od šest(6) neispunjenih preporuka i četiri (4) djelimično ispunjene preporuke datih u Izveštaju 2014. godine, uprava ZIKS-a je djelimično ispunila samo jednu preporuku i to obezbijedena je za sve pritvorenike šetnja na otvorenom u trajanju od 1.30^h dnevno u prikladnim vremenskim intervalima.

Zaštitnik poziva Ministarstvo pravde i Zavod za izvršenje krivičnih sankcija da u što kraćem roku inteviziraju aktivnosti i preduzmu mjere u cilju ispunjenja preostalih neispunjenih preporuka.

Podsjećamo na date preporuke:

a) djelimično ispunjene preporuke i potrebu da se:

- obezbijedi za sve pritvorenike šetnja na otvorenom u trajanju od 2 sata dnevno u prikladnim vremenskim intervalima.
- povećan je broj izvršilaca ali još uvijek nije u skladu sa utvrđenom sistematizacijom u zdravstvenoj službi
- dijelom se organizuju sa radne i druge aktivnosti za pritvorenike u skladu sa Pravilnikom o bližem načinu izvršenja pritvora
- u jednom dijelu soba i samica su obezbijedeni adekvatni higijenski uslovi za zdrav život(izolacija od vode i vlage).
- u većem broju soba i samica upodobljen je broj kreveta prema kvadraturi i standardima Evropskih zatvorskih pravila i odredbama Pravilnika o izvršenja pritvora.

b) neispunjene preporuke i potrebu da se:

- obezbijedi dosljedna primjena Pravilnika o bližem načinu izvršenja pritvora ili njegova izmjena, kako bi se obezbijedili adekvatni uslovi da pritvorenici mogu sami da spremaju hranu;
- obezbijede uslovi za redovno pranje i sušenje veša;
- obezbijede posebne prostorije za ispovijedanje vjere i zadovoljavanje vjerskih potreba pritvorenika;
- ispita eventualni štetni uticaj jonizirajućih zračenja po zdravlje pritvorenika, koje emituju ometači za signal mobilne telefonije;
- obezbijede adekvatni uslovi za povjerljiv razgovor pritvorenika sa advokatom.

4.7. ZATVOR ZA KRATKE KAZNE PODGORICA

U novembru 2015. godine, obavljen je kontrolni obilazak Zatvora za kratke kazne Podgorica, radi uvida u stepen ispunjenosti datih preporuka u Godišnjem izvještaju NPM-a za 2014.godinu. Zaštitnik kao NPM nakon obavljenog kontrolnog obilaska Zatvora za kratke kazne Podgorica konstatuje, da od četiri (4) preporuke date u Godišnjem izvještaju NPM-a za 2014.godinu, Uprava ZIKS-a nije ispunila ni jednu preporuku.

Zaštitnik poziva Ministarstvo pravde i Zavod za izvršenje krivičnih sankcija da inteziviraju aktivnosti i preduzimaju mjere u cilju ispunjenja neispunjenih preporuka.

Podsjećamo na date preporuke:

a) djelimično ispunjene preporuke i potrebu da se:

- obezbijedi dovoljan broj ljekara;
- obezbijedi potreban broj izvršilaca u službi obezbjeđenja i službi za tretman shodno utvrđenoj sistematizaciji.

b) neispunjene preporuke i potrebu da se:

- obezbijede uslovi za redovno pranje i sušenje veša;
- obezbijede posebne prostorije za zadovoljavanje vjerskih potreba osuđenih lica

4.8. KAZNENO POPRAVNI DOM

U novembru 2015. godine, Zaštitnik vršeći poslove NPM-a, obavio je kontrolni obilazak Kazneno popravnog doma (u daljem tekstu KPD-om) radi uvida u stepen ispunjenosti datih preporuka u Godišnjem izvještaju za 2014. godinu. Zaštitnik kao NPM konstatuje, da je u KPD-omu kao najvećoj organizacionoj jedinici izvršena adaptacija prijemnog odjeljenja, prostorija za tretman, prostorija za boravak osuđenih lica u A paviljonu, prostorija za bračne posjete, prostorija za porodične posjete u ženskom odjeljenju KPD-a , ambulante, kupatila u prizemlju i na spratu B paviljona i kupatila u poluotvorenom odjeljenju. Međutim, pored značajnih ulaganja, Zaštitnik podsjeća da od datih 11 preporuka u Godišnjem izvještaju NPM-a za 2014. godinu, uprava ZIKS-a nije ispunila ni jednu preporuku.

Zaštitnik poziva, Ministarstvo pravde i Upravu Zavoda da inteziviraju aktivnosti i preduzmu mjere u cilju ispunjenja preporuka datih u prethodnom izvještaju.

Podsjećamo na date preporuke:

a) djelimično ispunjene preporuke i potrebu da se:

- adaptiraju i adekvatno opreme prostorije za bračne posjete;
- povećan je broj izvršilaca u zdravstvenoj službi, ali još uvijek nije u skladu sa utvrđenom sistematizacijom;
- u paviljonu "A" obezbijedeni su individualni radijatori za grijanje u sobama, ali još uvijek nije uvedeno centralno grijanje;
- obezbijedena je zaštita od sunca i atmosferskih padavina u disciplinskom odjeljenju, dok u paviljonu "C" i ženskom odjeljenju još uvijek nije obezbijedena.

- povećan je broj realizatora tretmana u sektoru za tretman i resocijalizaciju osuđenih lica, ali još uvijek nije u skladu sa utvrđenom sistematizacijom;
- povećan je broj izvršilaca u službi obezbjeđenja, ali još uvijek nije u skladu sa utvrđenom sistematizacijom.

b) neispunjene preporuke i potrebu da se:

- u sobama upodobi broj kreveta prema površini shodno odredbama Pravilnika o uslovima koje moraju zadovoljavati prostorije u kojima se smještaju i koje koriste osuđena lica i standardima Evropskih zatvorskih pravila;
- obezbijede posebne prostorije za vjerske obrede;
- uvede smjenski rad ljekara;
- obezbijedi centralizacija i elektronsko vođenje zdravstvenih kartona za sva osuđena lica;
- obezbijedi adekvatna ventilacija sanitarnih čvorova u paviljonu "D".

4.9. ZATVOR BIJELO POLJE

U septembru 2015. godine Zaštitnik ljudskih prava i sloboda kao NPM sagledao je poštovanje ljudskih prava pritvorenih, osuđenih i prekršajno kažnjenih lica smještenih u Zatoru u Bijelom Polju. Tim NPM-a je izvršio kontrolni obilazak smještajnih i drugih uslova u Istražnom zatvoru i Zatoru za kratke kazne, i tom prilikom sačinio izvještaj.

4.9.1. Istražni zatvor

Zaštitnik kao NPM je konstatovao, da je Uprava ZIKS-a sprovedla aktivnosti na poboljšanju uslova boravka pritvorenih lica u Istražnom zatvoru u Bijelom Polju, ali stanje još uvijek nije zadovoljavajuće i postoji potreba unapređenja smještajnih uslova.

U prethodnom izvještaju od ukupno 8 datih preporuka Uprava ZIKS-a je u izvještajnoj godini ispunila dvije(2) preporuke, djelimično dvije(2), a četiri (4) preporuke i dalje nijesu ispunjene. Zaštitnik očekuje da, Ministarstvo pravde i Uprava Zavoda inteziviraju aktivnosti i preduzimaju mjere u cilju ispunjenja neispunjenih preporuka.

a) Ispunjene preporuke:

- Obezbijedene su posebne prostorije za ispovijedanje vjere i zadovoljavanje vjerskih potreba.
- neiskorišćene prostorije su upodobljene namjeni;

Podsjećamo na date preporuke:

b) Djelimično ispunjene preporuke i potrebu, da se:

- u sobama je djelimično zamijenjen dotrajali namještaj i dopunjen nedostajući, kao i potrebne količine dušeka;
- djelimično su obezbijedeni smještajni uslovi za pritvorenike sa invaliditetom koji koriste invalidska kolica (sanitarni čvor i dr.) - obezbijedene su pristupne rampe.

c) neispunjene preporuke i potrebu, da se:

- disciplinske prostorije upodobe standardima koje predviđa Pravilnik o bližem načinu izvršenja pritvora i Evropska zatvorska pravila;
- obezbijede uslovi za redovno pranje i sušenje veša;
- obezbijede posebne prostorije za smještaj maloljetnika;
- toaleti u spavaonama fizički odvoje.

4.9.2. Zatvor za kratke kazne

Zaštitnik kao NPM nakon obavljenog kontrolnog obilaska Zatvora za kratke kazne u Bijelom Polju radi provjere ispunjenosti preporuka datih u Godišnjem izvještaju NPM-a za 2014.godinu konstatovao, da i dalje 3(tri) date preporuke (2 neispunjene preporuke i 1 djelimično ispunjena) nijesu ispunjene.

Zaštitnik poziva Ministarstvo Pravde i Upravu Zavoda da inteziviraju aktivnosti i preduzmu mjere u cilju ispunjenja ranije datih preporuka.

Zaštitnik podsjeća na date preporuke:

a) Djelimično ispunjene preporuke i potrebu da se:

- obezbijedeni su uslovi za pristup sobama osuđenih lica sa invaliditetom koja koriste invalidska kolica, dok nijesu pristupačni sanitarni čvorovi i kupatila.

b) neispunjene preporuke i potrebu da se:

- u zatvorenom odjeljenju obezbijedi voda za piće u prostorijama u kojima borave osuđena lica.
- obezbijede uslovi za redovno pranje i sušenje veša;

Zaštitnik je, na osnovu razgovora sa licima lišenim slobode (pritvorenim i licima na izdržavanju kazne zatvora) i saznanja kroz djelovanje NPM-a, konstatovao je da u crnogorskim zatvorima i ove izvještajne godine nije bilo sistematske torture.²⁸

Međutim u 2015. godini utvrđeno je nekoliko slučajeva mučenja i drugih oblika zlostavljanja i nezakonitog postupanja, koji su se dogodili u ZIKS-u (tkz. "Januarski događaj", izolacija i diskriminacija po zdravstvenom osnovu i dugotrajno vezivanje zatvorenika) u odnosu na 17 lica²⁹. Ovi slučajevi su bacili sjenku na sve učinjene napore za unapređenje stanja poštovanja prava lica lišenih slobode, pozitivne promjene i ostvareni napredak.

²⁸ Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2015.godinu, str.76

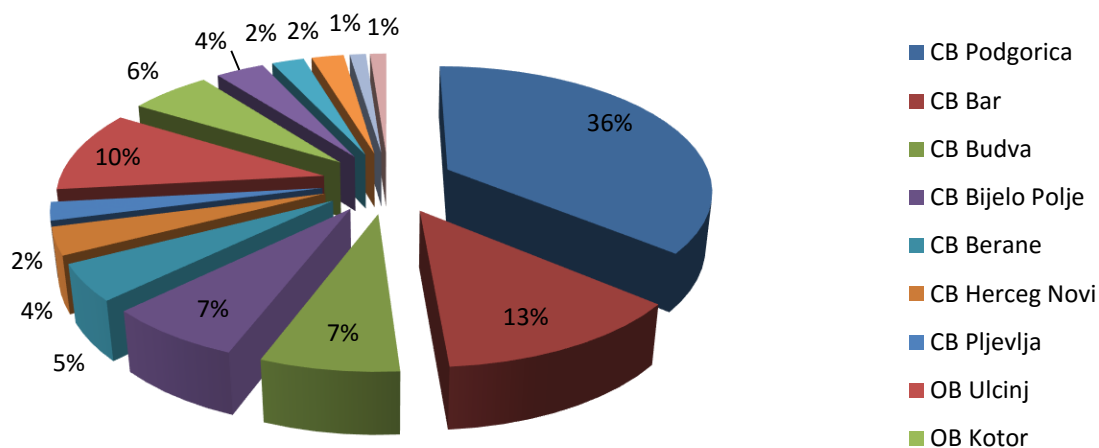
²⁹ Isto, str. 77/78

V MONITORING POSTUPANJA POLICIJE SA LICIMA LIŠENIM SLOBODE

U periodu od 12.08.2015. do 12.09.2015. godine, Zaštitnik je sproveo Istraživanje o poštovanju prava lica lišenih slobode u prostorijama za zadržavanje Uprave policije. Istraživanje je realizovano razgovorom sa licima dovedenim iz 14 Centara i Odjeljenja bezbjednosti Uprave policije, u Istražnom zatvoru u Spužu. Istraživanje je sprovedeno otvorenim i povjerljivim razgovorom sa zatečenim licima. Ova lica više nisu bila u domašaju policije, te su mogla slobodno i bez straha od posledica da iznesu svoja iskustva prilikom lišavanja slobode. Nastojalo se da se pokrije što više mjesta za zadržavanje, kako bi istraživanje na kraju prikazalo sveukupno poštovanje prava lica lišenih slobode u Crnoj Gori, od strane službenika Uprave policije. Razgovarano je sa 86 lica, od 260 koja su se u tom periodu nalazila u Istražnom zatvoru, što iznosi 33,08% od ukupnog broja. Kao metod prikupljanja podataka, korišćeno je intervjuisanje putem upitnika. Upitnik se sastojao od dvadeset pitanja i sva pitanja su bila otvorenog tipa.³⁰

Kao stručni saradnici u istraživanju angažovane su saradnice u nastavi na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, na predmetu statistika, dr Milena Lipovina Božović i dr Julija Cerović.

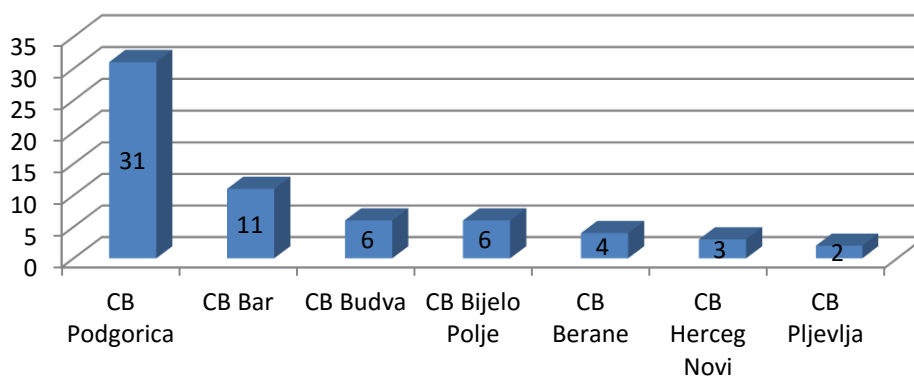
Grafik 1: Lica intervjuisana prema mjestima iz kojih su dovedena

Od ukupno 86 intervjuisanih lica, 63 su bila zadržana u Centrima bezbjednosti u Podgorici, Baru, Budvi, Bijelom Polju, Beranama, Herceg Novom i Pljevljima, a 23 u odjeljenjima bezbjednosti u Ulcinju, Kotoru, Tivtu, Cetinju, Plavu, Danilovgradu i Kolašinu. Procentualna struktura ispitanika je data na grafiku 1.

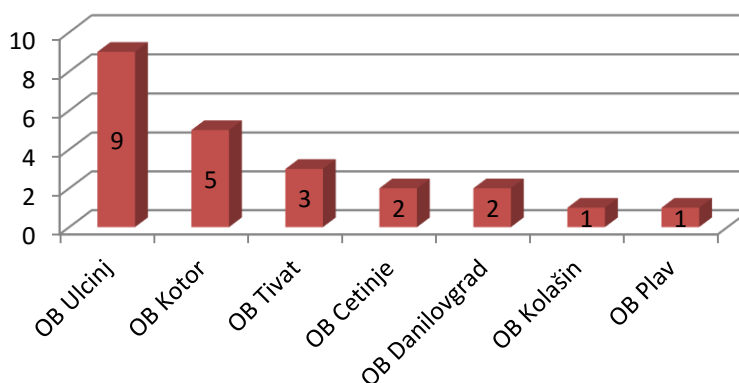
³⁰ Pitanja otvorenog tipa su ona na koje ispitaniku nije dat izbor više ponuđenih odgovora, već daje odgovore svojim riječima, prirodno i spontano, onako kako njemu najviše odgovara.

Grafik 2: Broj intervjuisanih lica po centrima bezbjednosti

Na prethodnom grafiku, prikazan je broj anketiranih lica po centrima bezbjednosti.

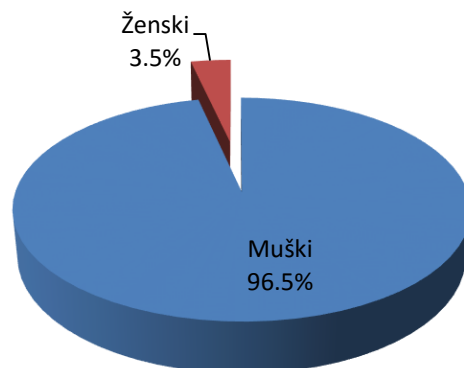
Grafik 3: Broj intervjuisanih lica po odjeljenjima bezbjednosti

Grafik 3 pruža prikaz broja intervjuisanih lica po odjeljenjima bezbjednosti.

Od ukupnog broja ispitanika, 83 lica su muškog pola, što čini 96,5%, dok su tri lica ženskog pola ili 3,5%. Struktura je prikazana na grafiku 4.

Grafik 4: Struktura ispitanika prema polu

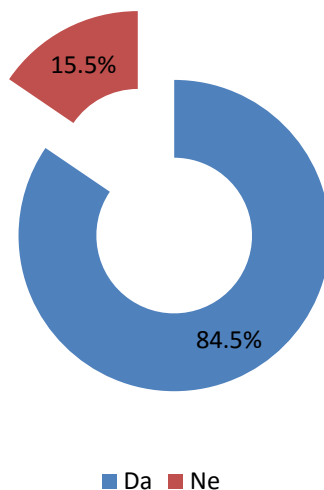
Prema godinama starosti, prosječna starost ispitanika je 34,19 godine. Najmlađa osoba imala je 20 godina, a najstarija 68. Najveći broj ispitanih lica mlađi od 30 godina (43,4%), a 62 lica ili 74,7% ima manje od 40 godina. Pregled broja lica za ostale kategorije dat je u tabeli 1.

Tabela 1: Struktura ispitanika prema godinama starosti

Godine	Broj	Procenti	Kumulativni procenti
do 29	36	41,9	43,4
od 30 do 39	26	30,2	74,7
od 40 do 49	10	11,6	86,7
od 50 do 59	8	9,3	96,4
od 60 do 69	3	3,5	100,0
Ukupno validnih	83	96,5	
Nedostajući podaci	3	3,5	
Ukupno	86	100,0	

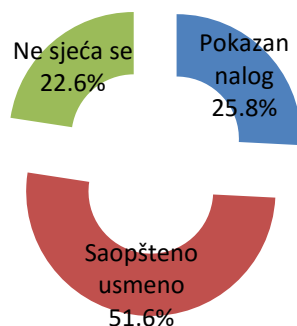
Jedno od pitanja bilo je da li je i na koji način lice upoznato sa razlozima lišavanja slobode. Od ukupno 86 intervjuisanih lica, 71 je odgovorilo na ovo pitanje (82,6%), a njih 15 je odbilo da odgovori (17,4%). 60 ispitanika je odgovorilo da je bilo upoznato sa razlozima lišavanja slobode (84,5% od broja onih koji su odgovorili), a njih 11 (15,5%) je dalo negativan odgovor. Na grafiku 5 su sumirani odgovori na ovo pitanje.

Grafik 5: Da li je ispitanik upoznat za razlozima lišavanja slobode?

Odgovori na pitanje o načinu na koji je licu saopšteno da će biti lišeno slobode, varirali su u tri kategorije. Pojedinicima je pokazan nalog, drugima je saopšteno usmeno, neki se ne sjećaju načina, a najveći broj ispitanika nije odgovorio na ovo pitanje. Tako, od ukupnog broja ispitanika koju su odgovorili na pitanje (njih 36%), osam ispitanika je izjavilo da im je pokazan nalog ili 25,8%. Razlozi su usmeno saopšteni, kazalo je 16 lica ili 51,6% od ukupnog broja onih koji su odgovorili na ovo pitanje. Sedam ispitanih lica ili 22,6%, ne sjeća se na koji način su informisani prilikom lišavanja slobode.

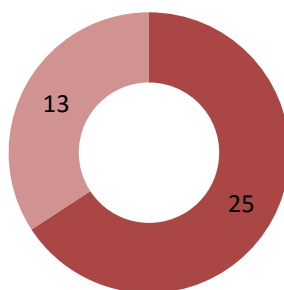
Grafik 6: Način saopštavanja prilikom lišavanja slobode

Na pitanje da li su lica bila vezana prilikom privođenja, odgovorilo je, 38 ispitanika ili 44,2%, dok 48 lica nije odgovorilo. Od lica koja su dala odgovor na ovo pitanje, 25 je bilo vezivano prilikom privođenja (65,8%), a 13 lica (34,2%) da nije. Na grafiku 7 prikazana je struktura datih odgovora.

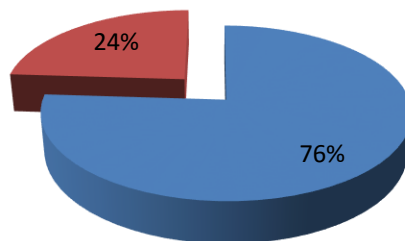
Grafik 7: Da li su lica bila vezana prilikom privođenja?

■ Da ■ Ne

Lica koja su bila vezivana različito su odgovorila na pitanje koja je sve sredstva prinude upotrebljavala policija. Od ukupno 25 vezivanih lica, 19 je potvrdilo korišćenje lisica (76%), dok je šest ili 24%, odgovorilo da je bilo upotrebe i fizičke sile prilikom privođenja.

Grafik 8: Sredstva upotrijebljena prilikom privođenja

■ Lisice ■ Lisice i fizička sila

Na postavljeno pitanje gdje su lica dovedena u policiju (prostoriju za saslušanje, prostoriju za zadržavanje ili kancelariju), od 76 ispitanika koliko je odgovorilo na ovo pitanje, 73 lica ili preko 95% da je prvo mjesto gdje su dovedeni "kancelarija". Jedno lice ili 1,3% odgovorilo je da je dovedeno u prostoriju za saslušanje i dva lica ili 2,6%. da su dovedena u prostoriju za zadržavanje. U tabeli 2 su sumirani ovi rezultati.

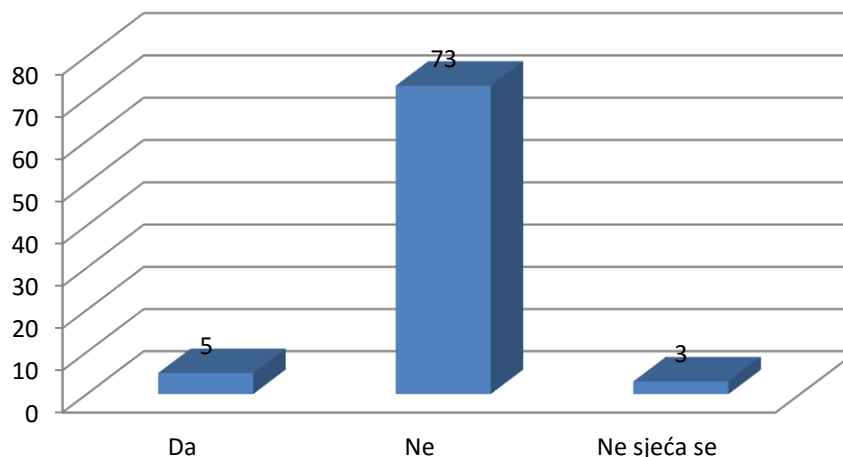
Tabela 2 : Mjesto gdje su ispitanici dovedeni u Upravu policije

	Broj	Procenat	Procenat od odgovorenih
Kancelarija	73	84,9	96,1
Prostorija za saslušanje	1	1,2	1,3
Prostorija za zadržavanje	2	2,3	2,6
Ukupno validnih	76	88,4	100,0
Nedostajući podaci	10	11,6	
Ukupno	86	100,0	

Važno je istaći da su se svi ispitanici (njih 86 ili 100%) potvrdno izjasnili da su, o svom pritvaranju, imali pravo da obavijeste treće lica po svom izboru (člana porodice, prijatelja ili diplomatsko-konzularno predstavništvo).

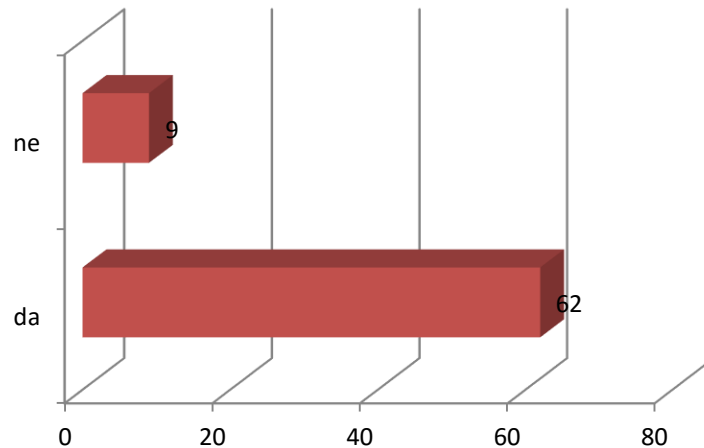
Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se informativni list, većinom, ne uručuje licima lišenim slobode. Naime, od 81 lica koje je odgovorilo na ovo pitanje, čak 73 ili 90% je izjavilo da im nije uručen informativni list. Samo pet ispitanih lica ili 6,2% je potvrdilo da je dobilo informativni list, dok se tri lica ne sjećaju da li im je ili ne uručen (3,7%). Odgovori su prikazani na grafikonu 9.

Grafik 9 : Struktura odgovora na pitanje da li je uručen informativni list

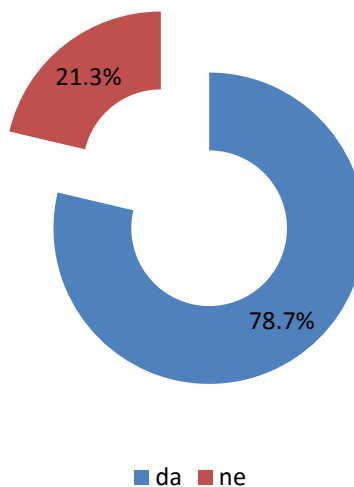
Provjerom da li policija nudi usluge advokata privedenim licima, od 71 ispitanika koji su odgovorili, 62 lica ili 87,3% je odgovorilo potvrdno, dok je devet ispitanika kazalo da im nijesu ponuđene usluge advokata (12,7%). Odgovori u apsolutnim brojevima dati su na grafiku 10.

Grafik 10 : Da li je policija ponudila usluge advokata ?

Na pitanje da li je advokat prisustvovao saslušanju, od 86 ispitanika, odgovorio je svega 61. Od njih se 48 izjasnilo potvrdno, što čini 55,8% od ukupnog broja ispitanika, a 78,7% od datih odgovora. Sa druge strane, negativno se izjasnilo 13 ispitanika, što predstavlja 15,1% od ukupnog broja ispitanika, odnosno 21,3% od datih odgovora. Struktura odgovora na ovo pitanje predstavljena je na Grafiku 11.

Grafik 11 : Da li je advokat bio prisutan prilikom saslušanja?

Treba naglasiti da se ovo odnosi i na advokata po izboru zadržanog lica, i na advokata kojeg je obezbijedila policija. Ispitanici se nijesu izjašnjavali o tome da li su imali mogućnost da se prije saslušanja konsultuju sa advokatom.

Sledeće pitanje koje je postavljeno je ko je vršio saslušanje. Najveći broj ispitanika (njih 47) je odgovorilo da je saslušanje vršio inspektor, i to 54,7%, 9,3% (osam ispitanika) je odgovorilo da ih je saslušavao tužilac bez advokata, a 4,7% (četiri ispitanika) je izjavilo da ih je saslušavao tužilac sa advokatom. 27 ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje, što čini 31,4%. Konačno, procenti od datih odgovora (59) su sledeći: 79,7% je odgovorilo da ih je saslušavao inspektor, 13,6% da ih je saslušavao tužilac bez advokata, i 6,8% je izjavilo da ih je saslušavao tužilac sa advokatom. Odgovori su predstavljeni tabelom 3.

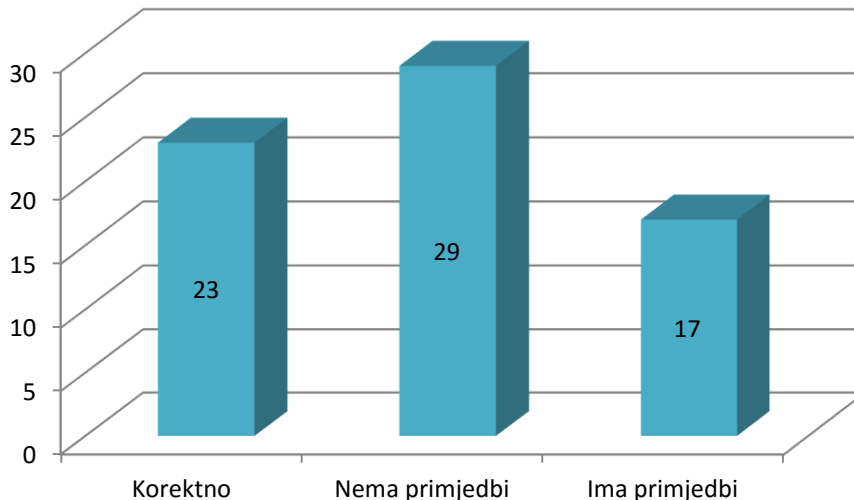
Tabela 3 : Ko je vršio saslušanje?

	Broj	Procenat	Procenat od odgovorenih
Inspektor	47	54,7	79,7
Tužilac bez advokata	8	9,3	13,6
Tužilac sa advokatom	4	4,7	6,8
Ukupno validnih	59	68,6	100,0
Nedostajući podaci	27	31,4	
Ukupno	86	100,0	

Pitanje o načinu na koji je teklo saslušanje, 17 ispitanika nije odgovorilo na postavljeno pitanje, ili 19,8%. Najviše ispitanika je odgovorilo da nema primjedbi na način saslušanja. Takvih ispitanika je bilo 29, što predstavlja 42% (33,7% od ukupno 86 intervjuisanih). Dalje, 23 ispitanika smatraju da je način na koji je teklo saslušanje korektno, što je 33,3% od datih odgovora (26,7% od ukupnog broja intervjuisanih). Nije zanemarljiv broj ispitanika koji su imali primjedbe na način sprovođenja saslušanja. Takvih je bilo 17, odnosno 24,6%, što predstavlja četvrtinu od broja ispitanika koji su se izjasnili o načinu sprovođenja saslušanja (19,8% od ukupnog broja anketiranih).

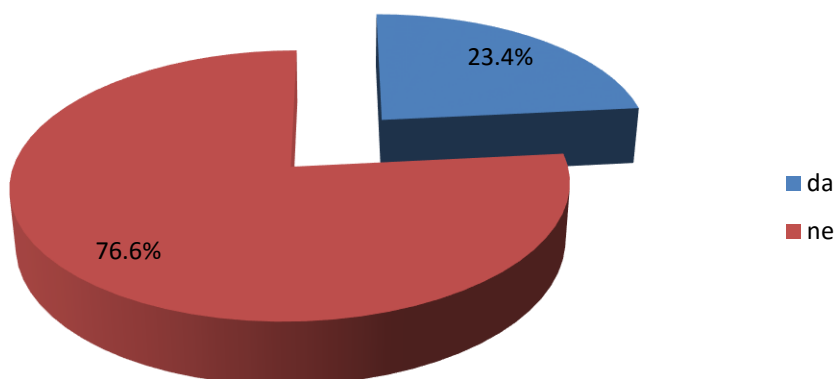
Struktura odgovora je prikazana na grafiku 12.

Grafik 12: Način na koji je teklo saslušanje

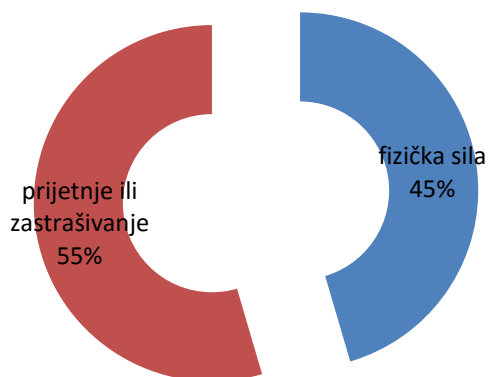
Na pitanje da li je prilikom saslušanja bilo primjene fizičke sile, 39 ispitanika ili 45,3% nije dalo odgovor na ovo pitanje. Od datih odgovora kojih je bilo ukupno 47, 36 je izjavilo da nije bilo upotrebe fizičke sile, što je u procentima 76,7% (41,9% od ukupnog broja intervjuisanih), a ostalih 11 je izjavilo da je bilo upotrebe sile, što je 23,4% (odnosno 12,8% od ukupnog broja intervjuisanih). Struktura navedenih odgovora je predstavljena na grafiku 13.

Grafik 13: Da li je bilo primjene fizičke sile?

Postavljeno je pitanje na koji način je ispoljena sila prema licima koja su odgovorila da je bilo upotrebe sile.

Grafik 14: Prijetnja, zastrašivanje i primjena sile

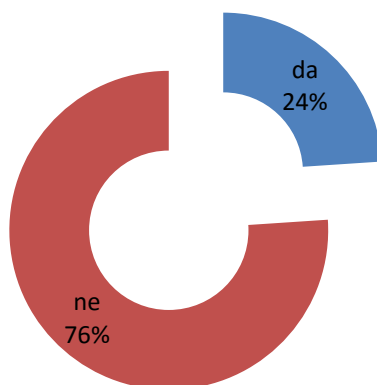

Od 11 ispitanika koji su potvrdili da je bilo primjene sile, pet je odgovorilo da je primijenjena fizička sila prilikom saslušanja (šamar, udarac i sl.), dok je šest izjavilo da im je prijećeno i da su zastrašivani verbalnim putem. Pet pomenutih slučajeva u kojima je navedena upotreba fizičke sile, po jedan je zabilježen u Centrima bezbjednosti Podgorica, Bar i Budva i odjeljenjima bezbjednosti u Danilovgradu i Ulcinju. Kao razlog primjene fizičke sile, navode da policiji nijesu prethodno htjeli saopštiti mjesto svog privremenog boravka ili mjesta na kojima su odložili otuđene predmete. U njihovim medicinskim kartonima u ZIKS-u, konstatovano je da nijesu imali nikakvih povreda prilikom prijema, niti da su ukazali na ovakvo postupanje policije.

Procentualna zastupljenost odgovora o ispoljavanju fizičke sile radi iznuđivanja priznanja ili u cilju dobijanja podataka za koje oni smatraju da su potrebni, data je na grafiku 14. Odnos je 55% prema 45%, u korist prijetnji i zastrašivanja naspram primjene fizičke sile.

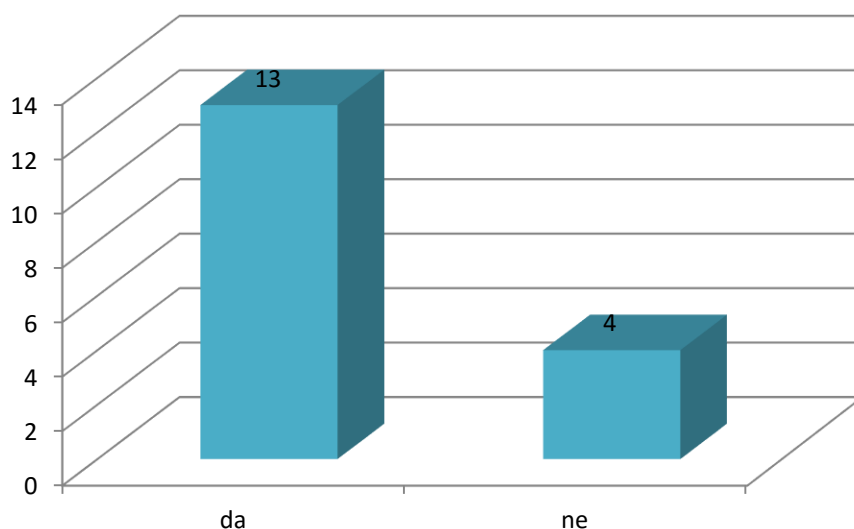
Takođe, ispitivano je da li su zatražili pregled ljekara. 17,4% ispitanika nije dalo odgovor (njih 15), a od preostalih 71 koji su odgovorili, struktura odgovora je ilustrovana na grafiku 15. Od lica koja su dala odgovor 76% (ili 62,8% od ukupnog broja anketiranih) nije tražilo pregled, a 24% je tražilo pregled doktora (ili 9,8% od 86 anketiranih).

Grafik 15: Da li ste zatražili pregled kod doktora?

Od 17 ispitanika koji su zatražili pregled ljekara, tražen je i odgovor da li su ga dobili. 13 je potvrdilo da su dobili pregled ljekara, što je 82,35%, dok preostalih četiri, odnosno 17,65% su rekli da nisu. Grafik 16.

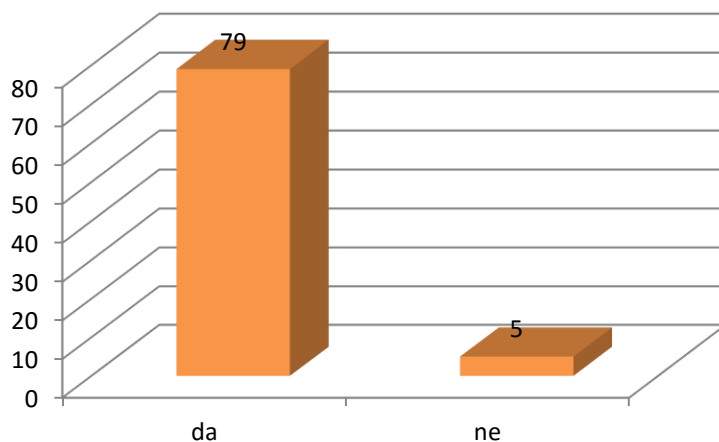
Grafik 16 : Da li ste dobili pregled ljekara ?

Uvidom u dokumentaciju utvrđeno je da ljekar jedinice hitne medicinske pomoći redovno pregleda lice nad kojim je upotrijebljeno sredstvo prinude, osim vezivanja.

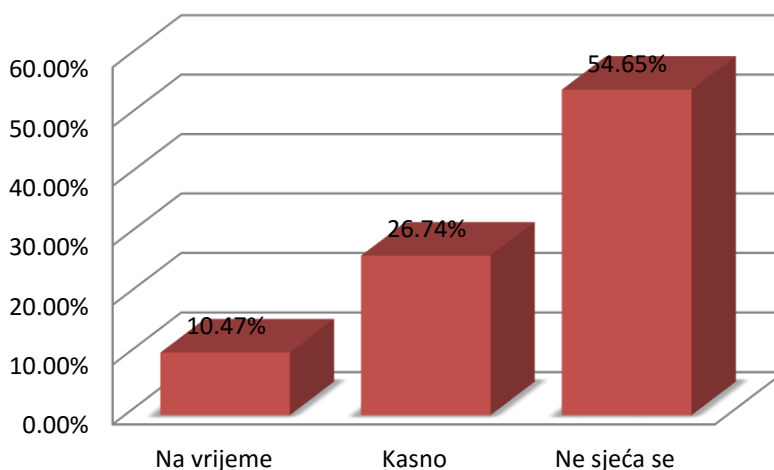
Ispitivano je i poštovanje prava na ishranu (obrok). Zanimljiv procenat ispitanika (dva) nije odgovorio na ovo pitanje 2,3%. Od preostalih 84 ispitanika, 79 njih se izjasnilo da su dobili obrok ili 94%, a pet ispitanika, odnosno 6%, je odgovorilo da nije. Uvidom u dokumentaciju u CB i OB iz kojih su ovih pet lica dovedeni utvrđeno je sledeće: da su dva lica dobila obrok (jedno lice je dalo novac da mu službenik kupi obrok). Za dva lica koja su bila lišena slobode 11 sati u CB Budva i jedno lice 18 sati u OB Ulcinj, u dokumentaciji nije konstatovano da su dobili obrok. Interesantno je napomenuti da se hrana za ova lica obezbeđuje preko restorana u onim CB i OB gdje je organizovan rad restorana, a tamo gdje nije, policijski službenici obezbeđuju obroke iz ličnih sredstava ili sredstava lica lišenih slobode, što nije dobra praksa. Struktura odgovora prikazana je na grafiku 17.

Grafik 17: Da li ste dobili obrok?

79 ispitanika koji su dobili obrok, dalje se izjasnilo o vremenu kada su dobili obrok. Najveći broj ispitanika 47 odgovorio je da se ne sjeća ili 54,65%, 23 je izjavilo da im je obrok uručen kasno ili 26,74%, dok je devet ispitanika ili 10,47%, reklo da su obrok dobili na vrijeme. Grafik 18.

Grafik 18: Kada ste dobili obrok?

Dakle, pored toga što je obavezno da lica lišena slobode dobiju obrok, neophodno je da im taj obrok bude ponuđen na vrijeme, kako bi se ovo pravo poštovalo u pravom smislu te riječi.

Na osnovu podataka dobijenih tokom istraživanja možemo zaključiti da nije dobra praksa u postupanju policijskih službenika prilikom lišavanja slobode, koja se odnosi na proceduru lišavanja slobode, način na koji je lice informisano o razlozima za lišenje slobode i pravima (u praksi se najčešće ne uručuje informativni list). U odnosu na poštovanje prava na obrok, zapaženo je da su u OB, gdje nije organizovana restoranska ishrana službenika, odakle se obezbjeđuju i obroci za lica lišena slobode, službenici prinuđeni da se snalaze i obroke nabavljaju iz ličnih sredstava ili sredstava samog lica. Ovome je doprinijelo i nepotpuno rješenje u Pravilniku o načinu obavljanja policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova³¹. Naime, u članu 186 utvrđeno je da se licu koje je zadržano duže od 12 časova obezbjeđuje tri obroka dnevno (doručak, ručak i večera). Dakle, Pravilnik ne utvrđuje pravo na obrok licima koja se zadržavaju kraće od 12 sati, pa se pravna praznina može različito tumačiti i primjenjivati, što se u praksi i dešava. Ako pođemo od preporuke Svjetske zdravstvene organizacije da redovna ishrana obuhvata pet obroka dnevno (u 24^h) doručak, ručak, večeru i dvije užine, ovim licima bi trebalo obezbijediti najmanje tri obroka dnevno (u 24^h), što znači da trebaju imati pravo na jedan obrok, najmanje na svakih osam časova provedenih u prostorijama za zadržavanje. Takođe, treba riješiti i evidentan problem finansiranja ovih obroka.

Uvidom u traženu dokumentaciju Zaštitnik je utvrdio da se redovno sačinjavaju izvještaji i uredno vode posebne evidencije upotrebe sredstava prinude. Izvještaj o upotrebi sredstava prinude (fizičke snage, službene palice, sredstava za vezivanje, ručnog spreja sa nadražujućim sprejom) podnosi policijski službenik koji je upotrijebio sredstvo prinude. Izvještaj sadrži: mjesto, datum i čas upotrebe sredstava prinude, vrstu sredstva prinude, prema kome i zašto je upotrijebljeno sredstvo prinude, način upotrebe, posledice kao i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti upotrebe sredstava prinude. Izvještaju prethodi službena zabilješka potpisana od policijskog službenika.

VI. MEĐUNARODNE I DOMAĆE AKTIVNOSTI NPM-A

6.1. SARADNJA SA POTKOMITETOM ZA PREVENCIJU TORTURE

Zaštitnik je u izvještajnom periodu ostvario saradnju sa Potkomitetom za prevenciju torture Ujedinjenih nacija, putem neposredne komunikacije i saradnje sa članovima SPT-a, dostavljanjem Godišnjeg izvještaja o radu NPM-a, kao i drugih traženih informacija.

6.2. UČEŠĆE NA KONFERENCIJAMA, OKRUGLIM STOLOVIMA I PREDAVANJIMA

Predstavnici Institucije su u toku izvještajne godine uzeli učešće na:

- Završnoj konferenciji u okviru projekta “ Podrška instituciji Ombudsmana i Ustavnom sudu Crne Gore, u primjeni evropskih standarda u oblasti ljudskih prava (SOCCER) realizovane u organizaciji Savjeta Evrope u 2015.godini, decembar 2015 godine;

³¹ “Službeni list CG”, br.21/14 i 66/15

- radionici na kojoj je zamjenik ombudsmana Slovenije g-din Ivan Šelih predstavio predlog metodologije i smjernice za rad NPM-a, u okviru SOCCER projekta, mart 2015 godine;
- Zamjenica Zaštitnika održala je predavanje studentima završne godine Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, na temu nadležnosti Zaštitnika kao NPM-a, 15 maja 2015 godine u okviru projekta "Izgradnja društva bez torture i nekažnjivosti na zapadnom Balkanu", koji realizuje NVO Inicijativa mladih za ljudska prava ;
- radionici na temu CPT/SPT standarda sa ekspertima Džordžom Tugušijem i Marijom Definis Gojanović, jun 2015 godine;
- petodnevni trening sa članicom SPT-a Marijom Definis Gojanović, na temu specifičnosti obilazaka NPM tima drugih institucija zatvorenog tipa, u okviru kojeg su obidene Specijalna bolnica za psihijatriju u Kotoru, J.U. Centar "Ljubović" i Dom starih Bijelo Polje, jul 2015 godine;
- Zamjenica sa saradnicima održala je dvodnevnu obuku 23 policijska službenika Uprave policije na Policijskoj akademiji u Danilovgradu, u cilju ispunjenja mjere po Akcionom planu za poglavlje 23 na temu „Poštovanje ljudskih prava u postupanju sa licima pritvorenim u policijskim stanicama,, april 2015 godine;
- Savjetnik Zaštitnika je održao je dvodnevnu obuku 23 policijska službenika Uprave policije na Policijskoj akademiji u Danilovgradu, u cilju ispunjenja mjere po Akcionom planu za poglavlje 23 na temu „Standardi i preporuke CPT-a“, maj 2015 godine;
- Zaštitnik je održao predavanje studentima završne godine Pravnog fakulteta, Univerziteta Donja Gorica, na temu nadležnosti Zaštitnika kao NPM-a, novembar 2015 godine u okviru projekta "Izgradnja društva bez torture i nekažnjivosti na zapadnom Balkanu", koji realizuje NVO Inicijativa mladih za ljudska prava;
- radionici na temu „Prevenција i istraga zlostavljanja u zatvorima“ u organizaciji TAIEX i Policijske akademije održane u Danilovgradu 2 i 3 novembra 2015. godine;
- obuci članova NPM-a(trening za trenere) u organizaciji Uprave za kadrove 16.jula 2015. godine u Podgorici;
- sastanku sa GRETA ekspertima, 15 oktobra 2015.godine;
- TAIEX radionici "Prevention of ill-treatment by Prison and Police Officers u saradnji sa Policijskom akademijom u Danilovgradu, održana 7-8 septembra 2015. godine u Podgorici;
- sastanku na temu „Uslovi u pritvoru i tretman zatvorenika“ koji je održan dana 25.06.2015.godine i 26.06.2015. godine, u Podgorici, pod okriljem Savjeta Evrope u saradnji sa Ministarstvom pravde Crne Gore;
- okruglom stolu "Poglavlje 23 gdje smo sa reformama i kako obezbijediti napredak" koju je organizovao Centar za razvoj nevladinih organizacija uz podršku Britanske ambasade u Podgorici;
- dvodnevnoj radionici NPM-ova Jugoistočne Evrope, održanoj u Tirani-Albanija 29-30 oktobar 2015. godine u organizaciji Networka. Tema radionice je bila „Tražioci azila, migranti i imigranti, tretman u Jugoistočnoj Evropi“;
- okruglom stolu „Policija kao servis građana u demokratskoj pravnoj državi i izazovi za obrazovanje u policiji „održanoj u Miločeru, 10/12.03.2015.godine u organizaciji Policijske akademije u saradnji sa međunarodnim partnerom, Hanns Seidel Fondacijom za Srbiju i Crnu Goru;

U okviru **SOCCER** projekta Zaštitnik je sa saradnicima obavio:

- studijsku posjetu Ombudsmanu Danske, februar 2015. godine;
- studijsku posjetu Ombudsmanu Republike Slovenije, 04 i 05.08.2015 godine, prilikom koje je posjećen Vaspitno popravni dom Radeče, policijska stanica Piran, Dom starih Vrhnika i psihijatrijska bolnica. Begunje;
- studijsku posjetu Albanskom sistemu borbe protiv torture i nekažnjivosti u okviru projekta "Izgradnja društva bez torture i nekažnjivosti na zapadnom Balkanu", koji realizuje NVO Inicijativa mladih za ljudska prava
- studijsku posjetu partnerskoj instituciji Francuske Generalnom Controloru Francuske, (sa nadležnostima NPM-a, prema Opcionom protokolu) održanoj u Parizu dana 09-10 novembra 2015.godine.